

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Uğur TATLISUMAK

NİZÂM-I DEVLET VE NİZÂM-I 'ASKER ZİMNINDA TEDBİR-İ CEDÎD ADLI
ESERİN TRANSKRİPSİYONU VE TENKİTLİ METİN NEŞRİ

Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2009

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Uğur TATLISUMAK

NİZÂM-I DEVLET VE NİZÂM-I ‘ASKER ZİMNİNDA TEDBİR-İ CEDİD ADLI
ESERİN TRANSKRİPSİYONU VE TENKİTLİ METİN NEŞRİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. S. Haluk KORTEK

Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2009

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

UĞUR TATLISUMAK'ın Bu çalışması, jürimiz tarafından . Tarih Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ OLARAK kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: .....

Üye (Danışman): .....

Üye: .....

Üye: .....

Üye: .....

Onay: Yukarıdaki imzaların, adıgeçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../....

İmza

.....

Müdür

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1. NİZÂM-I DEVLET VE NİZÂM-I ‘ASKER ZIMNINDA TEDBİR-İ CEDÎD ADLI ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	6
1.1. Eserin Yazarı Hakkında.....	6
1.3. Eserin Yazılma Amacı.....	6
1.2. Eserin Şekil Özellikleri.....	7
1.4. Eserin İçeriği ve Değerlendirilmesi.....	7

II. BÖLÜM

NİZÂM-I DEVLET VE NİZÂM-I ‘ASKER ZIMNINDA TEDBİR-İ CEDÎD ADLI ESERİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ	17
2. TEDBİR-İ CEDÎD-İ NÂDİR ESBÂBINI HALK ETMEĞE HAZRET-İ BÂRÎ-İ TE‘ÂLÂ KÂDİR	17
2.1. DER BEYÂN-I ‘ACEM BER İKLÎM-İ BAĞDÂD	18
2.1.1. Bu Tedbîrden İktizâ-yı Merâm.....	18
2.1.2. Zend Kerîm Hân.....	18
2.1.3 Ömer Paşa ve Serencâm-ı Bağdâd.....	18
2.1.4 Ser’encâm-ı Ömer Paşa.....	19
2.2. AHVÂL-İ KIRIM	20
2.2.1 Zehâir Fûrûhten-i Kefere-i Moskov.....	21

2.3. DİĞER VAK‘A-İ BAĞDÂD MAKTÛL ÖMER PAŞA	23
2.4. LEVÂZİM-İ CENK	25
2.4.1. Teşrifât-ı Rumeli.....	25
2.4.2 Kerden-i İkâmet-i Şehinşâhî.....	26
2.4.3 Sefer Kerden-i İkâmet-i Şehinşâhî İrân.....	26
2.4.4 Sefer- Kerden-i İrân.....	27
2.5. TEDBİR-İ VÜZERÂ VE MÎRMÎRÂN	28
2.5.1 Ahvâl-i Vüzerâ.....	28
2.5.2 Der Beyân-ı Serencâm-ı Devvar Bâ‘is-i Nektet.....	29
2.5.3 Der Beyân-ı Merhûm Emîn Paşa.....	30
2.6. AHVÂL-İ TEZVİRÂT-İ MÜBÂYA‘A	31
2.6.1 Der Beyân-ı Sarf-ı Zehâir.....	32
2.7. DER BEYÂN-I MAKÂLE-İ MEMÂLİK-İ MAHRÛSE	33
2.7.1. Ahvâl-i Umûr-ı Saltanat ve Âkâhî Der Beyân-ı Tedbîr-i Zehâir.....	34
2.7.2. Hıyânetkârân-ı Umûr-ı Devlet.....	35
2.8. TEDBİR-İ MEMÂLİK-İ MAHRÛSE	36
2.8.1. Der Beyân-ı Âlât-ı Muhârebe ve Makâle-i Tersâne.....	36
2.8.2. Der Beyân-ı Desâtir-i Â‘lâ ve Ednâ.....	36
2.8.3. Der Beyân-ı Müfid Be-‘Atıyye-i Vezâretî.....	37
2.8.4. Cümle Sadedimize Gelelim.....	37
2.8.5. Der Zikr-i Makâle-i Tersâne.....	39
2.8.6. Pâyımâl-i Re‘âyâdır İntikâl-i Vezâret.....	41
2.8.7. Galat-Bahş-i Vezâret.....	41
2.9. HİTÂB-I PÂDİŞÂHÎ BER UMÛR-I DEVLET	43
2.9.1. Der Beyân-ı Min Sebeb-i Hızlân-ı Kefere-i Moskov.....	43
2.9.2. Der Beyân-ı Mugâlata-Kerden-i Pâdişâhî.....	44
2.10. DER BEYÂN-I ERBÂB-I VEZÂRET	45
2.10.1. Der Beyân-ı Bahş-i Çelenk.....	46
2.10.2. Der Beyân-ı Havâdis-i Rûzgârî.....	46
2.11. DER BEYÂN-I ŞECÂ‘AT VE CELÂLET	48
2.12. DER BEYÂN-I KEYFİYYET-İ CENG Ü MUKÂTELE	50
2.12.1. Umûr-ı İcâbet.....	51
2.12.2. Liyâkat-ı Zâbitân.....	51
2.12.3. Der Beyân-ı Erbâb-ı Ricâl-i Paşayân.....	52
2.12.4. Der Beyân-ı Umûr-ı Ocak, Derkâh-ı Mu‘allâ.....	52

2.12.5. Der Beyân-ı Liyâkat-ı Zâbitân-ı İklîm.....	53
2.12.6. Nizâm-ı ‘Asker-i Bîrûn.....	53
2.12.7. Diğêr Tedbîr-i Ocak Şod.....	53
2.12.8. Der Beyân-ı Tashîh-i Esâmiyân.....	54
2.13. AHVÂL-İ ZU‘AMÂ VE SİPÂHIYÂN.....	55
2.13.1. Ahvâl-i Katl-Kerden.....	56
2.14. DİĞER KEYFİYYET-İ MUHÂREBE.....	57
2.14.1. Piyâdegân-ı Töp.....	58
2.14.2. Tedbîr-i Süvarî-i Mu‘allâ.....	58
2.14.3. Der Beyân-ı Çarhçıyân.....	59
2.15. DER BEYÂN-İ MÛZÎ-İ DEVLET-İ ‘ALİYYE.....	61
2.15.1. Der Beyân-ı Mahallât-ı Âsitâne-i ‘Aliyye.....	62
2.16. DER MAKÂLE-İ HASBÎHÂL.....	64
SONUÇ.....	65
BİBLİYOGRAFYA.....	67
EKLER.....	69
EK-1.....	70
ORİJİNAL METİN.....	72
ÖZGEÇMİŞ.....	134

KISALTMALAR

Age.	: Adı geçen eser
Bkz:	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
Nr:	: Numara
OSAV	: Osmanlı Araştırmaları Vakfı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
vb.	: Ve başkaları, ve benzerleri
vd.	: Ve devamı
vs.	: Ve saire
Yay.	: Yayınları
Yyl.	: Yayınlayan

ÖZET

Üzerinde çalışmış olduğumuz el yazması eser bir siyasetname örneğidir. Osmanlı siyaset geleneğinde Siyasetname olarak bilinen eserler bir tür siyaset ve ahlâk kitaplarıdır. Bunların temel amacı devlet yönetimi konusunda yöneticilere yol göstermektir. Bu eserler aynı zamanda topluma hakim olan paradigma hakkında bilgi veren birer kültür hazineleridir. Bu eserler Osmanlı Devleti'nde ve toplumunda meydana çıkan bozuklukların sebebini kanun-ı kadime denilen şer-i ve örfî yasaların özüne riayetsizlikten kaynaklandığını söylemişlerdir. Mevcut sistemin bozukluklarından bahsetmesi dolayısıyla Siyasetnamelerin genelinde bir karamsar hava vardır. Bu sebeple Osmanlı toplumuyla ilgili doğru tesbit ve genel çıkarımlarda bulunabilmek için bu karamsar tablolardan ayrı daha geniş bir kaynak taraması yapmak yerinde olacaktır. Ayrıca siyasetnamelerde problemlerin tesbiti, nedenleri ve çözümlerine dar anlamda yerel kalıplarla yaklaşmış, Dünyada yaşanan büyük küresel değişimin olaylara olan global etkileri gözardı edilmiştir. Üzerinde çalışılan bu eserin bir siyasi dönemin bakış açısını yansıtması ve bazı olaylara ışık tutması ve devlet organları tarafından yapılan bazı yanlışlıkların açık bir şekilde dile getirilmesi yönünden tarih çalışmalarına bir kaynaklık oluşturabileceği kanaatindeyiz. Tez çalışmamızın bu anlamda faydalı olmasını diliyoruz.

Anahtar Kelimeler : Siyasetname, Osmalı Islahat Hareketleri, Strateji

ABSTRACT

THE TRANSCRIPTION AND CRITICIZED TEXT OF THE WORK CALLED AS THE NEW POLICY FOR ORDER OF THE STATE AND MILITARY

The manuscript work that we have worked on is a sample of a political treatise. Works known as Political Treatises in Ottoman Politics Tradition are a kind of politics and moral books. Basic purpose of them are to guide sultans about government administration. These Works are also cultural treasures that give information about paradigm which is dominant in the society. These books mentioned that disorders that arisen in Ottoman Empire and in the society were sourced from violation of Islamic canon law and traditional law that was called immemorial law. Politics Treatises have a depressed content due to mentioning disorders in the current system. Therefore, it will be appropriate to perform a wider source scan than these depressed tables to make truer and general outcomes. Also, detection of problems and solutions were evaluated in narrow sense in political treatises and global effects of big global changes in the world were failed to notice. We consider that The manuscript work which have been worked on will be able to form a source to history studies in terms of reflecting an aspect of a political era and lightning some events and criticizing some faults made by state organs with a plain language. We hope that our thesis study is to be useful within this sense.

Key Words: Political Treatises, Ottoman Reform Movements, Strategy.

ÖNSÖZ

Türk ve islam siyasi düşüncesinde “siyasetname” olarak isimlendirilen bu eserler yazıldıkları dönemlere ışık tutması bakımından çok önemli belgelerdir. Siyasetnameler toplumu değerlendirmede içerden birinin yapmış olduğu gözlemlerdir. Bu bize o toplum hakkındaki değerlendirmelerimizi daha nesnel bir şekilde yapma imkanını sunar. Toplumların yoğun değişim geçirdikleri kriz dönemlerinde bu tür siyasetname örnekleri sıkça görülmektedir. Toplum bünyesinde oluşan değişimin bıraktığı derin izler toplumları yeni fikri arayışları bulmaya etmiştir. Bu yeni oluşumların, fikri doğum sancılarını siyasetname gibi eserlerde bulmak mümkündür. Bu dönemleri değerlendiren siyasetnameleri, layihaları analiz ederken yaşanan metodolojik zorluklar, farklı bir zaman nehrinin içinde akmış olan o günün toplumu ile araştırmacının kendi zaman nehri arasında empati kuramamasıdır. Ahlaki ve toplumsal sorumluluk ile bilimsel sorumluluk arasında yaşadığı ikilemedir. Bir araştırmacının kendi toplumu ile aynı zaman nehrinin içinde yol alması nedeniyle onun toplumsal baskılardan nasıl kurtulacağını bilmesi onun bilimsel sorumluluğunun bir gereğidir. Kuşkusuz sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi hem nehrin içinde hemde dışında kalarak yapılan empatik analizlerle mümkün olabilmektedir. Bu çabanın diğer bir yandan onu, yaşadığı topluma yabancılaştırma gibi bir yöne itmemesi için toplumsal-ahlaki sorumluluğunun da bilincinde olması lazımdır. O günün olayları, bu gün yaşananların nedenleridir. Araştırmacı bu iki unsur arasında anlamlı bir bütün oluşturabildiği kadar başarılıdır. Eserin transkripsiyon safhasından sonra değerlendirmesini yaparken rivayetçi bir tarihçilikten öteye geçip analizci bir metotla eseri değerlendirip günümüze de ışık tutmaya çalıştık. Bu tezimizin geçmiş ve gelecek arasında anlamlı bir bütün oluşturması gayretinde olduk.

Tez konumu seçmeme yardımcı olan, uzmanı olduğu bu konudaki bilgilerini benimle paylaşmaktan usanmayan, danışmanlığımı üstlenerek çalışmalarım sırasında yardımcı olan Sayın Yrd. Doç Dr. S. Haluk Kortel hocama teşekkürlerimi borç bilirim. Yüksek lisans öğrenimim boyunca bana karşı gösterdiği anlayış ve verdiği destekten ötürü Sayın Prof. Dr. İsrail Kurtcephe hocama şükranlarımı ifade etmek isterim. Tez çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen Süleymaniye Kütüphanesi Müdürü Sayın Emir Eş hocama en derin teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca değerli eşim, sevgili kızım Dilara ve pek kıymetli annemin, göstermiş olduğu sabır ve destekleri için, arkadaşım Kerim Ercan’a kişisel fedakarlıklarından dolayı teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Uğur TATLISUMAK

Antalya, 2009

GİRİŞ

Osmanlı devlet düzeninde “şer‘-i şerif” denilen İslam hukukuna bağlılık temel esastı. Osmanlı devlet teşkilatında bütün kurumlar şer‘-i şerif’ten meşruiyet almak zorundaydılar. Örf ve adetler ise şer‘-i şerif’e ters düşmemek üzere bağlayıcılıkları vardı. Osmanlı siyasetnameleri şer‘-i şerif’in emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i ‘ani’l münker¹ emri ve teşviki üzere devlet idaresinin ve toplumsal gidişatın kötüye gittiği dönemlerde padişaha veya üst kademe devlet yöneticilerine yönelik yazılan bir tavsiye, uyarı ve öğüt kitaplarıdır.

Osmanlı devletinin hukuk sistemini şer‘î hükümler denilen İslam hukuku oluşturmaktaydı. Yapılan kanunlar bu hukuk sistemine uygun olmak zorunda idi. Bu kanun hükümlerini uygulayan yürütme organı ülü’l-emr² denilen makamlar ve kazâ teşkilatıydı. Bu makamlar şer‘î hükümleri ve buna uygun olarak çıkarılan kanunları uygulamamaları veya ihmalleri halinde dinen herkesin vazifesi olan ancak işin ehli olan kimseler ve makamlara farz derecesinde emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i ‘ani’l münker yapmak gerekmekteydi. Sadece Osmanlı devleti zamanında değil bütün Müslüman devletlerde mesela Selçuklular’da ülü’l-emr vazifesini ihmal ettiği zamanlarda âlimler ve tecrübeli devlet adamları hem merkezdeki ülü’l-emr erkanına ve hem de taşradaki bunların vekili olanlara, sadrazamlara karşı emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i ‘ani’l münker vazifesini yapmak ve onlara yol göstermek için çok sayıda eser kaleme almışlardır.³ Bu eserlerin çoğunun yazarı belli değildir. devlet anlayışının kuşaktan kuşağa aktarılmasını gerçekleştiren ve siyasetname diye tanımlanan genel bir yazı türünün örnekleridir.⁴

Eserden öğrendiğimize göre yazar Sultân III. Mustafa (1757-1774) ve Sultân I. Abdülhamid (1774-1789) dönemlerinde yaşamıştır. Eser I. Abdülhamid tahta çıktığı ilk yıllarında sunulmuştur. Yazar eserde devlet yöneticilerini uyarma noktasında açık yürekli bir dil kullanmış olup özellikle III. Mustafa dönemini ciddi şekilde eleştirmiştir.⁵ Alınan yenilgileri ilahi kadere yükleyen anlayışı eleştirerek bu yönde sık sık vurgulamalar yapmıştır.⁶ Eserde Kanuni Sultân Süleyman dönemi idealize edilmiştir.⁷ Toplumsal yozlaşmanın nedenleri ve bunun çareleri hakkında yazar eserde önemli bilgiler vermektedir.⁸

¹ “ İyiliği emretmek kötülükten alıkoymak” Bkz. Âl-i İmrân suresi /104. ayet (3/104), Tevbe Suresi /71. ve 112. ayet (9/71, 112), Hûd suresi /116. ayet (11/116).

² İslam hukukunda itaat edilecek yönetici ve idareciler sınıfı. Bkz. En-Nisa Suresi, 4/59

³ Nizâm-ül Mülk, Büyük Selçuklu Devleti’nin veziri ve “**Siyasetname**” adlı öğütler kitabı yazar devlet adamıdır. Bkz. İ. Kafesoğlu, “Nizâm-ül Mülk”, **İA**, c. IX, s. 329

⁴ Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, OSAV Yayınları, İst. 1994 s.27

⁵ Bkz. Bu çalışmada s. 39, 45, 46, 49

⁶ Bkz. Bu çalışmada s. 19, 45

⁷ Bkz. Bu çalışmada s. 38

⁸ Bkz. Bu çalışmada s. 41

Yazarın Yaşadığı Devrin Tarihçesi

1757 yılında tahta çıkan Osmanlı padişâhı III. Mustafa dönemi, fırtına öncesi süren uzun bir sessizlik dönemi olmuştur. 1740'lı yıllardan beri Osmanlılar ciddi anlamda bir savaş görmemiştir. Ta ki ! 1768 Osmanlı-Rus savaşına kadar. Bu barış devrinin uzun ve kesintisiz olmasının nedeni üç madde olarak⁹ ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki; Avrupa devletlerinin Avusturya veraset savaşı (1740-1748), ve Yedi Yıl şavaşıyla (1756-1763) meşgul olmaları, ikincisi; Osmanlı imparatorluğunun ezeli ve güçlü hasmı olan Avusturya'ya karşı Protestan Prusya'nın orta ve doğu Avrupa üzerinde izlediği yayılcı siyaset nedeni ile Avusturya ve Rusya'nın bu mesele ile meşgul olması, sonuncusu; İran'da 1747'de Nadir Şah'ın (1736-1747) öldürülmesinden sonra İran bir müddet fetret devrine girmiştir. Osmanlıların dış politikada izledikleri barışçı siyasetin bir nedeni de padişahların kendi otoritelerine karşı çıkabilecek yüksek mevkideki devlet adamlarını sık sık değiştirerek iktidarlarını muhafaza etme endişesidir. Osmanlı kendi barış dönemini dış ve iç politikada bir fırsata dönüştürememiştir. Zaman böyle tarihî fırsatları toplumlara nadir olarak verirken Osmanlı devletini yöneten siyasî irade, doğabilecek bir iç hesaplaşma korkusuyla iktidarını muhafaza etme telaşında, devlet stratejik zihniyeti ise yüksek idealleri bir kenara bırakmış, iltimas ve rüşvet elde etme peşinde olup, güçlü bir devlet yönetimi için gerekli bir devlet planlaması ortaya konulamamıştır. Bu nedenlerle Osmanlı devlet ricalinde strateji ve planlama körlüğü yaşanmaktadır. Enflasyon, salgın hastalıklar, kalabalıklaşan şehirler, işsizlik ve eşkıyalık ve emir dinlemeyen memurlar imparatorluk boyunca yayılmıştır. Özellikle Mısır, Arabistan, Irak, Suriye, ve Kuzey Afrika'da, mahallî 'askerî birlikler denetimi ele geçirerek bağımsız hareket etmekteydiler. Ayrıca kendi çıkarlarını kaybetme korkusu nedeniyle her türlü değişime ve ıslahata karşı çıkmaktaydılar.¹⁰ III. Mustafa döneminin büyük reformcusu ve sadrazamı olan Koca Mehmet Ragıp Paşa bu dönem için çok önemli bir kişiliktir. Mehmet Ragıp Paşa da barış siyasetini benimsemişti. Her sahada özellikle 'askerî bakımdan zayıf ve kendisini yenilemeyi başaramayan bir ordu ile savaşa girmeyi düşünmemiştir.¹¹ Zira Avrupa siyaseti tek bir güçle ittifak kurulamayacak kadar kaygan bir zemin üstünde durmaktaydı. Mehmet Ragıp Paşa'nın 7 Nisan 1763'te vefatıyla Osmanlı dış politikası değişmeye başladı. Bazı devlet erkani Osmanlı İmparatorluğu'nun izlediği pasif ve çekingen dış politikadan kurtulup tekrar 1739'da Avrupa'da elde edilen başarıların tekrarlanması için fırsat

⁹ M. Alaaddin Yalçınkaya, "XVIII. yüzyıl Islahat Değişim ve Diplomasi Dönemi", **Türkler**, c.XII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.494

¹⁰ Yalçınkaya, **a.g.m.** s. 494

¹¹ Yalçınkaya, **a.g.m.** s. 495

kollamaktaydılar.¹² Bu sırada Lehistan, Rus saldırılarına karşı Osmanlı'dan himaye ve yardım istedi. Osmanlıların Rusya'nın Lehistan'dan çıkması isteğinin Çariçe II. Katerina tarafından reddedilmesi üzerine 1768'de Rusya'ya savaş ilan edildi. Sefere yeterince hazırlık yapılmadığı ve düşmanın gücü ve hazırlığı yeterince bilinmediğinden Osmanlı Devleti büyük bir yenilgiye uğradı. Rusları durduracak bir güç kalmamıştı. Osmanlı Devleti ekonomik yönden iyi durumda olup Osmanlı siyasî iradesinin kararlılığı kesin iken, 'askerî ve teknolojik kapasite yetersizliği yüzünden bu savaşı kaybetmiştir. Osmanlı Devleti stratejik zihniyetinin yeterli donanımdan yoksun olması, 'askerî stratejik planlamanın kötü yapılması sonucunu doğurmuş bu da uluslararası güç dengeleri açısından Osmanlı Devleti aleyhine eşitliği bozmuştur. II. Katerina Kırım düşmediği takdirde diğer yerlerde alınan başarıların pek de önemli olmadığını düşünüyordu. Böylece Kırımlıları bölmek için iki yol izledi.¹³ Birincisi, Kırım asilzadeleri olan Mirzaları birbirine düşürmek; ikincisi ise Kırım Tatarları ile Tuna ile Dniester arasında yaşayan Nogay Tatarlarının arasını açmak oldu.

Osmanlı Devleti'nin Kırım Hanlarını istediği gibi tayin ve azledebilmesi, hanlar için kabul edilmesi zor bir şeydi. Rusların Kırımlılara idarî muhtarlık vereceklerini söylemeleri Han sülalesi arasında ikilik oluşturmuştu.¹⁴ Tatarlar eski savaşçı ruhlarını kaybettikleri için korumasız kaldılar. Ruslar 1771'de Kırımı işgal etti. Yazar, eserinde Tatar ve Kırım Hanları üzerine yaptığı değerlendirmede de bunu desteklemektedir.¹⁵ III. Mustafa bu savaşın Osmanlı devleti için bir dönüm noktası olduğunu anlamış ve bu kötü gidişat ve kaht-ı rical¹⁶ noktasında yazdığı dörtlük durumun vahametini belirtmiştir.

*Yıkılıptur bu cihân sanma ki bizde düzele
Devlet-i Çerh-i denî verdi kamu mübtezele
Şimdi ebvâb-ı saâdette gezen hep hazele
İşimiz kaldı hemân merhamet-i lem-yezele¹⁷*

III. Mustafa döneminde 'askerî alanda yapılan ıslahatlarda göze çarpan en önemli şahıs Baron de Tott'dur.¹⁸ Tophaneyi ıslah ile ağır toplar yerine beygirlerle çekilen hafif toplar döktürdü.¹⁹ Haliçte tersane yanında 1773'te bir hendesehane açıp burada dersler verdi.

¹² Yalçınkaya, **a.g.m.** s. 497

¹³ Yalçınkaya, **a.g.m.** s. 498

¹⁴ Yalçınkaya, **a.g.m.** s. 499

¹⁵ Bkz. Bu Çalışmada s. 22, 23

¹⁶ "Yetişmiş insan kaynağı yokluğu."

¹⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, c. IV/I, TTK Yay., Ankara 1983, s. 341

¹⁸ Uzunçarşılı, **a.g.e.** c. IV/I s. 342, 479-481

¹⁹ Bekir Sıtkı Baykal, "III. Mustafa", **İA**, c.VIII, s.701

Baron de Tott, I. Abdülhamit döneminde de önemli yeniliklere imza attı. Saltanatının ilk senesinde 1774 Küçük Kaynarca antlaşmasını kabule mecbur olan I. Abdülhamid, Baron de Tott ile başlayan batı usulü yenileşmenin kendi döneminde de devam etmesini istedi. Küçük Kaynarca antlaşmasından sonra Avrupa kıtası savaşlar, siyasi ve ekonomik çıkar çatışmaları sebebiyle bir kriz içinde bulunuyordu. Osmanlı devletinin içinde bulunduğu bu zayıf durumu ‘askerî ve teknolojik yönden daha üstün olan Avrupalı emperyalist devletlerin iştahını kabartıyordu. Avrupalı güçler kendi aralarındaki rakip ilişkilerine ve güç kavgalarına karşı Osmanlı devletini kendi çıkarları doğrultusunda her biri yandaşı olarak kendi tarafına çekmek veya diğer bir devlete karşı yönlendirmek, kışkırtmak istiyorlardı.²⁰ Osmanlı Devleti bu sorunlarla uğraşırken, emperyalist devletlerin, dünyanın zengin kaynaklara sahip yerlerini kapma mücadelesinde İngilizler ve Fransız dünyanın öteki ucunda, Amerika kıtasında savaş vermekteydiler. Fransa ve İngiltere arasındaki savaş 1783 yılına, yani İngiltere’nin Amerika’nın bağımsızlığını kabul ettiği tarihe kadar Hint Okyanusu’nda, Antil Adaları’nda ve Atlas Okyanusu’nda devam ederek Versay antlaşmasıyla savaş sona ermişti (Eylül 1783).²¹

Avrupa, düşünce boyutunda ise 18. Yüzyıl aydınlanmasını yaşamaktaydı. Düşünceye deneysel metodu getiren John Locke (1632-1704), yönetimde kuvvetler ayrılığı ilkesini getiren Montesquieu (1689-1755), aklın tarihsel evrimi anlayışı ile Voltaire (1694-1778), Toplum sözleşmesi ve eşitsizliğin nedenleri konularıyla Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) gibi büyük düşünürler bu yüzyıla ve sonraki yüzyıllara damgalarını vurmuşlardır. İslam dünyası ise yaşadığı bu entelektüel zayıflık içinde birkaç yüzyıl içerisinde sömürgeci güçlerin işgalleriyle karşılaşacaktır.²² 1774’te imzalanan Küçük Kaynarca antlaşması ile Artık Osmanlı imparatorluğu Avrupa siyasetinde hasta adam olarak anılacak, Doğu sorunu ve boğazlar meselesi ile sık sık gündeme gelecektir.²³ “Yenilikçilerin en büyük desteği bunalımlar, buhranlar ve imparatorluğun içinde bulunduğu durumdu. Halkın her kesimi ister muhafazakâr ister yenilikçi olsun imparatorluğu kurtarmak arzusunda olup bazı yeniliklerin yapılması taraftarıydı. Ancak bunalımlar sona erince çıkarları zedelenen çevreler yeniçerilerin gücüne dayanarak halkın desteğini de elde edip yenilikçileri iş başından uzaklaştırıyorlardı.”²⁴

I. Abdülhamid devri merkezi iktidarın zayıflaması taşradaki güçlerin yükseliş dönemidir. Balkanlar ve Anadolu’da ayanlar; Mısır, Suriye ve Irak’ta memlûklular; Arabistan’da ise resmî mezhep olan Vahhabiliğin hamisi durumunda olan Suûdî ailesi nüfuzlarını artırdı.

²⁰ Uzunçarşılı, **a.g.e.** c. IV/I s. 465

²¹ Uzunçarşılı, **a.g.e.** c. IV/I s. 466

²² Edward Said, **Oryantalizm, “Sömürgeciliğin Keşif Kolu”**, Pınar Yay., İstanbul, 1991 s. 11

²³ Bekir Sıtkı Baykal, “I. Abdülhamid”, **İA**, c.I, s. 73

²⁴ Yalçınkaya, **a.g.m.** s. 502

Osmanlı merkez idaresinin hâkimiyeti buralarda bir formalite haline geldi.²⁵ Yine bu dönemde İran'ın doğuda bir tehdit olarak tekrar ortaya çıkışı söz konusudur.

Kürt aşiretlerinden Zend aşireti lideri Kerim Han'ın İran'da iktidarı ele geçirmesiyle Zend Kerim Han idareyi tam olarak denetimine aldı. Zend Kerim Han, Küçük Kaynarca'dan hemen sonra Osmanlı Devletinin düştüğü zor durumu fırsat bilerek Osmanlılara karşı saldırgan bir politika izledi. Kerim Han 1774'te bölgeye hâkim olmak için Doğu Anadolu'ya saldırdı ve Ardından Basra'yı kuşattı. 1776'da işgal etti.²⁶ Bunun üzerine İran'a savaş açıldı. Zend Kerim Han, II. Katerina ile Osmanlılar aleyhine bir ittifak antlaşması imzaladı. Ancak Kerim Han'ın 1779'da ölmesiyle ittifak hükümsüz kaldı. İran Bağdat üzerindeki gücünü kaybetti. Böylece bölge tekrar Osmanlı hâkimiyetine geçti. Fakat bu sefer tehdit daha güneyden Vahhabî isyanlarından gelecekti. Tekrar belirtmekte fayda var, bu dönemde Osmanlı için en büyük tehdit Rusya'dır. Osmanlı bu dönemde İngiltere ve Fransa arasında denge siyaseti izleyememiştir. Çünkü bu iki büyük güç Amerika kıtasında sömürge kapma savaşında idiler. Avusturya ise bu arada Rusya ile ittifak kurup Osmanlı'dan toprak koparma peşinde idi. Bu kuşatılmışlık durumundaki Osmanlı, güç denkleminin oluşturduğu zayıflık içinde, Rus saldırıları karşısında, Rusya'nın Kırım'ı işgal ettiği emrivakisini kabullenmek zorunda kalıp 9 Ocak 1784'te verdiği bir senetle bu ilhakı resmen tanımış olacaktı.²⁷ Kırım Hanlığının tamamen Rusların eline geçmesi üzerine binlerce işgal karşıtı Kırımlı Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kaldı.

Anadolu'ya gelince, hükümet merkezinin ve devlet teşkilatının bozukluğunun bütün yükünü ıstırabını, Anadolu halkı çekmektedir. Bu dönemde Anadolu'da merkezî idareyi yoracak ciddi bir ayaklanma yoktur.²⁸ Memuriyetlerin rüşvetle alınıp satıldığı, devlete isyan eden eşkıyanın, sipahi zorbaların hep Anadolu halkının sırtından geçindiği bu dönem Anadolu'yu bir ıstıraplar diyarı haline getirmiştir.

²⁵ Yalçınkaya, **a.g.m.** s. 503

²⁶ Bekir Sıtkı Baykal, "I. Abdülhamid", **İA**, c.I, s.73

²⁷ Yalçınkaya, **a.g.m.** s. 505

²⁸ Uzunçarşılı, **a.g.e.** c. IV/I s. 436

I. BÖLÜM

1. NİZÂM-I DEVLET VE NİZÂM-I ‘ASKER ZİMNINDA TEDBİR-İ CEDÎD ADLI ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. Eserin Yazarı Hakkında

Yazarın adı ve kendisi hakkında kitap kataloğunda bir bilgi mevcut değildir. Eserdeki bilgilerden yazarın Sultân III. Mustafa ve Sultân I. Abdülhamid dönemlerinde yaşamış olduğunu anlıyoruz. Yazar, eserinde Sultân I. Abdülhamid’in tahta geçişini dua ile kutlayarak eserin birçok yerinde Sultân I. Abdülhamid’e hitap etmektedir. Yazarın adı ile ilgili olarak, eserin son sayfasında “Bu tahrîrden aksâ-yı merâm ancak bu tedbîr mümkün değil ise dahi, ‘Murâd’ ismimiz yâd olmak için” denilerek yazar adını gizli şekilde zikretmiş olabilir. Ancak bu cümle, yazar adının “Murâd” olması değil de murâdının adının “yâd” olması için şeklinde de anlaşılabilir olduğundan yazarın adı tam olarak anlaşılammamaktadır. Eserin sonunda esas metinden farklı bir hatt-ı hümayûn vardır. Bunun ne zaman ve kim tarafından ilave edildiği belli değildir.

Yazarın kimliği, şahsiyeti, üstlendiği görevler hakkında bir bilgiye sahip olmasak da eserden anlaşıldığı üzere vezirlerin, ser’askerlerin aralarında çıkan sorunları iyi bilmesi ve bu sorunları padişaha çekinmeden arzedeabilmesi onun saray çevresine ve ‘askerlik mesleğine çok yakın biri olduğu izlenimini vermektedir.²⁹ Yazarın eserde gösterdiği açık sözlülük, Sultân I. Abdülhamid’in selefi olan Sultân III. Mustafa’ya karşı yaptığı cesur tenkitler onun sağlam karakteri üzerine ipuçları vermektedir.

1.2. Eserin Yazılma Amacı

Yazar, kısaca “*Tedbîr-i Cedîd*” olarak adlandırdığı eserinde bu risaleyi yazmasının nedenlerini sırayla şöyle bildirmektedir: “Bir süredir devam eden bu zaman çarkının aleyhlerine döndüğü ve işlerin kötüye gittiği bu dönemde, her zaman olduğu gibi insanların, başlarındaki yöneticilerin yollarına ve yaşam tarzlarına uyup onları örnek aldıklarından bahsederek üst tabakanın hayat tarzlarına ve yaşantılarına daha dikkat etmeleri gerektiğini söyleyerek, din uğrunda hizmette uyku ve rahatı terk ederek, gece gündüz çalışarak, padişahın rızâsından başka, asıl olarak Devlet-i Aliyye’nin hayrı için ona sadık kalarak savaş ve harbin

²⁹ Bkz. Bu çalışmada s. 32

düzeni ve disiplini için ayrıca devletin yükselmesi gayesiyle nelerin yapılması ve nelerden kaçınılması gerektiğine dair bir araştırma yapmak, fikir yürütmek niyetiyle bu risaleyi tertip ettik”³⁰ şeklinde ifade edilmektedir.

1.3. Eserin Şekil Özellikleri

Eser “*Nizâm-ı Devlet ve Nizâm-ı ‘asker Zımnında Tedbîr-i Cedîd*” adıyla Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa kitaplığı, 000348 numara kaydı ile bulunmaktadır. Yaptığımız araştırmalar sonucu başka kitaplıklarda başka bir nüshası bulunmamaktadır. Üzerinde çalıştığımız eser yazar nüshasıdır. Ancak metinde rastlanan bariz yazım hataları bize eserin yazar tarafından irticalen söylenerek yazdırılmış asıl nüsha olduğu kanısını da uyandırmaktadır. Yazar metnin son sayfasında H. 1190, 13 Şevval-i Şerif’te (25 Kasım 1776) bu eseri yazmayı bitirdiğini bildirmektedir. Ayrıca bir istinsah tarihi yoktur.

Yazı hattı nesih kırmasıdır. Yazı temiz, okunaklıdır. Eser meşin cilttir. Eser metni 61 varaktır. Sayfalar sonradan numaralandırılmıştır. Yazma eserin ebadı 212 x 150, yazı ebadı 140 x 80 mm’dir. Her sayfada 15 satır kullanılmıştır. Her sayfanın ilk kelimesi bir önceki sayfanın en son satırın altına not edilmiştir. Metinde siyah ve kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Metnin yazımında siyah mürekkep kullanılırken, metnin içinde kalan yazının muhtevasını içeren başlık diyebileceğimiz kısım da kırmızı renk mürekkeple yazılmıştır.

Metnin bugünkü alfabe ile yazımı sırasında basit transkripsiyon kuralları uygulanmış, ayın (‘), hemze (’), uzun sesli harfler (^), apostrof (') işaretleri ile ses değerleri verilmeye çalışılmıştır. Eser metni (2-a) varak numarası ile başlamakta, (61-a) varak numarası ile son bulmaktadır. Sağ bölümde yer alan numara (a) ile sol bölümde yer alan numara (b) ile ifade edilmiştir. (61-a) sayfası da dahil bütün esere bu usulle numaralandırma yapılmıştır.

1.4. Eserin İçeriği ve Değerlendirilmesi

Yazar eserde III. Mustafa ve I. Abdülhamid dönemlerindeki mevcut devlet düzeninin işleyişi ile ilgili karşılaşılan sorunlar, adaletsizlikler, onların çözümü konusunda getirilen öneriler, padişahın yönetim ve siyasette nasıl davranması gerektiğine dair sunulan tavsiyeleri, görüşleri, tenkitleri, devlet teşkilatı, ‘askerî teşkilat, ordunun organizasyonu ve çeşitli savaş taktikleri gibi çeşitli konular üzerinde bilgiler vermektedir. Bu özellikleriyle eser siyasetnâme türünde yazılmış eserlere çok benzemektedir. Eser, yazarın o döneme ait kendi bakış açısıyla

³⁰ Bkz. Bu çalışmada s. 18

o günün tarihî olaylarını değerlendirmesi, hatta bazılarında ışık tutması, o günün siyasetinin nasıl işlediği ve dönemin toplumsal yapısı hakkında bilgi vermesi eserin değerini artırmaktadır.

Üzerinde çalışmış olduğumuz bu eserde yazar yapı itibarıyla önceki şaşalı parlak dönemlere özlem duymakta ve Kanuni Devri idealize edilmektedir.³¹ Yazar, döneminin toplumsal ve siyasi zihniyetini sert bir dille eleştirmektedir. Değişen dünya konjonktürü ile birlikte eski parlak günlere duyulan özlem ve Osmanlı devlet sisteminin yaşadığı sıkıntılar eserde açıkça görülmektedir.

Yazar 1182 (1768) tarihinde gerçekleşen Rus seferinin sonucunda alınan mağlubiyetin yeterli tedbirlerin alınmaması sonucu doğduğu ve devlet erkânının, bu yenilginin nedenlerini ve yapılan hataları araştırmak yerine bu yenilginin ilahi bir kader olduğunu söylediklerini ve böylece ilahi takdire iftira ettiklerini yazmaktadır.³² Bu durum doğru bir sosyal ve siyasi planlamanın temeli olan devlet yönetimine hakim olan zihniyetin bozulduğunun apaçık bir ifadesidir. Bu toplumsal zihniyetin gerilemesi dini bilgilerin farklı yorumlanması ile kendisine felsefi temel de bulmuş olduğu görülmektedir. Bu zihin karışıklığı karşısında aklî selim fikirler üretmesi gereken ulemâ sınıfı âdil ve haklı kararlar almak yerine devlet yönetimindeki ve toplumdaki güçlü çevrelerin çıkarları doğrultusunda hareket etmekteydiler. Bu zihniyet bazındaki yozlaşmanın yarattığı bu psikolojik durum güçlü, etkin bir stratejik planlamanın yapılmasına ve uygulanmasına engel olmuştur.

İran sorunu, Kürt aşiretlerinden Zend aşireti lideri Kerim Han'ın İran'da iktidarı ele geçirmesiyle yeneden başladı (1165 / 1752).³³ İran sınırında ocaklık³⁴ olarak bulunan *Baban*³⁵ ailesine mahsus bir sancak vardı. Bu sancak Irak Valisinin idaresi altında bulunuyordu. Baban ailesine mensup kardeşler arasında ihtilaf çıkmış ve iktidar kavgası başlamıştı. Mehmet Paşa küçük kardeşi Ahmet Paşa'yı hapsedmiş ve daha küçük kardeşi Mahmut Paşa'yı da yakalamak istemişti. Bunun üzerine Mahmut Paşa Bağdat Valisi Ömer

³¹ Bkz. Bu Çalışmada s. 38

³² Bkz. Bu Çalışmada s. 19, 45

³³ Uzunçarşılı, **a.g.e.** s. 457

³⁴ **Ocaklık:** Bir yerin vergi gelirlerinin, ölümünden sonra mirasçılara da kalma koşuluyla bir kimseye verilmesi yöntemidir. Hükümet ve yurtluk-ocaklık sancaklar, Osmanlı Devleti'nin siyasi yönden hareketli olan hudut bölgelerinde bulunmaktaydı. Bunun en önemli sebebi, bu bölgelerdeki yerli beylerin nüfuzundan faydalanmak ve merkezî otoriteyi bir ölçüde bu beyler vasıtasıyla korumak ve tesis etmektir. Bkz. Baki Çakır, **Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)** Kitabevi Yay. İst. 2003 s. 13

³⁵ **Baban Ailesi:** Osmanlı Devleti'nde İlk Kürt isyanı, 1806 yılında Süleymaniye yöresinde Babanzade aşireti tarafından başlatıldı. Babanzade Abdurrahman Paşa İsyanı, bugün Irak'ta bulunan Süleymaniye şehrinin valisi olan "Baban aşiretinden" Babanzade İbrahim Paşa'nın 1806'daki ölümünden sonra, Osmanlı Devleti'nin aynı aşiretten Babanzade Halit Paşa'yı vali tayin etmesi üzerine, İbrahim Paşa'nın yeğeni Babanzade Abdurrahman Paşa'nın hakkının yendiğini ileri sürerek Osmanlı yönetimine karşı isyan başlatması hadisesidir. İsyân Osmanlı Devleti'ni hayli uğraştırmış ve ayaklanma 1808 yılında bastırılmıştır. Bkz. Hakan Özöğlü, **Kurdish Notables and the Ottoman State**, State University of New York Press, Albany 2004 s. 51; "Babanlar", **Meydan Larousse**, c. II, Meydan Yay. İst. 1987, s.28

Paşa'ya sığınmıştı. Mehmet Paşa'nın da Kerim Han'dan yardım istemesi üzerine gelişen olaylarda Ömer Paşa, Mahmut Paşa'yı *Baban* mutasarrıflığına tayin etmiştir. Bu olay ile Bağdat Valisi Ömer Paşa ile Kerim Han'ın araları açılmış, çıkan savaşta Kerim Han'ın yeğeni olan Ali Murat Han esir edilmiştir. Bu durum üzerine Kerim Han Basra'yı kuşatmış ve Doğu Anadolu'yu yağmalatmıştır. Bütün bu olanlara sebep olarak görülen Ömer Paşa idam edilmiştir.³⁶ Kaynaklarda Kerim Han'ın karakteriyle ilgili olarak hileci, pek yüksekte atıp tuttuğu ve hareketinin dostane olmadığı bildirilmiştir.³⁷

Yazar eserde Ömer Paşa'nın idamının haksız olduğu yeterince araştırma ve soruşturma yapılmadan Zend Kerim Han'ın bir ithamı ile bir düşmanın sözüne güvenilerek Ömer Paşa gibi pek kıymetli bir vezirin idam edildiğini eleştirmektedir. Ömer Paşa'dan sonra Irak'a tayin olunan valilerin ise ne düşmanla ne de Bağdat sorunuyla ilgilendikleri ve tek dertlerinin maktul Ömer Paşa'nın geride bıraktığı malı ve serveti kendi tasarruflarına nasıl geçirebileceklerinin hesabında olduklarını, Bağdat halkını azar ve korkuyla kontrol altında tutmak istediklerini, paşaların aralarındaki ihtilafları, sorunları halkla paylaşp gizlemediklerini ve bunun da valilerin halk üzerindeki itibarlarını zayıflattığını eserde bildirmektedir³⁸. Yazar Bağdat Valisi Ömer Paşa'nın daha önce Zend Kerim Han'ın ihanetini ve Basra'ya olan saldırılarını Osmanlı Devleti'ne rapor ettiğini buna karşılık Kerim Han'ın padişaha cevaben; Bağdat'a saldırısının bizzat Bağdat Valisi Ömer Paşa'nın başına buyruk hatalı davranışlarından kaynaklandığını, kendisinin ise Devlet-i 'Aliyye'nin bir hizmetçisi olduğu şeklinde padişaha bildirdiğini, ancak bunun Zend Kerim Han'ın bir hilesi olduğunu ve Devlet-i 'Aliyye'nin uyanık olması gerekirken düşman ağzına bakıp çok kıymetli bir vezirin idam edilmesinin çok hatalı bir karar olduğunu yazar açıkca vurgulamaktadır.

Eserde diğer bir sorun olarak Kırım meselesine değinilmektedir. Azledilen Kırım hanlarının ve sultânlarının İstanbul'da çiftlikler kurması ve Devlet-i 'Aliyye'nin işlerine müdahale etmek istemeleri, elde ettikleri güçle zorbalığa başladıklarını, cizyedarların ellerinde bulunan senedleri icra ettirmedikleri, asayişi bozdukları, memur atamalarına karıştıkları, vezirleri sürekli şikayet ettiklerini bu durum karşısında Osmanlı Devleti'nin bu olumsuzlukların olmasına göz yumduğunu yazar eserinde dile getirmektedir. Bu durum bu dönemde servetin dağılımındaki adaletsizlik ve toprak ağalığının İstanbul'da bile ortaya çıkmaya başlamış olduğunun bir göstergesidir.

Osmanlı Devleti'nin Bağdat, Kırım ve Mısır ile diplomatik ilişkilerinde ve resmî yazışmalarında daha dikkatli olması gerektiğini çünkü Bağdat'ın sınır komşusunun İran,

³⁶ Uzunçarşılı, a.g.e. s.459

³⁷ Uzunçarşılı, a.g.e. s.460

³⁸ Bkz. Bu çalışmada s.19

Mısır'ın Arap olduğu, Kırım'ın ise küffâr diyârlarına sınır olduğunu bu yüzden bu üç yerden gelecek çeşitli istek ve ricalar konusunda gayet dikkat edilmesi gerektiğini kaydetmektedir.³⁹ Bu üç yerin bulunduğu, üç farklı kültür havzası çok çeşitli, farklı kültür ve etnik yapıları barındıran Osmanlı Devleti için stratejik öneme sahip yerlerdi. Yıllarca Osmanlı devleti bu çok renkli, çeşitli kültürleri kuşatarak kendi içinde bir ahenk ve bir düzen oluşturarak onları beslemiş ve yönetmiştir. Şimdi bu ahenk ve düzen bozulmuş bu tabloda o göze hoş gelen desenler ve renkler değişen dünya şartları ve büyük emperyalist devletlerin etkisiyle Osmanlı Devleti'nin yıkılışında önemli rol oynamışlardır.

Yazar eserde İran'a yapılacak bir seferin Bağdat tarafından yapılmasının mümkün olmadığını çünkü Bağdat'ın bir tarafının Arap ve Kürt olduğunu diğer tarafının ise çöl olduğunu ve oralarda kışlamanın o dönemde mümkün olmadığını ifade etmektedir.⁴⁰ Bu ifade bize o dönemde Osmanlı tebâsı olan Arap ve Kürtlere Osmanlı Devleti'nin güven duymadığını göstermektedir.

Yazar savaşta lojistik hatalar yapıldığını ve alınan yenilginin nedenlerinden birinin de bu olduğunu söylemektedir. Savaşın bir lojistik işi olduğunu bunlar olmadan sadece 'asker toplamanın bir anlam taşımayacağını vurgulamaktadır. Padişahın bizzat sefere çıkması gerektiğini ve sefer bitinceye kadar da Edirne'de ikametinin uygun olacağı kanaatindedir. Geçmişte alınan zaferlerde "büyük ecdâd" dediği "yükseliş dönemindeki yöneticilerin, sultânların" sürekli seferlere kendilerinin de katıldığını, yalnız vezir-i azam ve ser'askerîn katıldığı seferlerde ise fetihlerin az olduğu tespitini ortaya koymaktadır. Yazar eserde İran seferine atanacak ser'askerîn etkili konuşan, vakur, padişaha bağlı, halkın şanına yaraşır bir vezir olması gerektiğini ve bu atanacak kişiye vezirlik unvanı verilerek seferle ilgili tüm özel atamalarda ve görevden almada tam yetki verilmesi gerektiğini, Rumeli'den atanacak ulemânın içinden bu göreve layık en iyi bir âlimin, vezirin maiyetine verilmesini, alınacak kararlarda Ser'askerîn vezir-i 'azamlarla gerekli istişâreler yapıp ve bu kararlarda şeriata uygun hareket edilmesini, 'asker zabitlerinin dahi bunda hazır bulunmalarını ve kurulda bulunanların aldıkları kararların altına imzalarını atarak oluşturmuş oldukları raporun bu şekilde padişaha sunulması gerektiğini bildirmektedir.⁴¹ Böylece yazar, sorumlulukların paylaşılacağını, hiç kimsenin bir diğerine suç atamayacağını bu şekilde karar alma merciinde bulunanların daha sorumlu hareket edebileceğini belirtmektedir. Osmanlı Devleti'nde devlet hiyerarşisi içerisinde sorumluluk ve yetki paylaşımını düzenleme amacı güden bu görüşün yazar tarafından ifade edilmesi Osmanlı devlet teşkilatı açısından önemlidir.

³⁹ Bkz. Bu çalışmada s.22

⁴⁰ Bkz. Bu çalışmada s.28

⁴¹ Bkz. Bu çalışmada s.28

Vezirlerin aralarında meydana gelen görüş ayrılıkları ‘askerî bir düzenleme veya savaş yöntemi ve taktikleri gibi meselelerden kaynaklanıyor ise bunun kabul edilebilir bir şey olduğu ancak vezirlerin kendi aralarındaki bir çıkar çatışmasından ihtilafın kaynaklanıyor olması ve bu yüzden düşman karşısında bir acizlik gösterilmesinin ise asla kabul edilebilir bir şey olmadığını yazar eserde ifade etmektedir. Bu durum karşısında vezirlerin tuğ ve sancağı ellerinden alınıp, malları devletçe hazineye devredilir. Bir daha tuğ ve sancak kendilerine verilmez ve sürgüne gönderilir gibi cezaların padişah tarafından uygulanmasını yazar istemektedir.⁴² Yazarın eserde durduğu diğer önemli bir konu ise “kaht-ı rical” (yetişmiş insan kıtlığı) olduğu layıkıyla iş görecek adam bulunamadığı bu yüzden önceden beylerbeyinin, binbaşılının, ağaların yaptığı işi şimdilerde vezirlerin yapmak zorunda olduğunu bildirmektedir.

Yazar Osmanlı Devleti’nin ekonomik düzeni ve özellikle de vergi toplama sisteminin bozulmuş olduğunu, dönen hırsızlık, rüşvet, talan çarkının nasıl işlediği konusunda eserde ayrıntılı bilgiler vermektedir. Toplum ve devlet sistemi içinde en önemlisinin ar ve namusun terk edildiğini, yapılan gayri meşru işlerin meşru telakki edildiğini, tüccar, ayan ve hâkimler sınıfının bozulduklarını ve böylece şahsî menfaatlerini kamu menfaatinin üstünde tutan bir zihniyetin toplum ve devlet içinde derin kök saldıığını ve palazlanmış olduğunu vurgulamaktadır.⁴³ Bu meşru olmayan toplumsal ilişkiler içerisinde haksız servet kazanmış yeni bir sınıfın oluştuğu, toplumun sefih ve en “şerlilerinin”⁴⁴ gücü ve serveti ele geçirerek topluma egemen olmalarının ise ülkenin harap olmasına sebep olacağını ima etmektedir.⁴⁵

Halktan ve mültezimlerden alınacak vergilerin doğru, adil bir şekilde toplanabilmesi için vergi alınacak beldelerin sahip olduğu ekonomik gücünün ve imkanlarının doğru tesbiti ve haber-bilgi kaynaklarının doğruluğunun tahkiki için ilgili yerlere gizli gözlemcilerin, denetçilerin gönderilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁴⁶ Halkın gücünden fazla bir şey istemenin mümkün olmadığı bu nedenle defterdarın halkın durumunu iyi bilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Vergi toplamada devletin adil davranmadığı devlete itaati olmayan yerlerden vergi alınamadığı ve alma çaresine de bakılmadığı devlete itaatkâr yerlerden, halktan ise gücünden fazla vergi istendiği uyarısını yapmaktadır.⁴⁷

Eserden öğrendiğimize göre Osmanlı Devleti’ndeki adalet sistemi yozlaşmış adalet dağıtmakla görevli kadılar kim güçlü ise ondan yana tavır koymuşlar ve rüşvet aleni hale gelmiştir. Halk, şikâyetlerini devletin üst kademelerindeki ilgili yöneticilerine

⁴² Bkz. Bu çalışmada s.29

⁴³ Bkz. Bu çalışmada s.32

⁴⁴ Bir Toplumun Hırsız, Düzenbaz, Eşkiya, Entrikacı Kesimi.

⁴⁵ Bkz. Bu çalışmada s.32

⁴⁶ Bkz. Bu çalışmada s.33, 35

⁴⁷ Bkz. Bu çalışmada s.33,34

ulaştıramamakta hatta bu durumu üst kademedeki devlet yöneticilerine taşıdıklarında ise ilgi ve alaka görememektedirler.

Ülke genelindeki ölçü ve tartıdaki farklılar çeşitli karışıklıklara neden olmaktadır. Bu ölçü ve tartıdaki farklılıkların meydana getirdiği karışıklıktan istifade edip devleti ve halkı hileli yollarla aldatan soyguncu tüccarların yaptıkları hileleri hakkında yazar eserde padişaha bilgi vermektedir.

Yazar, padişahın liyakatsiz kişileri devlet işlerine karıştırmaması gerektiği vezirlerini özenle, dikkatle seçmesi gerektiğini, seçilecek vezirde şu üç önemli özelliğin olması gerektiğini padişaha tavsiye etmektedir: Birincisi seçilecek kişinin yaşlı ve ihtiyar olması, ikincisi dünyada gözü olmaması, üçüncüsü namı ve şanı noksan olmaması gerekmektedir. Yazara göre ulemâya, seyyidlere sadece makam ile söz dinletilmez, kişi ya âlim olmalı ya da yaşına hürmet birisi olmalıdır. Yine bu kişinin dünyaya meyli olmaması gerekir zira onun bu zayıf yönünden faydalanmak isteyen insanlar onunla dostluk kurmak isterler. Namı, şanı noksan olmaması gerekir çünkü halk arasından bir kişinin çıkıp vaktiyle bu vezir benim filanımdı gibi alçaltıcı sözlerin vuku bulmaması için bu hususa dikkat edilmesi gerektiğini padişaha arz etmektedir.⁴⁸

Yazar eserinde padişahların özel yaşamlarında nasıl hareket ederlerse, onları dikkatle izleyen ‘halkın’ da o şekilde hayatlarını tanzim etmek isteyeceklerinden hareketle yazar açıkça padişahları daha dikkatli davranmaları konusunda uyarmaktadır. Yazar eserde, artık ne kanunen bir iş yapıldığını, ne de erdemle bir iş görüldüğünden yakınmaktadır. Halkın artık sadece ihtişama, güce, altına meylettğini, Allah korkusunun kalplerden çıkarılarak yalanın adet edinildiğini padişaha ifade etmektedir. Padişahın eğer şeriata ve kanuna itibar ederse halkın da işini kanuna göre yapacağını, padişah bilgiye değer verirse halkın da bilgiye değer vereceğini, ancak bu zamanda fazilete, erdeme, bilgiye rağbet olmadığından nam, şan ve bilgi sahibi insanların kalmadığına dikkat çekmektedir. Ulemâ sınıfının ise hile caiz diyerek bu usulü şeriata ve hukuka uyguladıklarını, bu yüzden haramı helal bildiklerini, sözlerinin etki gücünü yitirdiğini ve kendilerine duyulan itibarın ise kalktığını bildirmektedir.⁴⁹

Yazarın devlet kademelerine memurların imtihan usulüyle ve liyakat esas alınarak atanması gerektiğini söylemesi o dönem için kayda değer önemli bir noktadır. Kritik noktalara atanan memurların buldukları yerlere hayat kaydı ile atanması gerektiğini ifade etmektedir.⁵⁰ Çünkü yazar daha önce bu makamlarda bulunan cebeci başı,⁵¹ baruthane emini⁵²

⁴⁸ Bkz. Bu çalışmada s.37

⁴⁹ Bkz. Bu çalışmada s.39

⁵⁰ Bkz. Bu çalışmada s.41

gibi önemli makamlarda bulunan memurların devlete çok kere ihanet ettiğini Devlet-i Aliyye'ye çok zarar verdiklerini bu makamlara yapılacak tayinlerde çok dikkatli ve seçici davranılması gerektiğini önemle vurgulamaktadır. Yazar eğer taşradan bir kişiye vezirlik verilecekse iş yapmadaki namı ve şöhreti nasıl ona bakılmalı, aklen ve rüşten sınanmalı, hal ve hareketleri gözlenmelidir. Yazara göre Ocaklıdan⁵³ bir kimseye vezirlik ve önemli makamlar verilmemelidir.⁵⁴ Vezirlik rütbesi verilecek kişi birincisi halkın iç durumuna vâkıf olmalı, ikincisi erdem sahibi ve yürekli olmalı, üçüncüsü savaş sanatını ve diplomasiyi iyi bilmelidir. Resmi yazışmalara özen ve dikkat edilmediğinden hatalı istek ve ricalar yapılmakta ve halkın iç durumu doğru tespit edilememekte bu yüzden halk içinde huzursuzluklar olmaktadır. Yazar eserde, devlete gelen şikâyetlerin aslının ne olduğunun tam araştırılması gerektiği, konuya tam vakıf olmadan vezir-i azam ve subaylar azarlanmakta olup bunun tarafları isyana teşvik ettiği uyarısında bulunmaktadır. Yazar eserinde taşrada görev yapmış bir kişiye vezirlik rütbesi verilmesi durumunda bu kişinin saray bürokrasisini tanınması için bir müddet İstanbul'da ikamet etmesinin uygun olacağı görüşündedir. Padişahın yakın hizmet çevresinden birisinin vezirlik makamına atanmasının daha uygun olacağını çünkü bu çevrenin resmi protokol, bürokrasi ve diplomasi konularında daha tecrübeli olduğunu bildirmektedir. Yazara göre yeniçeri ağalarından bir kimsenin vezir olmasının bazı mahzurları vardır zira herkes kendi işiyle meşgul olmalıdır. Devlet işleri ile ilgili önemli kararlar alınması gerektiğinde devletin tüm organlarının görüşlerinin alınması gerektiği ve padişahın nabzına göre şerbet vermek yerine hiç kimsenin sorumluluktan kaçmadan ne yapılması gerekiyorsa onun yapılması gerektiğini belirtmektedir. Devlet yönetiminde görüş alış verişin, istişarenin tam işlemediğini, yalakalık gereği padişah ne görüşte ise devlet erkanının da ona göre görüş bildirdiğini, alınan kararlarda kişilerin kendi çıkarları doğrultusunda padişahı yönlendirmek istediklerini bilmektedir.

Osmanlı saltanat sisteminin kendini yenileyememesi, henüz bir demokratik ve uzlaşılı kültürünün oluşmaya başlamamış olması, tek elden yönetim gibi nedenler sistemin en önemli sorunlarıydı. Osmanlı Devleti sahip olduğu potansiyel gücünü kullanamamış, sistem kilitlenmiş, devletin âkil adamları ileri görüş melekelerini yitirmiştir. Devlet işlerinin ehline

⁵¹ **Cebeci Başı:** Osmanlı yeniçeri teşkilatında ordunun silah işlerine bakan cebeci ocağının en yüksek rütbeli subayıdır. Cebeci başı, savaş araçlarının sınır boylarındaki kalelere, ordugâhlara gönderilmesinden sorumlu idi. Bkz. "Cebeci", **Meydan Larousse**, c. IV, Meydan Yay. İst. 1987, s.79

⁵² **Baruthane Emini:** Osmanlı Devleti'nde ordu ve donanma ihtiyacı için barut hazırlanan yerlere baruthane-i âmire denirdi. Her baruthanenin başında geniş yetkileri olan bir idâre âmiri bulunurdu. Kurumun idaresi Baruthane-i Amire emini denilen yüksek rütbeli bir kimse tarafından yürütülüyordu. Bkz. "Baruthane", **Meydan Larousse**, c. II, Meydan Yay. İst., 1987 s. 575

⁵³ **Ocaklı:** Osmanlı yeniçeri teşkilatından olan kimselere verilen ad. Bkz. "Ocak", **Meydan Larousse**, c. IX Meydan Yay. İst. 1987, s.459

⁵⁴ Bkz. Bu çalışmada s.44

verilmemesi sonucu elde edilen başarısızlıklar büyük facialarla sonuçlanmış olup yazar eserde III. Mustafa'nın dahi "Bunun bir mukadder-i ilahi olduğunu söylemekten başka bir diyeceği olmamıştır" demektedir. Yazar, işin ehli olarak danışılan kişilerin uzman, ehil kimselerden olmadığı ve bu kimselere terfi ve makam verildiği ve birçok eşkıyanın da affedilerek, sarayda kendilerine görevler verilmiş olduğunu söylemektedir.⁵⁵

III. Mustafa'nın yıldız astroloji ilmine, muska işlerine ve münecimlere olan düşkünlüğü yazar tarafından eleştirilmektedir.⁵⁶ Eserde padişahın yanında bulunan kişilerin III. Mustafa'ya müşkül işler için sürekli münecim tavsiye ettiklerini böylelerinin bir ihanet ve sapıklık içinde bulduklarını açıkça ifade etmektedir. I. Abdülhamid'e III. Mustafa'nın düştüğü hatalara düşmemesi gerektiğini öğütlemektedir. I. Abdülhamid'e art niyetli kişilerin çıkar elde etmek amacıyla padişaha nasıl yaklaştıkları konusunda ince taktik bilgiler vermektedir. Padişah tarafından bir onur ve şeref nişanesi olarak verilen kaftan⁵⁷ ve çelenk⁵⁸ için insanların önceki zamanlarda çok fedakârlıklar yaptıklarını şu zamanda ise bunun bir kıymetinin kalmadığını insanların artık bunun yerine altın ister olduklarını söylemektedir.⁵⁹

Mukataaların⁶⁰ liyâkat sahibi olmayan tanınmadık insanlara verilmesi, maddî açıdan sıkıntıya düşen insanların gayri müslim sarraflardan borç almak zorunda kalması ve borçlarını ödeyememe durumunda ise bu sarrafların borç tutarını iki kata çıkartarak tefecilik yaptığı, eşkıyanın etrafta kol gezdiğini rapor etmektedir.⁶¹ Padişahın bunları araştırtması ve gereğini yapması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca resmî yazışmalarda devletin gizli kalması gereken bilgilerini, devletin zayıf yönlerini, hazinenin azlığını gizliliğe riayet edilmeden aşıkâr bir şekilde yazılmasının Devlet-i Aliyye'ye zarar verdiği uyarısında bulunmaktadır.⁶² Yazar eserde devletin mal ile hazine ile iftihar etmemesi gerektiğini üstünlüğün ancak ahlakî terbiye ve ululuk ile olduğunun 1182 (1768) tarihindeki Rus seferini örnek göstererek Padişah III. Sultân Mustafa'nın erdem ve yiğitliğe bakmayıp sadece hazine ile işi idare etmeye

⁵⁵ Bkz. Bu çalışmada s.40

⁵⁶ Uzunçarşılı, **a.g.e.** IV/1, 343

⁵⁷ **Kaftan:** Üste giyilen, kumaştan yapılan, uzun, süslü ve astarsız elbise, hilat. Üzerine cübbe giyilirdi. Osmanlılarda, önemli hizmetler görenleri mükafatlandırmak için, padişah tarafından kaftan hediye edilirdi. Kumandanlara bir imtiyaz verildiği zaman, buna işaret olarak kılıç ve kaftan verilirdi. Mükafat maksadıyla kaftanı, bazan padişahlar giydirdikleri gibi sadrazamlar ve vezirler de giydirdirlerdi. Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, "Kaftan", **İA**, c.VI, Etam Yay., 2001 s.67

⁵⁸ **Çelenk:** Padişahların sarıklarına taktıkları ve cesaret simgesi olan, değerli taşlardan oluşan Osmanlı kıyafetine göre hazırlanmış, son derece ağır bir iğne ve madalyondur. Bkz. "Çelenk", **Meydan Larousse**, c. III Meydan Yay. İst. 1987, s.183

⁵⁹ Bkz. Bu çalışmada s.45

⁶⁰ **Mukataa:** Hazineye âit bir arâzi veya vâridâtın (gelirin) bir bedel karşılığında kirâya verilmesi veya geçici olarak devredilmesidir. Devlete gelir getiren kaynakları kirâlayanlara ise 'mültezim' ismi veriliyordu. Mukâtaanın önemine göre, mültezim, bir şahıs olabileceği gibi, bir ortaklık da olabilmekte veya birkaç mukâtaa topluca bir mültezime verilmekteydi, ayrıca mukataa topraklarının gelirleri doğrudan hazineye aktarılmaktaydı. Bkz. Baki Çakır, **Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)** Kitabevi Yay. İst. 2003 s. 19

⁶¹ Bkz. Bu çalışmada s. 47

⁶² Bkz. Bu çalışmada s. 49

çalışmasının ancak hazineyi israf etmekten başka bir faydasının olmadığını ifade etmektedir. Devlet-i Âl-i Osmân'ın bu saltanata, şaşâyâ ve görkeme mal ile malik olmadığı yalnızca ululuk, yiğitlik ve tedbir ile ulaştığı görüşündedir. Rus devletinin hazinesinin boş olduğunu diğer devletlerin dahi hepsinin Osmanlı Devleti'ne ihtiyaçları olduğunu ifade etmektedir.⁶³ Padişahın ilk olarak başkent İstanbul'u koruması, 'askere düzen vermesi ve gerekli istişâreyi işin uzmanına sorması gerektiğini bundan daha büyük hazine olmadığını yazar eserinde birkaç defa vurgulamaktadır. Yazar kendi döneminde artık savaşın ulemâdan, şeriatın cahillerden sorulur olduğu, hiç kimsenin kendi işini yapmadığı, herkesin bir diğerinin işine karıştığı, uzmanlaşmanın olmadığını gibi sorunları eserde dile getirmektedir.

Yazar eserde ocaklarda görev yapan kişilerin, talim ve terbiyeden yoksun olarak ocağa 'asker olarak alınmalarının ve sefer bitiminden sonra bu kişilerin esnafılık gibi asıl yaptıkları işlerine tekrar dönmelerinin ocağın sistemini bozduğu ve orduya çapulcu bir görünüm verdiğini belirtmektedir. Ayrıca ocakların esâme⁶⁴ denilen maaş ve isim listelerinden ölen kişilerin kayıtlarının silinmediği, bu listelerin elden ele satılarak yeniçerilikle alâkası olmayan kişilerin rüşvetle elde ettikleri esâmelerle ismi var cismi yok birçok hayalî yeniçerinin mevcut olduğu uyarısını padişaha bildirmektedir.⁶⁵

Bu esame defterlerinin satılması o dönemde büyük bir ranta dönüşmüştü. Devletten alınan erzâk ve levâzımlar bu süflî kişilerce dışarıya satılıyordu. Serdar-ı ekrem Yağlıkçı-zade Mehmet Emin Paşa bunların yerlerini dağıtıp maaşlarını kestğinde bu kişiler İstanbul'a gidip vezir-i azam tayinimizi kesti orduyu perişan etti diyerek vezir-i azamın katline sebep olmuşlardır.⁶⁶ Devletin en önemli süvarisi olan tîmârlı sipahiler XVII. asırdan itibaren ihmal edilmeye başlanmış olup esas görevlerinden uzaklaşarak siper kazmak tabya yapmak, köprü inşa etmek gibi geri hizmetlerde kullanılmışlardır. İyi gelir getiren tımarların bazıları saray ağalarına ve bazı nüfuzlu ulemâyâ ya da rüşvetle belli kişilere verilir olmuştu. Yazar tüm bunlardan şikâyet ederek bu vahim durumu tahta yeni çıkan Sultân I. Abdülhamid'e bildirmektedir. Osmanlı'da savaşlarda mühim kahramanlıklar göstermiş olan leventler eşkıyalığa başlamış 1768 Rus harbindeki edepsizlikleri nedeniyle 1776'da bir fermanla Levend Ocağı kaldırılmıştır.⁶⁷

Yazar 1768 Osmanlı-Rus savaşında yapılan yanlışlıkları sırasıyla şöyle dile getirmektedir: Savaşta öncü olarak giden düşmanın gücünü, durumunu araştıran Osmanlı Ordusuna taktik ve cesaret veren çarkçı sınıfının bulundurulmadığı, gerekli savaş levazımının tedarik

⁶³ Bkz. Bu çalışmada s. 49

⁶⁴ **Esame:** Ana kütük defterine yeniçeriler ve diğer hizmetlilerin adlarının ve ücretlerinin yazılmış olduğu listenin adı. Bkz. "Esame", **Meydan Larousse**, c.VI, Meydan Yay., İst. 1987, s.369

⁶⁵ Bkz. Bu çalışmada s. 55

⁶⁶ Uzunçarşılı, **a.g.e.** c. IV/1, 620

⁶⁷ Uzunçarşılı, **a.g.e.** s. 624

edilmediği, ‘askerî nöbet sisteminin iyi işletilmediği, sanki konar göçer büyük bir kervan gibi gelinip gidildiğini ve bu sebeplerle düşmana karşı çok açık verildiği ve ağır bir mağlubiyetin alındığını bildirmektedir. Eski Osmanlı savaş taktiklerinin artık geride kaldığını düşmanın her zamankinden daha hileci davrandığını, hızlı hareket ve manevra imkânına sahip topların olması gerektiğini subayların eğitimsiz olduğunu eserde vurgulamaktadır.⁶⁸

Yazar eserde Osmanlı Devleti’nin başında dört başlı bir ejderha gibi dört büyük sıkıntının var olduğunu, dört başlı ejderhanın bir başının Akdeniz, ikincisinin Karadeniz, csnn Anadolu ve dördüncü başının ise Rumeli olduğudur. Bu dört yerden Osmanlı Devleti’ne sürekli saldırı ve tazyik olmaktadır. Yazar eserde, çözümünü pek müşkül olarak gördüğü diğer en büyük sorun olarak İstanbul’un içinde bulunduğu durumu göstermektedir. İstanbul halkının vaktini hep kahvelerde ve berber dükkânlarında geçirdiği, insanlarda bir boş vermişilik ve nemelâzımcılık olduğu, zâbitlerin zevk ve sefada olup görevlerini ihmal ettiklerini belirtmektedir. Ayrıca yazar eserde taşralardaki halkın ‘‘İstanbul’da geçim kolaydır’’ diyerek İstanbul’a g ettiklerini, bu durumun İstanbul’un demografik, ekonomik ve sosyal yapısında birçok sorunlar doğurduğunu, eğer taşralar mamur edilirse bu sorunları çözüme kavuşturmanın mümkün olacağını ifade etmektedir.⁶⁹

---

⁶⁸ Bkz. Bu çalışmada s. 61, 62

⁶⁹ Bkz. Bu çalışmada s. 65

II. BÖLÜM

NİZÂM-I DEVLET VE NİZÂM-I ‘ASKER ZIMNINDA TEDBİR-İ CEDİD ADLI ESERİN TRANSKRİPSİYONU

2. TEDBİR-İ CEDİD-İ NÂDİR ESBÂBINI HALK ETMEĞE HAZRET-İ BÂRÎ-İ TE‘ÂLÂ KÂDİR

Bir müddetten berü bu çarhın muhâlif dönmesinden Memâlik-i Mahrûse-i mesâlik-i hazret-i Pâdişâhî’de zuhûra gelen hâlât-ı ‘acîbe taraf-ı sükkân-ı ‘âlemi mübtelâ-yı meşakkat eylemiş iken Bi Hamdihi Sübhânehû ve Te‘âlâ serîr-i ârây-ı hilâfet ve mâlik-i sancağ-ı nusret şevketlü, kudretlü, kerâmetlü, mehâbetlü Pâdişâh-ı ‘Âlem ve Veliyyü’n-ni’am-i cümle ümem Sultân Abdülhamîd Hân -Halledellâhu Hilâfete-hû- Efendimiz Hazretlerinin cülûs-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnları zuhûrunda cümle ‘âlem hoşhâl “En-Nâsu ‘Alâ Sülûk-i Mülûkihim”⁷⁰ mâ sadak üzere zamân-ı sa‘âdetlerinde re‘âyâ ve berâyâ müsterihu’l- bâl olmağın evâil-i hâl-i sadâkat iştîmâlimizde ve bâ-husûs rütbe-i vâlâ-yı vezâretle benâm olduğumuz vakitten bu ana gelince uğur-ı dîn ve Devlet-i Aliyye ve hîdemât-ı seniyyede hâb u râhatı terk ederek tahsîl-i rızâ-yı Pâdişâhîye ihtimâm ve dikkat eylediğimden başka ‘an-aslin, Devlet-i Aliyye’nin hayırhâhı (2-b) ve sadâkatkârı olduğumuza binâen cenk ve harbin tertîbi ve tanzîmi ve levâzımâtının ihzâr ve müheyyâsı ve sâir Devlet-i Aliyye şânının terakkîsi sebepleri dâimâ zikr ve fikrimiz olduğu ecilden, kırk yedi nev’î muhtevî bir risâle tertîb eyledik. Cenâb-ı Hak Sübhânehû ve Te‘âlâ hazretleri şevketlü, kudretlü pâdişâhımız, veliyyü’n-ni’am-ı ‘âlem efendimiz hazretlerini taht-ı ‘âlîlerinde dâim ve kılıçlarıyla düşman-ı dîni, vâsıl-ı cahîm eyleye. Âmin. Bi-hürmeti seyyidi’l- mürselîn. Tedbîr-i Cedîd-i Nâdir, Bağdâd tarafından zuhûr eden ihtilâl sebebiyle Tedbîr-i Cedîd’e şurû‘ olundu. Allâhü te‘âlâ hazretleri tekmîl ve te’sîrini cemî ümmet-i Muhammed’e nasîb ve müyesser eyleye, Âmin.

⁷⁰ “İnsanlar, gönülden uydukları yöneticilerinin yollarına, yaşam tarzına tâbi’ olmuş sayılırlar”. Bkz. Deylemî, **Müsned**, c. III s. 305 Ayrıca Bkz. Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî, **Keşfü'l-Hafâ** c. II Mektebetü ‘İlmi’l-Hadîs, Şam, 2001 s. 311

2.1. DER BEYÂN-I ‘ACEM BER İKLİM-İ BAĞDÂD

2.1.1. Bu Tedbîrden İktizâ-yı Merâm

Seksen iki târîhinde Moskov Seferinde zuhûr eden hâdise. Bir dahi ümmet-i Muhammed’e Bârî Te‘âlâ Hazretleri göstermeye. Zîrâ tedbîrde noksân (3-a) oldu. Takdîre bühtân ettiler. Bağdâd gâilesi dahi buna kıyâs bir ma‘nâ oldu. Tedbîrinde cümle ‘âlem hayrette kalmıştır. Mukadder-i ilâhî böyle imiş. Lâkin bundan sonra yoluyla hareket olunmaz ise Bağdâd’dan kat‘a fâ‘ide yoktur. Bağdâd’dan geçtik. Sermezhebimiz olan İmâm-ı Â‘zam dahi kendi anın yüzü suyu hürmetine Allâhü te‘âlâ Hazretleri ehl-i İslâm’a ve şevketlü, kerâmetlü pâdişâh-ı ‘âlempenâh efendimiz hazretlerine nusretler ihsân eyleye. Âmin, yâ Mu‘în.

2.1.2. Zend Kerîm Hân

Öteden berü ehl-i İslâmda olsun ve gerek küffâr-i hâksârda olsun ‘Acem hîle ve hud’a ile meşhûr iken Zend-i Kerîm Hân dedikleri kızılıbaş-ı bed-ma‘âşın cevâbı ile Bağdâd Vâlisi Merhûm Ömer Paşa gibi bir vezîr itlâf olunduktan sonra Bağdâd’a dahi bir ihtilâl verdiler ki ne imdâd etmesi mümkün olur ve ne Bağdâd Vâlisi hıfzına kadir olur. Zîrâ Mustafa Paşa ta‘yîn oldu ve Abdi Paşa ta‘yîn oldu ve Abdülcelîl Oğlu ta‘yîn oldu. (3-b) ve Uzun Abdullah Paşa ve Mustafa Paşa, Çerâgî Halîl Paşa ta‘yîn oldu. Bu beş vezîr Bağdâd’a vârdılar. Gerek ittifaklarında ve gerek ma‘iyyetlerindeki ‘askere ve gerek ahâlî-i Bağdâd ve gerek kızılıbaş-ı bed-ma‘âş re‘ye’l-‘ayn müşâhede ettiler.

2.1.3. Ömer Paşa Ve Ser’encâm-ı Bağdâd

Me’mûr olan paşaların istimâ‘ımıza göre, ne Bağdâd’ın bir nizâmına baktılar ve ne düşman gâilesi bertaraf olmağa sa‘y ettiler. Ancak Ömer Paşa merhûmun malını “Ne gûne kabza-i tasarrufumuza geçiririz” deyü tama‘a düşüp kâh Bağdâd ahâlîsini tekdîr ve kâh va’d ü va’id ile celb-i kulûba düşdüler. A’na dahi kanâ‘at etmeyüb Abdi Paşa, Mustafa Paşa’nın hilâfını Bağdâdlı’ya söyler oldu. Ve Mustafa Paşa dahi, Abdi Paşa’nın hilâfına düşdü. Gerek ahâlî-i Bağdâd olsun ve gerek kızılıbaş-ı bed-ma‘âş olsun bunların bu makûle birbirleriyle cidâlleri, mücerred Ömer Paşa’nın malı için olduğu ma‘lûmları oldukta sözlerinde nüfûz kalmadı ve şanlarında halâvet yok. ‘ıyâzen billâhi te‘âlâ , Birer gûne Bağdâd’dan (4-a) me’yûsen çıkmalarına sebep oldu.

Bu, cümle zuhûr eden hâdiseler, Devlet-i ‘Aliyye’nin noksân tedbîrinden neş’et eyledi. Evvelen Bağdâd Vâlîsi, Zend Kerîm Hân’ın hıyânetini ve Basra’ya olan tasallutunu ferden ferdâ tahrîr eyledi. Zend Kerîm Hân dedikleri Kızılbâş dahi: “Ben Devlet-i ‘Aliyye’nin kemter kuluyum. Benim bu makûle hareketim, mücerred Bağdâd Vâlîsinin nâ hemvar-ı hareketinden nâşîdir.” diyerek cibilliyetlerinde melhûz olan hileyi fi’le çıkardı. Bu iki tarafın cidâli ve tarafeynin sıdk ve kizbi ma‘lûm olmadığından temyîzi zımnında temeyyüzü Devlet-i ‘Aliyye ne hoş tedbîr eyledi idi. Bu tedbîrin hilâfî Zend Kerîm Hân’a geden elçeden mi sirâyet eyledi? yoksa Mustafa Paşa’dan mı zuhûr eyledi? Neden zuhûr eylediğini ancak Devlet-i ‘Aliyye bilir.

2.1.4. Ser’encâm-ı Ömer Paşa

Gâlibâ, buna lâzım olacak tedbir bu idi ki, Ömer Paşa merhûm bu tarafa def’ olunup Zend Kerîm Hân dedikleri müfside: “İşte Ömer Paşa’yı def’eyledin. Lâkin sen dahi sözünde (4-b) sâhib-kadem isen Basra’dan ‘askerîni çek ve Bağdâd tarafından aldığın esîrleri itlâk eyle” deyü teklîf iktizâ ederdi. Ba‘dehû sıdk ve gerek kizbi ma‘lûm olurdu. Filhakîka sadâkati zâhir oldukça, Ömer Paşa merhûmu Bağdâd’dan def’ iktizâ ederdi. Eğer def’inde ısrâr ve muhâlefet eder ise ol zamân katline mübâşeret olunsa mâni‘ yok idi. Eğer ısrâr etse bile yine düşman sözüyle buncalayın bir şanlı vezîr katletmek lâyük değil idi. Zîrâ böyle âdemlerin katlinde bir-iki dürlü hücneti vardır. Zîrâ düşman Devlet-i ‘Aliyye’nin za‘afını anlar. Sâniyen: İtâ‘at yüzü de gösterse bile düşman sözüyle memleket padişâhı, fitneye bâ‘is olacak şeyden ki hazer etmek lâzımdır.

2.2. AHVÂL-İ KIRIM

Nitekim Kırım ikliminin başına gelen seyyie gibi olmaya. Zîrâ gerek Kırım iklimin bu makûle ihtilâli ve gerek Tatar'ın târ u mâr olmalarının sebebi bir-iki şeyden neş'et (5-a) eyledi. Evvelâ birisi bu oldur ki: Gerek ma'zûl hânlar ve gerek sultânlar Rûmeli'nde ve İstanbul kurbünde çiftlikler peydâ ettiler ve esrâr-ı pâdişâhîye gün be gün vâkıf oldular. Ve ricâl-i devletten dost peydâ ettiklerinde: “Devlet-i ‘Aliyye’den ne gûne hissemend oluruz ve ne gûne şân peydâ ederiz” diyerek dest-dirâzlığa başladılar. Evvelâ cizyedârlara, sâniyen teklîf-i Pâdişâhî ile ol taraflara varan kimselere yedlerinde olan senedâtı icrâ ettirmediler. Cizyedâr olsun ve sâiri olsun bu keyfiyeti Devlet-i ‘Aliyye’ye bildirdiklerinde: “Bir hân bulunmuş, böyle cüz’iyyât makûlesi şey için tekdîr etmek münâsib değildir” deyü iğmâz olduğunda sâir sultânlar dahi sirâyet edüb ânlar dahi birer gûne kerih işlere şurû‘ edüb kâh Devlet-i ‘Aliyye’den kendülere nush u pend ve kâh tekdîr gûne tahrîrât vardıkça, kâh itâ‘at yüzünden (5-b) cevâb ve kâh geçiminde izhâr-ı ‘ac ve şikâyet ederek işlerini bir dereceye iletiler ki, Devlet-i Aliyye’de sıkletlerini iğmâz eder olduklarından ana dahi kanâ‘at etmeyüb Deliorman ve Dobruca’nın hayırsızlarını başlarına tecemmu‘, kâh celâlet yüzünden hareket ve kâh saltanat yüzünden itâ‘at ederek ricâl-i devlet ile dostluk peydâ ettiklerinde bir takrîbhânlık rütbesine nâil olup Kırım’a ‘azîmet bir alay ecnâs-ı muhtelife kimi ‘*Mirzayım*’ ve kimi ‘*Sultânım*’ diyerek başına tecemmu‘ ettiklerinde cibilliyetlerinden melhûz olan hareketi fi‘le çıkarup kâh Devlet-i ‘Aliyye’ye kâffe-i pašasından şikâyet ve kâh etraf u eknâfa tasallut kâh “Şuna benim arzum ile şu mansıbı verin” ve kâh “Şöyle edin, böyle edin” diyerek hânlık rütbesini dahi unutup Devlet-i ‘Aliyye’ye müstevlî oldular. Devlet-i ‘Aliyye dahi (6-a) bunların bu makûle hareketlerinden kâh tahrîrâtlarına müsâ‘ade ve kâh nevâzişâne ricâ ederek müsâmaha eder oldular. Ba‘zı akli eren kimesneler Devlet-i ‘Aliyye’ye: “Bunların bu gûne hareketleri münâsib değildir” dedikçe: “Bak, a ağa! Bir taraftan bir düşman zuhûr etmek lâzım gelür ise bunlar bir bâd-ı hevâ ‘askerdir. Devlet-i ‘Aliyye’nin azîm işlerinde bulunurlar” deyü bu hatm-i kelâm ederler idi. Gerçi müdde‘î ve müdde‘â ‘aleyhin cevâbları çoktur.

Evâil ki vakitte hânların Devlet-i Aliyye’ye ve ümmet-i Muhammed’e ‘azîm hizmetleri sebkât etmişdir. Lâkin ol vaktin hânları kendi umûrlarıyla meşgûl. Şimdiki hânlar ancak Devlet-i Aliyye’nin hareketi üzere hareket eder oldular. Bilküllüye umûr-ıTatar’ı terk ettiklerinden Tatar dahi fırka fırka olup hânlarını bilmez oldular. Bu mazarratı ne Devlet-i ‘Aliyye düşündü ve ne hân olanların vazîfesi oldu. Hemân: “Bu vaktimizi de hoş geçürelüm” demeye (6-b) başladılar. İnsâf ile mu‘âmele etseler cüz’iyyât makûlesi şey’den ne hâdis zuhûr eder, insâf ehline ‘ayândır. Evvelâ, sefer vukû’unda işe yarar deyü müdde‘î ve müdde‘â ‘aleyhin cevâbı üzere Tatar’ın ne fâ‘idesi oldu? Belki düşmanın ferec bulmalarına sebep

oldular. Lâkin bu mazarrâtı mukaddemâ fikretmiş olalar idi, Tatar'ın her vechile Devlet-i 'Aliyye'ye zararları olmadığından kat'-ı nazar, çok fâ'ideleri müşâhede olurdu.

Evvelâ Devlet-i 'Aliye bir-iki yerin gerek ihtilâlinden ve gerek ricâsından gâyet ile hazer etmek gerektir. Evvelâ Bağdat ve Mısır ve iklim-i Kırım. Bunlar her ne kadar Devlet-i 'Aliyye'nin zîr-i destinde ise dahi uslûb-i hakîmâne üzere hareket olunmaz ise, fâ'idelerinden zararları çok olur. Zîrâ Bağdâd serhaddi İrân'dır ve Mısır nihâyeti 'Arab'dır ve İklim-i Kırım hudûdu küffârdır. Bu üç yerin gerek nizâ'larına dâir olsun ve gerek şefâ'atlerine olsun ve gerek nizamı olsun gâyet ile mülâhaza (7-a) ederek hareket ve cevâb vermek iktizâ eder. Zîrâ bunların îradı mazarratlarını def' etmez. Bu üç iklimin birisinde bir hâdise zuhûr etmek lâzım gelse katî çok hazîne sarf olunduğundan kat'-ı nazar, katî çok can telef olur. Öyle olunca bunların umûrunda katî vâfir dikkat ve ihtimâm lâzımdır ki, nitekim Kırım iklimin başına geldi ve hem dahi şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımız, Tatar gibi bir bâd-ı hevâ 'askerden çıktı. Nitekim Kırım gibi bir iklim elden gitti, 'ıyâzen billâhi te'âlâ , Kırım iklimin mazarratı bundan sonra zuhûr eder.

2.2.1. Zehâir Fürûhten-i Kefere-i Moskov

Evvelâ Moskov küffârı, hareket etmezse bile sâir küffârın hareketinden elbette Kırım sebebiyle Moskovlunun mazarratı olur. Ve: "Mazarrâtı nedir?" deyü suâl iktizâ eder ise: "Gerek Nemçe olsun ve gerek millet-i sâire olsun bir taraftan hareketinde evvelâ Moskov keferesinin dostluk yüzünden şöyle bir tahrîrâtı gelür ki, Devlet-i 'Aliyye ile mâbeşerde olan dostluğumuz kadîmdir. Mâdâm ki: "Nakz-ı 'ahd sizden zuhûr itmedikce benden zuhûr etmez." deyü iğfâl (7-b) ederek mülâyemet yüzünden ba'zı nâ hemvar-ı teklîf ve ricâ eder olur. Ricâsına müsâ'ade olmak lâzım gelse vaktiyle mazarrattan hâlî olmaz. Ve ricâsına müsâ'ade olunmamak lâzım gelse, nakz-ı 'ahd bizden olmuş olur. Müsâ'ade olsa, mazarrat, olmasa da mazarrat. Zîrâ "Bu iki şey'in mazarratı neden neş'et eder" dersin. Evvelâ, küffârın 20 – 30 pâre teknesinin Akdeniz'de ve Karadeniz'de gezmesine ruhsat verildi. İbtidâ dostluk yüzünden şunu ricâ eder ki: "Şu kadar gemim var ve sizin filân ile cenginiz var. Bana ruhsat verin. Gerek zahîre olsun ve gerek sâir levâzımât olsun gerek Âsitâne'ye ve gerek ordû-yı İslâm'a ve gerek Anadolu'ya zahîre getirüp fürûht edeyüm. Gerçi benim ticâretim olsa bile ehl-i İslâm'a bir hıdmet etmiş olurum." deyü fâ'ide yollu ricâ eder. Ricâsına müsâ'ade olmamak lâzım gelse hiyânet yollu harekete başlar. "İki tarafa sefer müşkildir," deyü

bizzarûre müsâ‘ade (8-a) den fâ‘ide olmaz. Ve müsâ‘ade olunmak iktizâ eylese, zarar küllî olacağında iştibâh yoktur. Zîrâ: “El-Küfrü Milletün Vâhidetün”⁷¹ demişler.

Bu Kırım da‘vâsı Devlet-i ‘Âl-i Osmân’a bir mazarrat-ı ‘azîme oldu ki, bir dürlü mazarratından halâs olunmaz. Evvelâ mazarratı bir-iki dürlü şeydir. İbtidâ-yı emrde, muzırreynin birisi, Moskov keferesi hareket etmek iktizâ eder ise İstanbul’dan kat‘a fâ‘ide kalmaz. Def-‘i mazarratına şürû‘ olmamak iktizâ eder ise Tatar’ın kat‘a fâ‘idesi olmaz. Belki zararı olur. Sâniyen zararı budur ki: Yeni Kale sebebiyle Azak Denizi’ne mâlik oldu. Ve Kılburun sebebiyle Aksu’ya mâlik oldu. Öyle olunca Karadeniz dahi kabza-i tasarrufuna geçmiş olur. Hâl böyle olunca İstanbul’dan ne fâ‘ide kalmış olur? Bu zikrolunan üç yerin ihtilâlinin def‘i şöyle dursun, Devlet-i ‘Aliyye tarafından geden emirler ve tahrîrât ne düşmana serrişte verecek cevâb olmalı ve ne kendi şânlarına noksân gelecek cevâb (8-b) yazmalı. Her tarafı mülâhaza ederek tahrîrât böyle iktizâ eylediğinden kat‘-ı nazar ol tarafa ba‘zı husûs ile gidecek âdemlere dikkat lâzımdır. Evvelâ, Devlet-i ‘Aliyye’nin şânına noksân gelecek hareket ve cevâb eylemeye! Sâniyen, Kendünün evdâ‘ u etvarı pesendîde ola. Nitekim demişlerdir ki: “Kişinin hâli hizmetkârından ma‘lûmdur” derler, meşhûr cevâbdır. Öyle olunca bu üç yerin umûrunda, ziyâde dikkat lâzımdır ki sonu bu dereceye varmaya.

---

⁷¹ “Küfür, tek millettir”. Bkz. Kurtubi, **Tefsir**, c. II s. 64, Allame Alusi, **Ruhul Meani Fi Tefsirul Kur‘ani’l Azim**, c. I Beyrut, 1985 s. 371

2.3. DİĞER VAK'A-İ BAĞDÂD MAKTÛL ÖMER PAŞA

Gelelim biz sadedimize, Evvelâ, Bağdâd'a gerek imdâd olsun, gerek nizâmı olsun gâyet ile güç oldu. Zîrâ Bağdâd vâlîlerinin Devlet-i 'Aliyye'den i'timâdları kalmadı ki, derhâl Bağdâd'a külliye'li imdâd ola. İstimâ' olunan bu ki, imdâd ve hazîne matlûb ederler imiş. Lâkin bellü-başlû âdem gelmesün, (9-a) Yalnız hazîne ile mechûl âdemler gelsün demeleriyle bu dahi işe muvaffak olmamakla delâlet eder. Tarafında bu makûle vesvese olduktan sonra ne iş me'mûl olunur? Allâhü te'âlâ hazretleri ehl-i İslâm'a ve şevketlü, mehâbetlü pâdişâh-i 'âlempenâh efendimizi sû-i kurbetten hıfz eyleye, Âmin. Bundan sonra buna tedbîr budur ki: Bağdâd vâlîsinin ve ahâlî-i Bağdâd'ın evvelâ vahşetlerini def' etmek. Sâniyen: Bağdâd'ı muhâfaza edecek mikdâr 'asker irsâline muhtâcdır ki, Bağdâd halâs ola. İbtidâ-yı emrde Devlet-i 'Aliyye'den 'asker varmazdan evvel ricâl-i devletten bir mu'teber âdem irsâl etmek lâzımdır. "Bu makûle âdemin gitmesinde ne lutf müşâhede olunur?" deyü suâl olunur ise, evvelâ lutf şu olur ki: Bağdâd Vâlîsi Abdullah Paşa'nın ve Hasan Paşa'nın vahşetlerini def' eylemeğe sa'y eyleye. Zîrâ ki bunların (9-b) vahşetlerinin def'i pek müşkildir. Zîrâ ki bir-iki dürlü hâdis'e zuhûr eyledi. Evvelâ düşman sözüyle efendilerini katlettiler. Sâniyen varanların hâl ve şânlarına muttali' oldular. Elbette bu vesveseye zâhib olurlar ki: "Mukâvemet edemeyeceğimiz, Devlet-i 'Aliyye'nin mesmû'u olur ise bizi katl ederler yok düşmana biz gâlib olursak elbette bizi yine katl ederler ki, Bağdâd'ı dahi sâir mansıblar gibi Rûm Paşalarına zabt ettirelim ve îrâdı bizim olsun" derler. Ve ahâlî-i Bağdâd dahi şu vesveseye zâhib olurlar ki: "Geçende me'mûr gelen vüzerâlar kâh merhûm Ömer Paşa'nın malı için ve kâh bizim malımız için birbirlerine düştüler. Merhûm Ömer Paşa gibi bir vezîri şevketlü, kerâmetlü pâdişâh-i 'âlempenâh hazretlerine nâ hak yere katlettirdiler" deyü hayli vesvese ederler. Öyle olunca, mukaddemâ bast ettiğimiz kimesne, gerek (10-a) paşa-yı müşârün ileyhimâların birbirlerinden olan vahşetlerini ve gerek ahâlî-i Bağdâd'ın vesveselerini def' ede ki, bu tedbîrde noksân olmamış ola.

Evvelâ Bağdâd'ın vahşeti def' olduktan sonra tedbîr-i müstahsene budur ki, onbeş- yirmi bin mikdârı levâzım, cengâver 'asker ile bir vezîr Diyârbekir'e vara. Ve tarafeyne şöyle emirler yazıla ki: "Birbirlerinizle haberleşerek kızılbaş-ı bed-ma'âş gâilesi def' eylemeğe sa'y eylesünüz." deyü nevâzişâne tahrîr oluna. Ba'dehû mukaddem bast ettiğimiz âdem, tarafeynin birbirlerinden olan vahşet ü dehşeti def' eyleyüb gerek ahâlî-i Bağdâd olsun ve gerek paşa-yı müşârün ileyhimâlar olsun Diyârbekir'de olan paşayı ve 'askerî Bağdâd'a gelmelerine tâlib ve râgıb eyleye. Evvelâ Ömer Paşa merhûmun katli, ne mertebe mazarrat peydâ eyledi. Noksân tedbîr ile düşman bir iken, iki oldu. Zîrâ Abdullah Paşa ve Hasan Paşa, efendilerinin bu katlini gördüler. Mücerred Devlet-i 'Aliyye'ye i'timâdları olmaz. Düşmana teb'iyet etmezlerse dahi

(10-b) ‘ıyâzen billâhi te‘âlâ, Bağdâd bir düşmana giriftâr olsa bile Paşa-yı müşârün ileyhimâlar i‘timâd edüp Rumeli toprağına gelmezler. Zîrâ Bağdâd etrâfı, bir yanı ‘Urbân ve bir yanı Kürdistân olup öyle olunca elbette birisine dâhil düşerler. Gerçi Abdullah Paşa’ya ve Hasan Paşa’ya şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımız rütbe ve’l-ihsân eyledi. Henüz paşa-yı müşârün ileyhimâlar vezâretliğı kendülerine ihsân olduğunu düşmanın gâilesinden anlarlar. Öyle olunca ednâ âdeme ‘âlî rütbe verilmesinde kat‘a fâ’ide yoktur. Her ne kadar ‘alenen söylemezse dahi kalbinden zarûrî verildiğini bilür. Öyle olunca bu tarz üzere hemân Bağdâd’a imdâd etmenin tarîkına sa‘y etmeli.

Zîrâ Bağdâd kolundan Îrân’a sefer olmaz. Bağdâd kolu, mesâfe-i ba‘îdedir. Her ne kadar tedârik-i kaviyye görülse bile ser‘asker olan (11-a) Diyârbekir’de bir sene kadar meks etmek iktizâ eder, gerek muvaffak olsun ve gerek olmasun, Bağdâd çöldür. Bir tarafı ‘Urbân ve bir tarafı Kürdistân’dır. Öyle olunca Bağdâd etrâfında kışlamak mümkün değildir. Bi- hasbe’l-iktizâ kışlamak mümkün olsa bile ‘asker zarûretten hâli olmaz. Öyle olunca bizzarûre Diyârbekir’e ‘avdet iktizâ eder. Ve Diyârbekir’e ‘avdet eden ‘asker elbette vatanlarını arzû ederler.

2.4. LEVÂZIM-I CENK

Bu kadar levâzım-ı cenk itlâf olub hasârât-ı mîrîden gayri bir şey müfid olmaz. Ve bundan sonra gerek ‘asker olsun ve gerek levâzım-ı cenk olsun bir-iki seneye değin ancak müctemi’ olur. Ve kat’a Bağdâd tarafından Îrân’ı tazyîk etmek mümkün değildir. Ancak Îrân’ın gerek teshîri ve gerek tazyîki Erzurûm kolundan olur. ‘ıyâzen billâhi te‘âlâ , muvaffak olmadığı sûrette bile otuz-kırk bin ‘asker Erzurum’da ve Kars’ta ve Çıldır’da ve Van’da kışlayabilirler. (11-b) Ve ‘asker zarûret çekmez. Bî nihâye vakit, düşman zuhûr etse bile muhârebede kusûr olmaz. Zirâ vâsi’dir. Ve kendülerde dahi katî vâfir ‘asker çıkar. Öyle olunca düşmana bundan eyü mukâvemet edecek yer olmaz. Ve ser‘asker olan dahi Erzurum’da nasb-ı hıyâm eyleye.

Bu def’a bu kadar zuhûrât sebebiyle Bağdâd’a müte‘allık bu kadar cevâb tahrîr olundu. Lâkin ba‘zı yârân cevâb eder ki: “Bir Bağdâd gâilesiyçün bu kadar güft ü gû tahrîr eylemişsin. Devlet-i ‘Aliyye’nin yalnız Bağdâd gâilesinden gayri gâilesi zuhûr etmez mi? Lâzım idi ki, bildiğin mertebe, halk-ı ‘âlemin keyfiyetini ve tedbîre dâir havâdisi bildirmek lâzım idi.” derler, mülâhazasıyle bildiğimiz mertebe ba‘zı tedbîre dâir şeyler tahrîrine şürû’ olundu. Hatâmız dahi olursa ‘afv buyurula. Bu dahi bu târîhden aksâ-yı merâm, her tarafı tahrîr etmek iktizâ eder.

2.4.1. Teşrîfât-ı Rumeli

(12-a) Evvelâ Rumeli tarafından küffârın hareketi zuhûr ve gerek Anadolu’dan ve Îrân’dan zuhûr etsün, her kangı taraftan zuhûr ederse etsün, sefer ma‘lûm oldukça ‘asker tecemmu’una bakılmaya. Sefer demek, zâd u zahîre ve levâzım-ı cenkdir. Bunlar hâzır ve müheyyâ olduktan sonra sefere me’mûr olan gerek vezîr-i â‘zam olsun ve gerek ser‘asker olsun ândan sonra ‘azîmet ede. Ve illâ zâd u zahîre ve levâzım-ı cenk-i mahall-i muhârebe hâzır ve müheyyâ olmadıktan sonra sefere me’mûr olan gerek vezîr-i â‘zam olsun ve gerek ser‘asker olsun varılmasında aslâ bir fâ’ide olmaz. Meşhûr cevâbdır ki: “Serdâr olanların bir elinde ekmek ve bir elinde kılıç” demişler.

2.4.2. Kerden-i İkâmet-i Şehinşâhî

Öylece buna muhtâcdır ki, evvelâ küffâra sefer olmak iktizâ eylediği sûrette şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımız bizzât harekete muhtâcdır. “Vezîr-i Â‘zam ve sancâğ-ı Resûl gittikten sonra şevketlü, mehâbetlü pâdişâh-ı ‘âlempenâh efendimizin sefere ‘azîmetlerine ne hâcet?” deyü suâl olunur ise müşâhede (12-b) olunan fâ’ide şudur ki:

Elbette sâhib-i mühür ‘azîmetinde yerine bir kâimmakâm nasb olunur. Şevketlü, kerâmetlü efendimiz ile sadr-ı a‘zamın mâbeynlerinde gerek sefere müte‘allık olsun ve gerek umûr-ı sâire olsun eyledikleri tedbîre elbette kâimmakâm vâkıf olmak iktizâ eder. Bu bahâne ile esrâr-ı pâdişâhîye muttali‘ olur ve pâdişâha mukârenetinden lezzet hâsıl eder. Bu sebep ile mühür (e) tâlib olur. Mukaddemâ olan tedbirlerin hilâfına cesâret peydâ eder ve sâhib-i devleti nazar-ı pâdişâhîden gün be gün dûr etmeğe tedbîr ve ‘aveneler peydâ etmek tedârîkinde olur. pâdişâh olanlar dahi elbette saf-derûn ve saf-dil olur. Zîrâ ki, “vekîl-i bîgamlardır, yalanı kimesne irtikâb etmez ve bana kimesne yalan söylemez” deyü inanmak vazîfe-i hâlleridir.

Lâkin şevketlü, kerâmetlü pâdişâh-ı ‘âlempenâh efendimizin ‘azîmetlerinden gerek şân ve gerek rezâlet, cümle şevketlü, kudretlü (13-a) ‘âlempenâh hazretlerine râci‘ olduğundan ol makûle husûsa kimse cesâret edemez. Meğer ki, Mukadder-i İlâhî olmaya, elbette fütûhâta delâlettir. Bu tarz ile ‘azîmet olunmak iktizâ eder ise lutf-ı Bârî ile ‘askerî şöyle dursun, cümle hâs ve ‘ammın sefere getmesine sebep olur. Şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımız, sefer bertaraf oluncaya kadar Edirne’de ikâmet etmeğe muhtâcdır. Ecdâd-ı ‘izâmlarının vaktindeki olan seferlerde bizzât kendüleri hareket ederler idi. Ve fütûhât-i celîle’ye dahi muvaffak olurlar idi. vezîr-i â‘zam ve ser‘askerlerin vaktinde fütûhât nâdir zuhûr etmiştir. Cümle fütûhât kendilerinin hareketinde vâki‘ olmuştur. Târîhlerde dahi bu kıssa tasrîh üzere yazılmıştır.

2.4.3. Sefer Kerden-i İkâmet-i Şehinşâhî İrân

Biz gelelim İrân seferine. Vezîr-i â‘zam hareket etse de olur, etmese de olur. Lâkin şu tarz olmağa muhtâcdır ki, ser‘asker nasben olduğu sûrette mukaddemki bast ettiğimiz cevâblar sadr-ı a‘zam’dan (13-b) zuhûr eder. Öyle olunca bu tarza tedbîr iktizâ eder. İbtidâ-i emrde nasb olunan ser‘asker nâfizü’l-kelem ve batıyyu’l-hareke, şân-ı vüzerâ ve re‘âyâ perver u kerîmu’t-tab’ bir vezîr intihâb oluna. Sâni: ‘Vezâret’ lakabı kendüye verile. Ve Anadolu’nun sefere müte‘allık umûr ve husûsî ‘azl ve nasbı min külli’l-vücûh kendüye tefvîz oluna. Ve ricâl-i devletten bir mu‘teber kimesne ‘Devlet Kethudâsı’ lafzıyla kendüye kethudâ nasb oluna. Ve iktizâ eden tedbîri, şer‘ ve kânûna tatbîk etmek için Rumeli’nden ma‘zûl olunmuş

‘ulemânın bir güzîdesi dahi ma‘iyyetine nasb ü ta‘yîn oluna. Ve iktizâ eden meşvereti gerek ser‘asker ile ve gerek vüzerâ-yı ‘izâm ile gerek şer‘an ve gerek kânûnâne gûne temşiyet verirler ise tescîl ve hucet ettirile. Ve zâbitân-ı ‘asker dahi mûcibince mahzar ideler. Böyle temşiyet verildikten sonra ne gûne hareket olursa İnşâallâhü te‘âlâ lutf-i Hakk ile muvaffak (14-a) olur.

Bundan aksây-ı merâm budur ki: Mâbeynde bir hâdise zuhûr etse, ser‘asker olan, halka bahâne bulmağa mecâli kalmaz. Ve gerek zâbitân ve ‘askerî tâifesi dahi ser‘askere bir bahâne edemezler. Her ne gûne tedbîr ve ne gûne hareket ederler ise, gelen tahrîrâtı hey‘et-i mecmû‘asiyle şevketlü, kerametlü efendimiz göre, sırren ve ‘alenen tecessüsten hâlî olmaya.

2.4.4. Sefer- Kerden-i Îrân

Ve Îrân tarafının teshîr ü tazyîki mücerred Erzurum tarafından iktizâ eder. Kars ve Çıldır ve Vân. Bunlar Îrân hudûduna yedişer, sekizer sâ‘at mesâfedir. Gerek zâd u zahîre ihzârında ve gerek levâzım-ı cenk ihzârında su‘ûbet çekilmez. Öyle olunca ser‘asker olan dahi bu tedbîre şurû‘ etmeli. Lâkin Îrân’a iki koldan hücum iktizâ eder. Kars tarafından bir ser‘asker Revân üzerine ta‘yîn eyleye. Ve Çıldır kolundan bir ser‘asker Tiflis üzerine ta‘yîn eyleye. Ba‘dehû iktizâ eden zâd u zahîre ve levâzım-ı (14-b) cengi bizzât bî-pervâ kendi irsâl ede. Zîrâ nasb eylediği ser‘asker, ancak cenk umûriyle meşgûldür. Kendüye Devlet-i ‘Aliyye’den ne gûne ruhsat verildi ise kendi dahi ta‘yîn eylediği ser‘askere ol minvâl üzere ruhsat vere. Mukadder-i İlâhîde fütûhât müyesser oldukta, teshîr eylediği yerlerin muhâfazasına iktizâ eden levâzımâtı ve ‘askerîni müceddeden kendi irsâl eyleye. Ser‘askere : “Teshîr eylediğin yerleri hıfz eyle.” deyü ibrâm eylemeye! Kış karîb oldukta Îrân’a nasb olunan ser‘askere “Mücerred Îrân’a kışla.” deyü ibrâm etmeye. Keyfiyeti gerek ser‘asker mûmâ ileyhden ve gerek ‘askerden suâl oluna. Kışlamak mümkün ise fe bihâ, ve illâ mümkün olmadığı sûrette elbette: “Siz ol tarafta kışla(yı)n” deyü teklîf-i mâ lâ yutâk olunmaya! Yalnız teshîr eyledikleri yere mikdâr-ı kifâye ‘asker bırakıla. ‘Avdet eden ‘asker Erzurûm’da ve Van’da ve Kars’da ve Çıldır’da iktizâsına göre kışlada kala. Ve ser‘asker (15-a) olan Erzurûm’da ne gerüye ve ne ilerüye bir hatve hareket etmeye.

2.5. TEDBİR-İ VÜZERÂ VE MİRMİRÂN

Gelelim sâir vüzerânın tedbîrine: Serhadd-i mu‘azzamda olanlardan mâ‘adâ Mısır vâlfisi ve emîru’l-Hâc’dan gayri, ne kadar vüzerâ ve mîrmîrân var ise cümlesi sefere ta‘yîn olalar. Vüzerâ olanların gerek enderûn ağası ve gerek delü ve gerek tüfenkçi ve gerek sâir karakollukçu mecmû‘u bin âdem ola. Noksân ile gider olur ise tazmîr oluna. Ve Mîrmîrânın mansıblı olanları yüzellişer âdem ve mansıblı olmayan mîrmîrân ellişer âdem ile getmesiyçûn hükm-i hümâyûn vâki‘ ola. Gerek vüzerâ ve gerek mîrmîrândan bu hisâb üzere yirmi-otuz bin âdem gitmiş olur. Kaldı ki vüzerâ-yı ‘izâm hazretlerinin dâirelerine dahi şu tarz üzere nizâm verile ki: Evvelâ bir hatt-ı hümâyûn şu siyâk üzere sâdır ola ki: “Gerek enderûn ağası ve gerek delü ve gerek tüfenkçi ve karakollukçu ve sâir etbâ‘ makûlesi (15-b) ‘ulûfe ve bahşîşleri verildikten sonra bu takrîb ile firâr veyâhûd birbirlerinin kapularına mülhak olmak lâzım gelür ise yed’inde paşasından izin tezkeresi olmadıkça alınmaya. Ve âhar yere dahi firâr etmek iktizâ eder ise ne mahalde bulunur ise aldıkları ‘ulûfe ve bahşîşleri gerüye reddoluna.” deyü hatt-ı hümâyûn sâdır ola ki kimesnenin firâr etmeğe mecâli olmaya.

Zîrâ vüzerâ-yı ‘izâmın ve gerek mîrmîrânın seferlerde olan rezâleti ancak bundan neş‘et etti. Öyle olunca vüzerânın dâirelerine dahi nizâm verilmiş olduğundan kat‘-ı nazar şân-ı vezârete dahi hâlel gelmez. Ve tenbîhât; Şu tarz üzere bir hatt-ı (hümâ)yûn dahi sâdır ola ki: “Sizler ‘umûmen vüzerâ-yı ‘izâmı(nı)z. Bu def‘a ser‘asker nasb olunan vezîr-i müşârûn ileyhin emriyle me‘mûr olduğunuz mahalde ve ta‘yîn olduğunuz hizmette muhâlefetiniz zuhûr eder ise tuğ ve sancağınız ref‘ ve malınız mîrîye zabtolunub (16-a) ebedü’l-âbâd bir dahi tuğ ve sancak verilmemek üzere bir mahalle nefyolunursuz” deyü sarâhaten yazıla. Ve muhâlefet eder olur ise bu ‘ukûbet ile te’dîb oluna.

2.5.1. Ahvâl-i Vüzerâ

Lâkin bu bahâne ile ser‘asker olan nefsâniyet edüb tekdîr eylemeye. Zuhûr eder ise vâki‘ hâli, hufyeten Dâr-ı ‘Aliyye’ye bildire. Ve Ser‘askere dahi böyle hitâb ola: “Paşa-yı müşârûn ileyih ‘asker için ve levâzım-ı cenk için muhâlefet eder ise mâni‘ değildir. Zîrâ gayret ve hamiyetten iktizâ eder. Lâkin cerr u menfa‘ati yâhûd düşmandan izhâr-ı ‘aciz için eder ise bu ‘ukûbete lâyük ve sezâvardır.” Meşhûr cevâbdır ki: “Üç-beş vezîr bir mahalle cem‘ oldukta nefsâniyetten hâlî olmazlar.” derler.

Evvel ki vakt, şimdîye kıyâs olunmaz. Evvel şanlı mîrmîrân ve işe yarar binbaşılar ve sâir ağalar var idi. Şimdi kaht-ı ricâl oldu. Elbette anların göreceği iş şimdi vüzerâyâ düştü. Öyle olunca (16-b) nefsâniyet olacak vakit değil. Gayret-i dîniye ve sadâkat-i pâdişâhîde bezl-i

makdûr etmek, â'lâdan ednâya varınca cümlemizin farîza-i zimmetidir. Evvelâ: “Ser‘askerîn Îrân tarafına hareket etmeyüb Erzurûm’da kalmasında lutf nedür?” deyü suâl olunur ise: Köprülü oğlu gibi bir şanlı vezîr mukaddemâ Îrân’a ser‘asker oldu. ‘Azîmetlerinde kat‘a bir işe muvaffak olmadı. Sâniyen: ‘Yeğen Paşa’ gibi bir kakhâr vezîr Ser‘asker nasb oldu. ‘Azîmetlerinden herkesin kendüye hüsn-i teveccühü olup bu sene Îrân memleketi teshîr olunur, deyü me’mûl ederken ‘İyâzen billâhi te‘âlâ öyle bir bozuluş bozuldu ki sû-i tedbîrinden nâşî başında olan ‘asker bilâ-muhârebe ve lâ-cidâl perâkende ve perîşân oldu. Ve bu kadar mühimmât ve hayme ve hargâh cümle düşmana kaldı. Gerçi bu hasâret mukadder-i İlâhîdir.

2.5.2. Der Beyân-ı Ser‘encâm-ı Devvar Bâ‘is-i Nektet

Lâkin bir-iki şeyden neş‘et eyledi. Evvelâ şöhret şi‘ârını sâhib-i mühür olan hazm etmeyüb Devlet-i ‘Aliyye’ye her ne ki tahrîr ettiyse (17-a) müsâ‘ade etmeyüb ‘aksine cevâb verdiler ve kendüsü dahi cibilletinde melhûz olan gayreti üzere bildiği eder oldu. Ve mâbeyne nefsâniyyet düştü. Devlet-i ‘Aliyye’den gelen emr ü tahrîrâta bi’l-küllîye itâ‘at etmez oldu. Ve kendünün dahi bu makûle Devlet-i ‘Aliyye’ye hoş gelmedi. Cümle sığâr ü kibâr me’mûlünün ‘aksini temennî eder oldular. Ve paşa-yı müşârün ileyh dahi kibrini bir dereceye ilette ki: “Ufak-defek dağları ben yarattım” demeye başladı. Vüzerâ ve vükelâ yanında lâ şey makûlesi yerine koydu. Ve tedbîr ve müşâvere nedir bilmez oldu. Hemân kendi bildiği minvâl üzere hareket eylediğinden bir alay nâs ittifâkan bu seyyieyi başına getürdüler. ‘Adüvleri kendünün fırsatına müterakkıb olduğunu bildiyse dahi kibrinin iktizâsı üzere izhâr etmedi. Kars’dan hareket edüb Arpaçayı öte tarafa ‘azîmetinde başına ne geleceğini bildi. Ammâ, “Ba‘de harâbi’l- Basra” evvelâ Kars muhâfazasında olan Şehlâ (17-b) Ahmed Paşa merhûm bunun bu makûle hareketini hazm etmeyüb kâh dostluk yüzünden ve kâh nasîhat yüzünden her ne ki söylediye kabûl etmediğinden hâtırı münkesir olub: “Fermân Efendimizindir” diyerek fırsatına müterakkıb oldu. Ve sefere gerek zâd u zahîre ve gerek levâzım-ı cenk her ne lâzım ise: “Efendim, sen ‘azîmet eyle, bilâ-kusûr irsâlinde taksîrât olunmaz” deyü kendüye hâb-ı hargûş verüb ‘azîmet ettirdi. Ve başına bu seyyie gelmesine sebep oldu. Elbette ser‘asker olanlara birer rakîb peydâ olur. Öyle olunca ser‘asker olan kendüyi ve ümmet-i Muhammed’i ve şân-ı pâdişâhîyi rezâletten hıfzetmek lâzım-e-i hâldendir.

2.5.3. Der Beyân-ı Merhûm Emîn Paşa

Öyle olunca Erzurûm'da olan ser'askerîn Îrân cânibine 'azîmeti çendân münâsib değildir. Ve buna isbât bundan akdem Moskov Seferinde Vezîr Emîn Paşa merhûm'un dahi başına geldi. Cümle küçük ve büyük havâs ve 'avâm emrine (18-a) mutî' iken Bender'den gerü Hân Tepesi'ne 'azîmetinde sözünün nüfûzu kalmadı.

Herkes bir dereceye vardı ki, lâ havle- gûyân hareket eder oldular. Öyle olunca gerek ser'asker olsun ve gerek mühür sâhibi olsun hatarnâk mahalde kendüleri bulunmamak lâzıme-i hâldendir. Meşhûr cevâbdır ki: "Baş gidicek, pâyidâr olmaz ayak" Öyle olunca kendü nasb eylediği kimesnelerin hatâları vâki' olsa def' edebilür. Lâkin kendülerinden hatâ vâki' olsa def'i mümkün olmaz. Pâdişâh tarafından nasb olunan mühür sâhibi olsun ve gerek ser'asker olsun, tîz tîz 'azl ü nasbı hatâ-yı mahzır. Zira hatâ ettiğini elbette kendi bilür. Ya tevbe ile, yâhûd etmemekle fâriğ olur. Bu işe ne tarîkden hâlel 'ârız oldu. Ve ne tarîk ile vücûd-pezîr bulur, fark etmiş olur. Elbette hayren ve şerren bu işin temşiyetine sa'y eder ve hatâsını bildikten sonra belki muvaffak dahi olur.

Evvelâ gerek mühür sâhibinin ve gerek ser'askerîn (18-b) ve gerek 'askerîn bildiğimiz mertebe tedbîri tahrîr olundu. Elbette bu kadar 'askere zâd u zahîre ve levâzım-ı sâire lâzıme-i hâldendir. Bunun dahi tedârîki ne vechile münâsibdir? Bildiğimiz mertebe tahrîr edelim.

2.6. AHVÂL-İ TEZVÎRÂT-İ MÜBÂYA‘A

Evvelâ sene-i sâbıklar gibi mübâya‘a ile bu levâzım cem‘ olmaz. Ve mübâya‘a dahi olmamak mümkün değildir. Meşhûr cevâbdır ki: “Ucuz şey bahâlı olur.” Evvelâ re‘âyâdan cem‘ olunacak zahîrenin bir-iki dürlü hücneti var. İbtidâ: Mübâşir olanlar: “Me‘mûr olduğum işe ne gûne temşiyet verüb ve ne gûne ekl ü belg ederim” deyü fikr-i fâsideye düşerler. Ve â‘yân ve sâirici olan müfsidler dahi: “Mübâşiri ne gûne tama‘-ı hâma düşürüb ve ne gûne hissa olub ekl ü belg ederiz” deyü endîşe ederler. Ve hâkimü‘ş-şer‘ olan zâlim dahi fırsatı ganîmet ‘addedüb tarafeynin keyfiyetine ittîlâ‘ hâsıl eylediğinde ibtidâ-i emrde başlar ki: “Ben bu mansıba beş-altı senede nâil oldum. Ve beş altı seneye dek infisâl beklerim. Ve böyle şey (19-a) vukû‘unda mahkeme işlemez ve bu iş ancak altı-yedi ayda temşiyet bulur ve külliyetlü deynim dahi vardır. Revhânım da ihrâk oldu. Ve elân ehlimin küpe ve kuşak ve sâir evânı rehindir. Bu hususda beş-altı aylık mahsûl bundan hâsıl olmaz ise bana külliyet ile özr olur.” deyü ‘âr u nâmûsu terk edüb eğer hâkimü‘ş-şer‘ olan nâib ise: “Ben bu mürâseleyi şu bahâya aldım. Ve şu kadar borca giriftâr oldum. Elbette altı aylık mürâsele akçesini buna idhâl etmeğe muhtâcsın. Ve buna dahi kanâ‘at etmem. Zirâ bu iş için altı-yedi ay zarfında mahkeme, kimse gelüb gitmediğinden bir mahsûl hâsıl olmaz” deyü cevâb eder. Öyle olunca üç âdem bu husûsa ittifâk etmiş olur. Kendülerine ‘âid olacak her ne ise gerek mübâşir olsun ve gerek hâkimü‘ş-şer‘ olsun ve gerek â‘yân olsun derhâl almağa gayret ederler. Me‘mûr oldukları şeyden bir mikdâr şey tahsîl olunur. (19-b) Mâ‘adâsının ne tahsîli mümkün ve ne tahsîl etmek vazîfe-i hâlleridir. Peyderpey isti‘câl-i emirleri zuhûr ettikçe ittifâklarını bir ederler ise verecekleri cevâb şudur ki: “Levendât eşkıyâsından ve tâ‘un emrâzından ve mürûr ve ‘ubûr eden vüzerâdan ve sefere me‘mûr olan ‘askerden, re‘âyâ fukarâsı pâymâl oldu. Ve cem‘ olunan iştirâ ekl ü belg ettiler ve şuna muhtâcdır ki bir müddet mühlet verile ki bu iş vücûd-pezîr ola.” deyü i‘lâmât ve tahrîrât irsâl ederler. Devlet-i ‘Aliyye‘den dahi temyîzine bakmayub tahrîrâtlarına müsâ‘ade olmak lâzım gelür ise tevzî‘ olunan şey kendülerine vefâ etmez. Yok tahrîrâtlarının ‘aksi zuhûr eder ise kabahatlerini setr zımnında sözü bir alay re‘âyâyâ düşürürler. İş tavrından çıkar. Erâzil-i eşhâs ferec bulur. “Tekâlîf vermeyenler yanıma gelsîn” diyerek havâs ve ‘avâmı başına cem‘ ederler. Teklîf-i pâdişâhî şöyle dursun (20-a) memleketleri dahi nehb ü gâret ederler. Üç kimsenin ittifâkı encâm-ı kâr memleket harâbına bâ‘is olur. Ve memleketlerin harâb olduğundan kat‘-ı nazar, erâzilin ferec bulmasına sebep olur. Şıkk-ı sâni budur ki “Tarîki ne vechile mümkündür?” deyü su‘âl iktizâ eder ise bir işe mübâşeret etmeyi yapuya teşbîh etmişler.

Yapı’dan aksâ-yı merâm dörttür ki: Evvelâ şevketlü kerâmetlü pâdişâhımız, Sâniyen: Sâhib-i devlet ve defterdâr efendi ve bu işe ta‘yîn olunan mübâşir keyfiyete muttali‘ olmak

lâzıme-i haldendir. Matlûb olunan şey kangı taraftan ve kangı beldeden tahsîl olunmak iktizâ eder ise sâhib-i devletin ve defterdârın üzerine lâzımdır ki hufyeten ol beldeye âdem irsâl ede. Ve her dürlü keyfiyete ıttılâ‘ hâsıl oldukta iktizâsına göre emirler, öyle tahrîr oluna ki iş görüle! Yoksa gerek sâhib-i devlet ve gerek defterdâr bir beldenin keyfiyetine muttali‘ olmaksızın gerek zahîre ve gerek mekârî olsun (20-b) tertîb etmenin ne lutfu var? Mücerred böyle husûs başdan savma bir ma‘nâdır.

2.6.1. Der Beyân-ı Sarf-ı Zehâir

Bâlâda zikrelediğimiz gibi dört kimesne beldenin keyfiyetine muttali‘ olduklarında yapudan aksâ-yı merâm dörttür: Kederdîde gibi muhkem olduktan sonra her ne kadar ağır yük dahi olur ise tahammül eder. Re‘âyâ tâifesi yapuya teşbîh olunmuştur. Tahammülü olan, şeyden nükûl etmez. Lâkin tahammülden ziyân, ne ki matlûb olursa tahsîl şöyle dursun, perîşân olmalarına sebeb olur.

Öyle olunca memâlik-i mahrûsede olan re‘âyânın hâli ve şânını teccüss etmek, gerek sâhib-i devletin ve gerek defterdâr’ın lâzıme-i halleridir. Zîrâ emr-i pâdişâhînin nüfûzu kalmadığından böyle şeyler sebeb oldu. Ba‘zı memleketin itâ‘ati yok. Nizâmına bakılmaz. Ve ba‘zı yerin re‘âyâsının tahammülünden ziyâde şey, mutâlebe olunur. Vermeye liyâkatleri yok. Öyle olunca her işler vakt-i zamâniyle görülmez oldu.

Şevketlü, kudretlü (21-a) pâdişâhımıza ve sâhib-i devlete, re‘âyânın keyfiyet-i hâlini bilmek her vechle lâzıme-i haldendir. Zîrâ teccüss etmek dahi lâzım gelse böyle teccüss etmediklerinden meraktan kaldı. Evvelâ bir alay âdemler kâh mahzar ile kâh arzuhâl ile Âsitâne’ye teşekkîye gidiyorlar. Başdan savmak için yanlarına bir mübâşir koşup mahalline havâle ediyorlar. Teşekkîleri vâki‘ ise ol vilâyetin vâlisi olsun ve gerek mübâşir ve kâdı pür tama‘ olsun tarafeynin nizâ‘ını kat‘ etmezden evvel “Ne taraftan mâl-i kesîre alıruz” deyü teccüss ederler. Gerek hak ve gerek bâtil ne taraftan kendilerine külliyyetlü şey hâsıl olur ise işi bir hâle ifrâğ ederler ki, şikâyet şöyle dursun, lisana aldıklarına pişmân ederler. Ve mübâşir olacak hâin dahi sahte tahrîrât ile Âsitâne’ye varır: “Edâ-yı hıdmet eyledim ve şöyle bir nizâm verdim ve efendilerimize şöyle du‘âlar aldıldım.” deyü kizbini pesendîde ettirüb ve böyle bir işe dahi müterakkıb-ı (21-b) fırsat olur.

Lâkin sâhib-i devlet olanlara lâzıme-i haldendir ki, bir şikâyetçi zuhûr ettiğinde eğer şikâyeti arzuhâl ile ise, “kani kâdınızdan i‘lâmınız ve memleketinizden mahzarınız?” deyü suâl oluna. “Bize olan zulümde kâdı dahi yek dil ve yek cihettir.” dediklerinde bu suâlin lutfu olmaz. Öyle olunca gerek arzuhâl ile ve gerek mahzar ile olan teşekkî olsun. Evvelâ sâhib-i

devlet her keyfiyete muttali‘ olmak için her taraftan mahrem âdemleri gezmek ve hakk ve bätılı fark etmek lâzımdır.

2.7. DER BEYÂN-I MAKÂLE-İ MEMÂLİK-İ MAHRÛSE

Nitekim Merhûm ve Mağfûr Şehîd Ali Paşa hazretlerine ilâ yevmi'l-kıyâme du'â ederler. sâhib-i devlet olanlar her tarafı tecessüsten hâlî olmamak gerekdir ki, hem şevketlü pâdişâhımıza ve hem kendüye du'â aldıra.

2.7.1. Ahvâl-i Umûr-ı Saltanat ve Âkâhî Der Beyân-ı Tedbîr-i Zehâir

Gelelim sadedimize: Mücerred re'âyâdan gerek zahîre olsun, gerek levâzım-ı sâire olsun, tahsîl olunup da ol sene sefer olmaz. Evvelâ her kangı taraftan matlûb olunacak iştirâ (22-a) var ise tecessüs oluna ki killet mi var, yâhud kesret mi var, ıtılâ' hâsıl etmesi sâhib-i devletin ve gerek defterdârın lâzıme-i hâlleridir. Gerek kesreti olsun gerek killeti olsun re'âyâyâ tevcih ve tevzi' olunan şey tahsîl olunub vakt-i zamâniyle mahalline varmaz. İmdi öyle olunca 'asker düşmana Mukâbil olmazdan evvel orduya ihtilâl düşer.

Bir orduda gerek zahîrenin ve gerek levâzım-ı cengin noxsâniyyeti 'askerîn ma'lûmları oldukta baş olanın bir vechle nüfûzu kalmaz. İmdi öyle olunca lâzım olacak tedbîr budur ki tedbîr olunan zahîrenin nısfî râyici üzere akçesi bir mu'temed âdeme verilüb mahall-i me'mûriyle irsâl oluna. Ve şöyle tenbîh oluna ki: "Bu zahîrenin cem'inde gerek vâlî ve gerek hâkimi işe karıştırmayasız. Mücerred dedikte olan emri kırâat ettirüb ve ol tarafta dellâl nidâ ettiresin ki râyici üzere dîn-i mübîn (22-b) uğruna zahîre getirün. Zahîre getürenlere bir akçe ve bir habbesi ketm olunmaz" deyü âgâh edüb mübâşir-i merkûma bu siyâk üzere tenbîh oluna. Ve bu cem' olunacak zahîrenin akçesi yed-i vâhidden mübâşire teslîm oluna. Lâkin mübâşire verilecek akçe, "Defterdâr efendi filân mahalde hâzırdır, ve yâhûd sen varıncaya kadar filân yerden akçe sana varır, ulaşır." deyü mübâşiri def' eder ise iş bitmek şöyle dursun, belki zararı olur. Evvelâ re'âyânın anbarında külliyyetlü zahîre olmaz. Getirdüğü zahîrenin akçesi peşin verildikte cüz'ıyyât makûlesi kâra kanâ'at edüb derhâl yine bir taraftan dahi ihzâr ederler. Lâkin, "Gelen zahîrenin akçesini gelecek hafta vereyim, yâhûd ay başında tamâmen edâ ederim." deyü leyte ve le'alle ile def' eder ise kat'a bu tedbîrin fâ'idesi olmaz. Bu tedbîr müstahsen görülür ise bir-iki hücnetin def-'i lâzımdır. (23-a) Evvelâ râyici kat' olunan kîlenin kıyyesi ma'lûm ola. Vâlîye ve hâkime şöyle emir gide ki: "Mukaddem râyici kat' olunan kîlenin kıyyesi ma'lûm. Cümlesi, ahâlî-i belde ma'rifetiyle kıyyesi ve hey'eti cümle muvâcehesinde nazar oluna. Ba'dehû vâlî ve hâkim kîleye damga vuralar. Kîle ile gerek sûk-ı sultânî'de ve gerek mübâşir yedinde öyle bey' ü şirâ oluna. Zirâ böyle takayyüd olmamak lâzım gelse mübâşir dedikleri fâsık iki dürlü kîle peydâ eder. Büyüğü ile alub, küçüğü ile verir.

2.7.2. Hıyânetkârân-ı Umûr-ı Devlet

Hücnetin birisi dahi bu gûne def' ola ki, alınan hinta ve gerek şa'îrin hey'etlerine nazar oluna. Mahallinde ne gûne ise nümûnesi alına. Vâlî ve hâkim ve mübâşir mühürleyüb bir tarafta hıfz oluna. Evvelâ Moskov Seferinde mübâya'acıların ve gerek yeniçerilerin ettiği hıyânet bir târîhte olmamışdır. Zîrâ mübâya'acı arpaya alenen bir kat (23-b) saman katub ve dakîk dahi kum karıştırdığı havâs ve 'avâmın ma'lûmları oldukta ihzâr olunan sefneler mahall-i ma'hûde geldiklerinde zahîrenin tahmîli tenbîh olundukta reîs-i hîlebazları gerek hâkime ve gerek vâliye varub sûret-i haktan şöyle takrîr ederler ki: "Evvelâ arpaya saman katılmış ve un, toz ve toprak ile memlû. Bu makûle şeyi ben getürdügüm zaman sefnem mîrîye zapt olduğuna râzıyım. Lakin kendimi dahi katl ederler." deyü sûret-i haktan cevâb vire. Elbette vâlî ve hâkim dahi bu cevâba göre mübâya'acı ihzâr ederler. "Mübâya'acı ağa, hele bak, reis ne söyler." dedikte mübâya'acı nâle vü giryân ederek "Re'âyâ böyle getirür, almasam iş yetmez, aldığım sûrette hâl böyle" diyerek kendinin hıyânetini ve gerek reîsin hayırsızlığını sûret-i şer' tatbîk eder ve reîs-i merkûm dahi fırsatı ganîmet bilüp evvelâ: "Bu zahîreyi (24-a) sefneme vaz' etmek lâzım gelür ise bu zahîrenin bu hey'ette olduğuna yedime bir sened isterim. Ve illâ mahall-i me'mûrda katl olunacağıma burada katl edin" deyü kat'î cevâb verir. Mübâya'acı olan hâinin dahi eli ve ayağı tutuşub, başlar iki tarafına kelb-i 'akûr gibi tazarru'a: " Ben re'âyâdan böyle aldım. Ben kül oldum" deyü, başlar. Hâkim olan tama'kâr dahi, tarafeynin nizâ'ları ma'lûm oldukta mülâyemet yüzünden: "Mübâya'acı ağa! Gerçi sana da gadr olduğunu bilürüz. Lâkin Reîs Çelebi'nin de sözü haktır" diyerek tarafeyni haklayub hîleyi bir sened-i kavîye rabt eder ki, ne temyîzi mümkün olur ve ne hayırsızı ma'lûm olur. 'Reîs' dedikleri hâinin dahi yedine sened i'tâ olundukta fırsat bulup zahîreye iki kat şey zammedüb ne ekli mümkün olur ve ne hayırsızı temyîzi olur. Hemân ancak re'âyâya gadr olduğu kalur. Bir şeyin evveline (24-b) dikkat oluna ki sonunda zahmet çekilmeye.

2.8. TEDBÎR-İ MEMÂLİK-İ MAHRÛSE

2.8.1. Der Beyân-ı Âlât-ı Muhârebe ve Makâle-i Tersâne

Evvelâ memâlik-i mahrûsenin keyfiyetine muttali‘ olduktan sonra şevketlü pâdişâhımız şu tarz üzere hareket buyurmalı ki, memâlik-i mahrûseleri ma‘mûr ola. Ve olur-olmaz âdemi, umûr-ı pâdişâhîye karıştırılmamanın tarîkına bakıla. Bu mevâdden hazer olunduktan sonra, şevketlü pâdişâhımıza bir-iki şey lâzımdır ki, saltanatında râhat eyleye. Zîrâ pâdişâhlar âyîneye teşbîhtir. Öyle olunca gubârı sevmez. İbtidâ-yı emrine şevketlü, mehâbetlü pâdişâhımız, vezîrine gâyet ile dikkat lâzımdır. Zîrâ umûr-ı saltanata müstehak olmayan vezîre her ne kadar iltifât olunsa bile fâ‘ide vermez. Ruhsat ve iltifât olduğu hâlde pâdişâh zahmet çeker.

Öyle olunca vezîr olana dahi bir-iki şey lâzımdır ki, herkes kendüye teveccüh edüb ve sözü nüfûz bula. Ve lâzım olacak budur ki, ol vaktin ricâli, (25-a) kendüyü küçük görmeye. Ve mühür kendüye teveccüh etmezden evvel nâm ü şânında noksân olmaya. Sâhib-i mühür olanlara yalnız tehdîd ve kerem ve nevâziş ile havâs ve ‘avâm kendüye teveccüh etmez mücerred. deyü üç noksândan ‘ârî olmalı ki mühüre lâayık u sezâvar ola.

2.8.2. Der Beyân-i Desâtir-i Â‘lâ ve Ednâ

Saltanata lâayık u sezâvar olacak vezîr budur ki: Evvelâ: müsinn ve ihtiyâr ola. Sâniyen: dünyâ gâilesine mâil olmaya ki bu umûru idâre ede. Ve “Müsinn ve ihtiyârlığın fâ‘idesi nedir?” deyü suâl buyurulur ise, gerek ‘ulemâ ve gerek sulehâ ve gerek sâdât-ı kirâm bu üç gürûha mücerred saltanat ile takaddüm olmaz. Elbette ya okur-yazar olmalı yâhûd müsinn ihtiyârlığa muhtâcdır. Bu iki şeyin birisi kendünde olduktan sonra elbette bunlara takaddüm eder ve nâm-ı şânda noksânı olanın zararı budur ki: Evvelâ bir alay âdemler umûr-ı saltanat destdirâzlık etmeye başlar, def‘ine sa‘y etmeye başlar. Def‘ine sa‘y etmek (25-b) lâzım gelür ise, “Filân vakit bu vezîr benim elimi öperdi ve şu kelâmı ben ana eyittim” diyerek saltanata noksân ve kendini teşhîr etmeğe başlarlar.

Öyle olunca şana noksâniyetin zararı budur ki, dünyâ gâilesi olan vezîre ibtidây-ı emrde herkes: “Bu neye mâildir ve neden hazz eder.” deyü cümlesi tecessüs ederler. Ne tarafâ meyli olduğunu bilmek lâzım gelürse derhâl: “Efendim, filân kimsede şu var ve filân kimsede bu var” diyerek umûr-ı pâdişâhîyi unuttururlar. Mâil olduğu şey ile ülfet ettirmeye başlarlar.

2.8.3. Der Beyân-ı Müfîd Be-‘Atıyye-i Vezâretî

Zîrâ vezîr olanlara büyük ve küçük rakîbdir. Kimisi saltanatına hâseden ve kimi me’mûlüne nâil olmadığı ecilden pâdişâha geçmeğe fırsat bulurlar. Ve nazar-ı pâdişâhîden gün be gün dûr etmeğe bu üç şey sebep olur. Evvelâ bildiğimiz eyyâmlarda mühüre nâil olan vüzerâdan üç vezîrin nâm-ı şânında ve gerek ‘adl-i ‘adâletinde ve gerek nizâm-ı devletinde ve gerek fisk u (26-a) fücûrda şöhretlerini haber verirler. Evvelâ Köprülü Oğlu Mehmed Paşa’nın nizâm-ı devletini söylerler. Ve Şehîd ‘Ali Paşa’nın ‘adl ü ‘adâletini söylerler. Ve maktûl İbrâhim Paşa’yı dahi fisk u fücûrda yâd ederler.

Öyle olunca bu üç şey mühüre nâil olanlara lâzımdır ki, saltanata zarar, noksân gelmeye. Ve murâd eylediği tedbîri fi’le çıkara. Evvelâ Köprülü Oğlu Mehmed Paşa merhûm gerçi Devlet-i ‘Aliyye’ye nizâm vermiş. Lâkin mühüre nâil olmazdan mukaddem şöhretinde noksân olmakla nâ hak yere çok kimesnenin katline sebep olmuştur. Ben derim ki, mukaddem şöhretinde noksân olmamak lâzım geleydi, bu kadar katle hâcet kalmazdı. Elbette vezîr olanlara şöhret ve müsinn ihtiyârlık lâzıme-i hâldendir. Sâniyen Ali Paşa merhûmun ‘adl ü dâdını ve hakkı bâtıldan fark etmesini söylerler. Lâkin siyâsetinde ve te’dîbinde bir gûne vasf ederler ki, bu iş şehâdetine sebep oldu.” derler. Zîrâ cümleye muhâlefet, kuvve-i hatâdandır. Sâlisen: Maktûl İbrâhim Paşa merhûmun (26-b) hakkında söyledikleri fisk u fücûru bir dereceye eylemiş ki ‘ıyâzen billâhi te‘âlâ kendi tarafından mâ‘adâ efendisini dahi saltanattan dûr eylemeğe sebep olmuştur. Öyle olunca insâf ile bakılsa bu işler olmak lâzım gelür. Allâhü te‘âlâ hazretleri şevketlü, kerâmetlü pâdişâh-ı ‘âlem efendimize kâmil vezîrler ihsân eyleye ki, kendünün râhatıyla cümle ‘âlem râhat ola.

2.8.4 Cümle Sadedimize Gelelim

Şevketlü pâdişâhımızın saltanatında râhat etmeğe bir-iki dürlü şey lâzımdır. “en-Nâsü ‘alâ dîni mülûkihim.” Ta‘bîrini ne hoş buyurmuşlardır. Pâdişâhlar ne gûne hareket ederler ise elbette nâs dahi ana taklîd eder. Merhûm ve mağfûr, kânûn sâhibi *Sultân Süleymân Hân* Hazretleri: “Her işi şer‘an göreyim” deyü cidd ü sa‘y eylediklerinden kânûna müte‘allık bu kadar kitâb te’lif etmişlerdir. Öyle olunca her iş vaktinde şer‘an ve kânûnen görülmüş olduğundan du‘â ile ilâ-yevmi’l-kıyâm yâd ederler. Sâniyen: *Gâzî Sultân Murâd Hân* Hazretleri celâlet ve şecâ‘at ile hareket eylediklerinden (27-a) ol vaktin âdemleri celâlet ve şecâ‘at ile meşhûrdurlar. Ve az vakitte bu kadar fütûhâtlere nâil olmuşlardır.

Şimdiki ‘asrımızda ne kânûnen bir iş tutulur ve ne celâlet ile hareket olunur. Mücerred ihtîşâma mâil olduğundan halk dahi iki firka olmuşlardır. Evvelâ firkanın birisi â‘lâ ve ednâ

kâr u kesbe mâil olduklarından bi'l-küllîye tarîklerini unuttular. Meselâ celb-i mâl şuna muhtâc ki hasîs olmalı. Sâniyen ne tarîkda ise tarîkında vâz gelmeli ki merâmına nâil ola. Öyle olduğundan fırkanın birisinden iş me'mûl olunmadan kaldı.

İhtîşâma mâil olanlar dahi iki şey üzere hareket etmeli ki merâmına nâil ola. Evvelâ: havfullâhı kalbinden çıkarmak. Sâniyen: kizbi ihtiyâr etmek. Bu makûle hareket eden âdemden ne iş me'mûl olunur? Öyle olunca şevketlü pâdişâhımıza lâzım olacak her dürlü tarîk üzere hareket etmeli ki nâs dahi ana taklîd ede. Evvelâ lâzım olacak şer' ve kânûna i'tibâr (27-b) ede ki halk dahi umûrunu şer' ve kânûna tatbîk eyleye. Sâniyen iclâlete mâil ola ki nâs dahi celâlete mübtelâ ola. Sâlisen ma'rifete i'tibâr ede ki herkes ma'rifete heves ide. Bu asrımızda celâlete i'tibâr olmadığından nâm u şân sâhibi âdem kalmadı. Râbi'an: ma'rifete i'tibâr olmadığından ma'rifete heves eder kalmadı.

İmdi, seferlerimiz de bir-iki şeye muhtâcdır. Bunların birisi bu seferlerde zuhûra gelmedi. Evvelâ top ve humbara var. Lâkin atmaya ma'rifetlü âdem yok. Ve sâir mühimmât var. İsti'mâli mümkün olmadı. Öyle olunca şevketlü, mehâbetlü pâdişâhımız bunlara i'tibâr etmeli ki herkes tarîkına heves ede.

Bu makûle sû-i edeb, şevketlü pâdişâhımızı zem değil, mücerred nâsın hâlini bildirmek için tahrîr olunmuştur. Evvelâ 'ulemâ efendiler tarîkı üzere hareket etmez oldular. "Hîle câiz" deyü hileyi, şer'a tatbîk ettiler. Meselâ: Zekât vermek (28-a) iktizâ eylese bir zekâta müstehak olan fakîri fûrûhtunda 'aczi olan şeye, vereceği zekâtı idhâl eder. Ba'dehû şöyle cevâb eder ki: "Şu şeyi sana zekâtıma tutaverdim. Lâkin yine değer bahâsından ziyâde bana fûrûht eyle." deyü kavlı eder. Sâniyen: "Devr-i şer' ile mu'âmele câizdir" deyü ancılayın harâmı irtikâb ittiklerinden sözlerinde nüfûz kalmadı.

Ve havâs ve 'avâmın ekserîsi harâmı, halâl i'tikâdiyle hareket ittiklerinde kendülerinde i'tibâr kalmadı. Nâsı celâlete terğîb eyledikçe: "Bu 'asrımızda yiğide i'tibâr yoktur." diyerek celâleti terk ettiler. Ma'rifet dahi buna kıyâs oluna. Olunca, mücerred şevketlü, kudretlü pâdişâhımız bu zikrolunan şeyleri kimine mübtelâ ve kimine takyîd buyurmaları lâzımdır. Evvelâ bu 'asrımızda tarîkını fi'le çıkarub nîk-nâm sâhibi yoktur. Nitekim, bu iş merhûm Sultân Mustafa Hân hazrelerinin başına geldi. Temessülû aşağıda gelse gerektir.

Evvelâ pâdişâh-ı 'âlem efendimize lâzım olacak (28-b) tedbîr budur ki: Ba'zı mansıbların 'azl ve nasbında katî çok hatâ olur. Evvelâ defterdârın 'azlinde çok zarar vardır. Zîrâ beytû'l-mâl-i müslimînin gerek cem' ve gerek sarf ve gerek hıfz, defterdârlara münhasırdır. Öyle olunca 'azl ve nasbında çok hatâ olur. Sâniyen: Tersâne emîni dahi buna kıyâsıdır. Zîrâ umûr-ı tersâne büyük tantanadır. Zîrâ cebeci ve umûr-ı tophâne ve emîn-i bârûthâne buna kıyâsıdır.

Evvelâ şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımıza lâzım olacak budur ki, bu umûrlara nasb olunacak âdemleri mukaddem imtihân eyleye. Ba'dehû, bu mansıblara nasb eyleye ki, gerek

itlâf-i mîrîden ve cem‘-i hazîneden ve levâzım-ı âlât-i harbden vaktinde hâzır buluna. Meselâ: defterdâr şu tarz ile nasb ola ki, “Bak a defterdâr efendi! Seni kayd-ı hayât ile defterdâr eyledim. Evvelâ şu şartile mâl-i mîrînin gerek tahsîlinde ve gerek hıfzında takayyüd edesin. Sâniyen: (29-a) Cebehâne ve tophâne umûrlarına nezâret edesin ki düşman zuhûrunda bunlar dahi işe yaraya. Sana sipâriş olunan hususların birisinde gerek hıyânetin ve gerek iğmâzın zuhûr eder ise, kendün katl ve mâl ü emlâkin ve eşyân min külli’l-vücûh mîrîye zabt olunur.” deyü muhkem tenbîh oluna. Evvelâ gerek tersâne emîni buna kıyâs olmakla bu dahi bu tarz üzere nasb oluna. Evvelâ gerek tersâne’de olsun ve gerek Defterhâne’de olsun bu iki yerde katî vâfir hıdemât vardır. Her birinin yedine birer gûne iş tefvîz olunmuştur. Bunların ‘azlinde, nasbında katî vâfir şey telef olunur. Böyle olunca takdîr ettiğimiz minvâl üzere bunların nasbı, kayd-ı hayât ile olmalıdır.

2.8.5. Der Zikr-i Makâle-i Tersâne

Evvelâ umûr-ı tersâne pâdişâhın deryâ seferine lâzım olacak umûrudur. Kapudân Paşa hazretleri hemân bedâlet-i mülâhazadır. Zîrâ altı ay Âsitâne’de ikâmet (29-b) eder ise altı ay dahi deryâ seferine ‘azîmet eder. Ânın nezâretinden kat‘a tersâneye bir menfa‘at olmaz. Ve paşa-yı müşârün ileyhın ‘azl ü nasbında bir zarar terettüb etmez. Lâkin bunların ‘azl ü nasbında zarar-ı küllî vardır. Gerek cebecibaşı ve gerek tophâne nâzırı ve bârûthâne emîni. Bunların dahi ‘azl ü nasbı buna kıyâsdır.

Zîrâ seferler vukû’unda âlât-ı harb ve gerek levâzım-ı cenk bunların isti‘mâli kâbil olmadı. Zîrâ bunların ittiği hıyânet, bir târîhte olmamıştır. Evvelâ bârût-ı siyâh üç eczâ ile vücûda gelür: Kükürt, güherçile, kömür. Bu zikr olunan üç şey birbirlerine mutâbık olmalı ki işe yaraya. Hâlâ bârûthâne emîni nasb olunan hâinler, kendü cerr ü menfa‘atleri için gerek güherçile, gerek kükürdü noxsân koyub, bârût yalnız kömürden ibârettir. Tecessüs olunmak iktizâ eylese işe yarayan (30-a) güherçileyi küffâra fûruht ederler. Cümle sâlih olmayan şeyi bârûta idhâl ederler. Nitekim, yukaruda iştirâcı ile gemicilerin hıyânetlerine benzer. Bir tarafa bârût irsâli iktizâ edüb üzerine nasb eyledikleri çavuş eğer sefine ile gitmek lâzım gelse gemici ile ittifâk ederler. Ve karadan irsâli iktizâ eylese deveci ile ittifâk ederler. Varilleri burgular ile delüb, katî vâfir bârût serîka ettiklerinden; “Vardığımız mahalde noxsân gelmesin” deyü yerine kum ve toprak doldururlar. Evvelâ eczâsı, füssâd bu mekrûhu dahi zammattıklarından bir dürlü isti‘mâl mümkün değildir. Sâlisen: Cebehâneden ihrâc olunan âlât-ı harb ve levâzımât-i mühimmât, bunlar dahi buna kıyâsdır. Her birini ferdan ferdâ bildirmek iktizâ eylese tûl ü dırâz bir ma‘nâ olur.

Şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımıza ve gerek sâhib-i devlet efendimize bu zikr (30-b) olunan şeylere dikkat buyurmaları lâzıme-i hâldendir. Gerek umûr-ı devlet ve gerek mukâbele-i düşman bu âdemlere muhtâcdır. Bunlara gerek takayyüdde ve gerek siyâsette müsâmaha olunmaya ki, vaktiyle iş görüle.

Gelelim sadedimize: Evvelâ pâdişâhlara lâzım olacak tedbîrin birisi dahi budur ki, â‘lâdan ednâya varıncaya dek gerek mansıb olsun ve gerek sâir ‘atıyye olsun, müstehaklarına verile. “Bunlar ne gûne âdemlerdür?” deyü suâl iktizâ eder ise evvelâ vezâret bir kimseye verilmek iktizâ eyledikte, vezârete şâyetse ve lâyıık âdemler bunlardır: Taşradan bir âdeme vezâret ihsân olunmak lâzım gelür ise, şöhet şi‘ârına nazar oluna. ‘Akl ve rüşdü tecrübe oluna. Ba‘dehû hareketi ne gûne olduğu teccessüs olunduktan sonra i‘tâ oluna. Hıdemât-i pâdişâhîden vâlâ-yı vezâret ihsân olunan kimseler elbette şân-ı pâdişâhîden umûr-ı saltanata liyâkati ola. Ve hıdemât-i pâdişâhîden vezâret (31-a) ihsân olunan kimse saltanat-ı pâdişâhı bile, gerek pâdişâhımıza ve gerek kendine, rezâlet ne taraftan zuhûr ideceğini fark eden âdeme verile. Ocaklu’ya vezâret olsun ve gerek âher mansıb olsun müsâ‘ade olunmaya. Kâide-i ocak üzere ne gûne iltifât iktizâ eder ise, ol misüllü anlara şöhet ü şân verile.

Gelelim sadedimize: Bu üç kimse gerek iltifâtında ve gerek i‘tâsında gerek menfa‘at ve gerek zararı, neden neş’et eder dersen: Evvelâ, vezâret verilecek kimseye bir-iki şey lâzımdır. İbtidâ: Re‘âyânın keyfiyetini bilmek. Sâniyen: Celâlet ve şecâ‘at sâhibi olmak, ahvâl-i cengi bilmek ve düşman mukâbelesinde tedbîr etmek. Bunları bildikten sonra vezârete şâyestedir. Ve illâ bu şeylerden ‘ârî ise vezârete lâyıık değildir. Zîrâ bu vezâretten me’mûl olunan gerek taşranın nizâmına ve gerek erâzil ü eşkiyânın hakkından gelmeğe ve bir taraftan düşman zuhûrunda (31-b) def‘ine kâdir ola ki serdâr nasb olmaklığa lâyıık ola. Bunlar kendüde olduktan sonra vezârete müstehak olur.

Ve hıdemât-i pâdişâhîden vezârete şâyeste olan âdeme dahi lâzım olacak budur ki: Evvelâ umûr-ı saltanatı bile ve Devlet-i ‘Aliyye’ye ihtilâl ne taraftan zuhûr eylediğini fark ede. Ve bir düşman hareket eylediğinde neden neş’et eylediğini bile. Ve etrâf u eknâfa yazılan emirler ne siyâk üzere yazılacağını fark ede. Zîrâ yazılan emirlerde çok zarar oluyor.

2.8.6. Pâymâl-i Re'âyâdır İntikâl-i Vezâret

Evvelâ zarar bu ki: Memâlik-i Mahrûse'ye yazılan emirlerin cevâbında dikkat olunmadığından re'âyânın pâymâl olmalarına sebep oluyor. Ve ba'zı cevâb var ki, ihtilâle bâ'is oluyor. Re'âyânın pâymâl olması bundan neş'et ediyor ki, mansıblardan tîz tîz vüzerâ 'azl oluyor. Meselâ Erzurum vâlîsi, Kütâhya'ya ve Kütâhya vâlîsi, Erzurum'a. Bu iki vezîr-i mükemmel, kapû'ya 'azîmetlerinde (32-a) yollarda fukarâ ne gûne hasârât olur. Her ne kadar etbâ'larının zabt u rabtlarına kâdir olsalar dahi elbette ekli ve şürbü re'âyâdan olmak iktizâ eder. Mücerred bu zuhûr eden hâdiseler, câize ve 'ubûdiyyeti ziyâde almakdan neş'et ediyor. Böyle husûsda dikkat olunmadığından re'âyâ pâymâl olur.

Sâniyen: Emirlere takayyüd olmadığından bir şikâyetin künhüne vâkıf olmadan ya vüzerâyı 'izâm veyâ zâbitân tekdîr olduğundan tarafeyn ihtilâlden hâlî değil. Sâlisen: Bu ihtilâl sebebiyle düşman dahi Devlet-i 'Aliyye'nin za'fını anlayup, hareketine sebep olur. Öyle olunca bu üç şeyin zararını ve gerek ihtilâlinin def'ini fark etmeye muhtâcdır. Râbi'an: Bu husûsa ne kadar liyâkatı var ise dahi kendinde bir-iki dürlü mazarrat olmak iktizâ eder.

2.8.7. Galat-Bahş-i Vezâret

Evvelâ mazarratın birisi: Müddet-i vaktini, hizmet-i pâdişâhîde geçürmüştür. Sâniyen: Umûr-ı taşraya vâkıf değildir. (32-b) Böyle olunca kendine şân-i vezâretin fâ'idesi yoktur. Lâzım olacak budur ki: Rütbe-i vâlâ ihsân olduğundan bir müddet İstanbul'da ikâmet iktizâ eder. Sâniyen: Ya nişâncılık ya kâimmakâmılığa muhtâcdır ki gerek taşranın hâl ü şânına ve gerek yazılan emirlerin mazarratını bile ki, rütbe-i vâlâ değil, belki, mühüre dahi lâyıq u sezâvar ola.

Öyle olunca hıdemât-i pâdişâhîden vezâret ihsân olunan âdem buna muhtâcdır ki: Mukaddemâ, bast ettiğimiz husûs zuhûra gele. Her ne kadar şânı yok ise dahi esrârına kimesne vâkıf değildir. Taşradaki olan vüzerânın esrârına herkes vâkıftır. Öyle olunca hıdemât-i pâdişâhîden çıkan vezîr taşra vüzerâlarının üzerlerine mühüre lâyıq olmakla bir-iki dürlü sebep takaddüm ederler. Evvelâ sebebi bu ki, pâdişâhlara cevâb verüb, cevâb almanın tarîkını bilür. Sâniyen: Taşra umûruna heves etmez. Öyle olunca gerek şevketlü kerâmetlü pâdişâhımızdan (33-a) ve gerek saltanatından havf eder ve muvaffak olmasına delâlet eder.

Taşradan vezâret verilenler mühüre lâyıq ise dahi bir-iki dürlü hücneti vardır. Evvelâ hücneti budur ki: Elbette taşra-gezen âdemin her ne kadar 'adli de olsa ya kendünden yahûd etbâ'ından zulm şâibesini zuhûr eder olunca halk kendini teşhîr etmeğe sebep olur. Evvelâ bir alay halkın merâmına müsâ'ade mümkün değildir. Öyle olunca saltanatına noxsân gelmeye

yol bulurlar. Evvelâ şu cevâbı söylerler ki: “Anadolu’yu harâb etti. Böyle bir celâlîyi pâdişâhımıza haber verene, hakk belâ virsün” demeğe başlarlar. Öyle olan kimesne ya can havfîne veyâhûd saltanat havfîne düşer. Buna kıyâsen takaddüm etmek iktizâ etti.

Ocaklu’dan vezârete lâıyk ise dahi verilmesinde bir-iki dürlü hatâ vardır. Evvelâ: Hatâsı bu ki, her gürûh tarîkına heves etmezler. Zîrâ tarîkını fi’le çıkarmak her âdemin (33-b) kârı değildir. Öyle olunca hatâ bundan zuhûr eder. Sâniyen: Ednâdan â’lâ rütbeğe varıncaya değin tarîkiyle hareket etmemiş olur. Öyle olan kimesneye tarîkından âhar tarîkla iltifât olunmakta kat’a fâ’ide olmaz. Ben derim ki, tarîkla olsa hem nizâma hâlel gelmez ve hem umûrunda hatâ etmez. Öyle olunca buna muhtâcdır. Meselâ: “Buna delîlin nedür” deyü suâl iktizâ eder ise: “Yeniçeri ağalığından çıkan vezîrlerde, mühûre nâil olmuş yok. Ve ahyânen olanlarda dahi nîk-nâm olmuşu yoktur. Öyle oldukça herkese tarîkiyle iltifât olunmak iktizâ eder. Ve herkes tarîkına heves etmediği hasebiyle ihtilâl iki şeyden neş’et etti” deyü yukarıda bast olundu idi. Öyle olunca tarîkını fi’le çıkaran âdeme âhar tarîk ile iltifât câiz değildir. Zîrâ belki bir vakitte lâzım ola. Ve lâzım olacak budur ki, ocakludan bir hâdise zuhûr eder ise ya mazarratının def’inin suâli (34-a) yâhûd nasb olunmağa iktizâ eder. Böyle âdemlere âhar tarîk ile iltifât etmek, belki def-’i sıklet gibi bir ma’nâdır. Öyle olacak, herkesi tarîkiyle kullanmada fâ’ide çoktur.

Tedbîr-i diğere: Evvelâ şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımız bu tarz üzere hareket bulmaya! Ve saltanatına noksân ‘ârız olmaya. Zîrâ bir hâdise zuhûrunda gerek düşmana müte’allık olsun ve gerek umûr-ı sâire olsun elbette bu husûsun meşvereti iktizâ eder. Ve meşveret şu tarz olmalı ki işe temşiyet verile. Gerek ‘ulemâ ve gerek sulehâ ve gerek ricâl-i devlet bizzât huzûr-ı hümâyûna ihzâr oluna.

2.9. HİTÂB-I PÂDİŞÂHÎ BER UMÛR-I DEVLET

Şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımız şu hitâbı, cümleye ede ki: “Evvelâ işte düşman hareket eyledi veyâhûd Memâlik-i Mahrûsem’de şu hâdise zuhûr eyledi. Bunun def’ine kâdir bir serdâr nasbettğim zamân, kimi nasbedelim ve kim vardır? Varın cümleniz ittifâkan meşveret edin. Ve serdâr nasbolunacak şahsın (34-b) dahi harekât ve sekenâtı ve gerek cesâretini ve re’âyâ-perverliğini ve harb u kıtâlde tedbîrini, bu tarza hareket etmeğe her kim kâdir ise bana haber verin! Ve illâ vezîr-i â‘zam bizi söyletmedi ve ‘ulemâ efendiler bunu münâsib gördü; ve ricâl-i devlet şöyle dedi, diyerek haber vermemeniz iktizâ eder ise, mücerred gazab-ı pâdişâhiyyetime müstağrak olursuz” deyü hitâb eyleye. Ba‘dehû bu üç firkanın, kimi lâyıık ve müstehak görürler ise bizzât şevketlü, mehâbetlü pâdişâhımız ol şahsı huzûruna ihzâr eyleye. Vüzerâdan ise “Bak, a paşa! Gerek ‘ulemâm ve gerek ricâl-i devletim ve gerek sadr-ı â‘zamım seni üç tarz ile bana haber verdiler. Evvelâ re’âyâ-perverliğini, sâniyen celâletini, sâlisen harb u kıtâlde tedbîrini. Göreyim seni! İşte seni serdâr nasb eyledim. Serdâr-ı â‘zamımın yanına var! Senden şöyle bir tedbîr isterim ki: Düşmanına gâlib olasın! Ve Memâlik-i Mahrûse’mi (35-a) bu bahâne ile harâb u yebâb ettirmeyesin! Ve beytü’l-mâl-i müslimîn-i telef etmeyesin!” deyü kendine ruhsat vere. Ba‘dehû serdâr nasb olunan vüzerâ, her ne ki, hayren ve şerren tedbîr etti ise mukaddemâ basteylediğimiz kimseleri huzûr-ı humâyûna ihzâr ve bilcümle muvâcehesinde ettiği tedbîri ‘alenen feth ve kırâat ede. Ba‘dehû şevketlü, kudretlü, ‘azametlü pâdişâhımız gerek sâhib-i devlete ve gerek şeyhü’l-İslâm ve sâir ‘ulemâya ve ricâl-i devlete şu hitâbı ede ki: “Bakın efendiler, ağalar! paşanın tedbîri şer‘e ve kânûna mutâbık mıdır, değil midir?” deyü hitâb eyleye. Eğer cümle ittifâkan: “şer‘ ve kânûna mutâbıktır” deyü haber verir ise: “Varın! bunun iktizâ eden levâzımını görün! Hazîne olsun ve gerek yazılacak emirler olsun ve gerek ta‘yîn olunacak mübâşirler olsun, bir sâ‘at evvel tedârikine bakın.” deyü hatm-i kelâm eyleye. İnşâAllâhü te‘âlâ bu işe muvaffak olacağında şübhe yoktur.(35-b) Meğer ki, mukadder-i İlâhî olmaya. Zîrâ pâdişâhlar katında olan meşveret bundan ziyâde iktizâ etmez.

2.9.1 Der Beyân-ı Min Sebeb-i Hızlân-ı Kefere-i Moskov

Moskov senesinde dahi bir işe muvaffak olunmadığı, mücerred her kimi serdâr nasbettiler ise tedbîri kat‘a kendünden suâl etmediler. Hayran ve şerren, her ne ki tedbîr olundu ise, huzûr-i humâyûnda ettiler. Evvelâ tedbîrde şu noksân ‘ârız oldu ki: “Nabz-ı pâdişâhî nedir?” deyü ibtidây-ı emrde murâd-ı pâdişâhîye teveccüh ittiler. Ba‘dehû pâdişâhın murâdı ne ise ana göre bir nizâm verdiler. ‘Aksi zuhûr eder ise: “Söylemeğe mecâl ola” deyü ve muvaffak

olunur ise: “Tedbîrde ittifâk etmiş olalım” deyü. Bir kalıba ifrâğ ettiler ki ne mahallinde muvaffak olundu ve ne tedbîrin hilâfi neden neş’et eylediği ma’lûm oldu. Merhûm Sultân Mustafa Hân hazretleri dahi tedbîrde noksân etmedi. Lâkin “Mukadder-i İlâhî böyle imiş.” diyerek bu husûsa cümlesini hisse-yâb etti. Ve “Buna (36-a) kimsenin, tedbîrde noksân ettin, deyü bahâne bulmağa mecâli kalmadı” diyerek gece-gündüz hâb u râhatı terk edüb, kâh Paşakapusu’na ve kâh ricâl konaklarına vararak işi bir dereceye ilettiler ki, büyük ve küçük fark olmadan kaldı. Meselâ, bir alay mansıb arzûsu olan kimesneler ecderhâ gibi ağızlarını açtılar. Ne mansıba kanâ‘at ettiler ve ne beytü’l-mâl-i müslimîn-in eklinden doydular.

2.9.2. Der Beyân-ı Mugâlata-Kerden-i Pâdişâhî

Gerek ‘ulemâsı ve gerek ağavâtı olsun, kimi gemi ve kimi kayık tedârik ettiler. Ve kimi konaklarda mechûl âdemler tedârik ettiler. Meselâ, pâdişâhımız deryâdan bir şey suâl buyurur ise: “Kayıkçı ve gemiciden sorar, öğrenüp pâdişâha haber verirüz.” deyü müterakkıb-ı fırsat oldu. Muhârebeden suâl ederse: “Filân mahalde şöyle bir kulunuz var, filân mahalde kapusuz eşkiyâsı var. Bunlara iltifât buyurulup kiminin mansıb ile şânını terfi‘ ve kiminin (36-b) kabâhatlerini ‘afv ile tergîb olunur ise, sefere katî vâfir işe yarar, adım gider” deyürek bir alay hûnhârları rüşvet alarak pâdişâha ifâde edüb, Memâlik-i Mahrûse’ye havâle ettiler. Ve bu olan fesâdâtı dahi bilmeyerek bir gûne lezzet-i pâdişâhîden hisse-yâb oldular ki, Memâlik-i Mahrûse’nin yıkıldığı ve yapıldığı ve vazîfe-i hâlleri olmadığından kat‘-ı nazar ancak: “Pâdişâhı ne gûne celb ederüz ve cevâbına ne gûne cevâb virirüz” deyü ‘ıyâzen billâhi te‘âlâ , dünyâyı herc ü merc ettiler. Ve dünyâ umûrunda merâmlarına nâil olduklarında: “Eyâ pâdişâhım, ‘âlem-i gâibden suâl etmek iktizâ eder ise, dünyâyı nizâm verdin. Elbette buna da bir tedârik görmek lâzımdır.” diyerek kimi derviş ve kimi sâyis makûlesi âdemleri bir hey’ete koydular ki, pâdişâhımıza, ilm-i gâibe dâir bir cevâb söylemek lâzım gelse, derhâl: “Pâdişâhım, kulunuzun konağında Dervîş Nâsır nâmında bir du‘âcımız var ki, (37-a) hezâr kerre tecrübe ettim. Kerâmette kat‘a şübhe yok. Ve ba‘zısı dahi ‘ilm-i nücûmda mâhir bir müneccim. Haber aldım ki, yerde ve gökte ne olmuş ve ne olacak var ise câsûs-ı ekberdir. İltifât olunmak iktizâ eder ise cümle müşkil işlerinizi halleder.” Diyerek Allâhü te‘âlâ hazretlerinden korkmaz ve peygamberden hayâ etmez zâlimler, nâmûs-ı pâdişâhîyi bir dereceye ilettiler ki, umûr-ı saltanatı unutturdular. Dilerim ki, Allâhü te‘âlâ hazretleri şân-ı pâdişâhîyi böyle âdemlerin şerlerinden hıfzeyeyleye, Âmin.

2.10. DER BEYÂN-I ERBÂB-I VEZÂRET

Erbâb-ı vezâret, şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımızın gerek vezîrinde ve gerek ricâl-i devletinde müşâvereye müstahak olunan kimseler, hezâr kerre tecrübe olunmuş âdeme muhtâcdır ki, merhûm Sultân Mustafa Hân hazretlerinin başına gelen şey gibi olmasın.

Şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımıza lâzım olacak tedbîrin birisi de budur ki, evvelâ bir şey'e şürû' olunmak iktizâ eylediğinde elbette bu husûsa bir âdem me'mûr olmak (37-b) iktizâ eder. Ve me'mûr olan âdem dahi mücerred buna muhtâcdır ki, umûra hâlel gelmeye.

Evvelâ bu 'asrımızın âdemleri bir şey'e mübtelâ oldular ki: "fırsat ganîmettir" demeye başladılar. Bu işe me'mûriyyette: "Gerçi ben bu işi görürüm. Lâkin buna muhtâcdır ki, bu işe muvaffak olayım" diyerek pâdişâhı olsun ve gerek sâhib-i devleti olsun kendine meylettirir. Ve şöyle cevâb eder ki: "Gerçi, efendim, ben bu işi görürüm. Lâkin efendimizden niyâzım budur ki, yâ kadr-i şânımı terfî' yâhûd şu mansıbı i'tâ buyurmağa muhtâcsız ki bu iş, vücûd-pezîr ola." diyerek merâmına nâil olmağa sa'y eder. Evvelâ paşalık arzusunda ise rütbe-i vâlâya tâlib olur. Merâmına nâil oldukça derhâl sözünden nükûl eder. "Gerçi ben bunu böyle söyledim ve bu işi görmeye ta'ahhüd ettim idi. Lâkin bu iş dediğim gibi değildir." diyerek tedbîr-i âhar etmeğe başlar. Zîrâ merâmına nâil oldu. Meselâ cevâb eder ki: "Bu iş şöyle görülür ve böyle görülür. (38-a) Ve bu kadar mâla muhtâcdır." deyü me'mûr olduğu işi unuttur. Kendi cerr-i menfa'atine düşer. Bu 'asırda hezâr kerre vâki' oldu. Berây-ı maslahattır, deyü belki murâdına nâil olur.

Ve eyü işe sülûk eden şahıslar dahi iki fırkadır. Fırkanın biri bu ki, kendüye 'okur-yazar' lığı söyletir. Bir iş zuhûrunda tâlib olur ki, şânını terfî' zımında ya mevleviyyet ve yâhûd hâcegânlığa tâlib olur. Hâline nazar olunsa, elif-bâ cüz'ünü okumağa liyâkati olmaz. Öyle olunca her iş buna kıyâstır. Şevketlü, mehâbetlü pâdişâhımıza lâzım olacak tedbîr budur ki, me'mûr olduğu hizmeti edâ etmedikçe ne şânını terfî' ve ne niyâzına müsâ'ade olmalı. Şöyle cevâb verile ki: "Edâ-yı hizmet ettikten sonra niyâzına müsâ'ade olunur." deyü def' oluna. Hizmetine muvaffak olur ise, şânına lâayık olan niyâzına, müsâ'ade olunsa mâni' değildir.

Zîrâ bunun bir-iki (38-b) dürlü mazarratı vardır. Evvelâ mazarratın birisi lâayık olmayan mansıbı herkes kendine çok görürler. Pâdişâhımıza lâzım olacak, herkesin hâline nazar ede. Ma'rifetine göre i'tâ ve tarîkine göre rütbe verildiği hâlde herkes ma'rifete ve tarîka heves edemez. Buna nisbet şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımızın düşman mukâbelesinde iki güne i'tâsı var idi ki, halk-ı 'âlem buna nâil olanlara gıpta ederler idi.

2.10.1. Der Beyân-ı Bahş-i Çelenk

Evvelâ birisi, kaftân ve birisi çelenk. İkisini dahi ol kadar mübtezel ettiler ki, şimdi aslâ tâlibi yoktur. İstimâ‘ımıza göre evâ‘ilki muhârebelerde mezkûr şeyler için canların fedâ ederler imiş. Bu ‘asrımızda kelle getüren âdeme çelenk teklîf olursa: “Neyleyim çelengi, bana altun verin” deyü cevâb eder oldular. Öyle olunca pâdişâhımıza lâzım olacak, gerek i‘tâ olsun ve gerek refî-‘i şân olsun gâyetle dikkat lâzımdır.

2.10.2. Der Beyân-ı Havâdis-i Rûzgârî

Vekâyi-‘i ba’z-ı havâdis: Evvelâ (39-a) şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımıza lâzım olan husûsun birisi de budur ki, gerek voyvodalık olsun ve gerek iltizâm olsun, mechûl âdeme sipâriş hatâdır. Mücerred bir-iki dürlü mazarratı zuhûr eder. Böyle husûslara sipâriş olunacak âdemler bunlar ki: Evvelâ taşra umûrunda tecrübe olunmuş ola. Ve il, memleket sâhibi olmağa muhtâc ki, re‘âyâ râhat ola. Ve eşkıyâ dahi ferce bulmaya.

Bu ‘asrımızda umûr, mechûl âdemlere kaldı. Zîrâ mukâta‘aların mîrîsi ve gerek îrâdını arturdular. Liyâkati olan kimesneler almak iktizâ eylese, bir alay nâs zarar u fâ‘edesini fark etmeden şöyle cevâb ederler ki: “Kadîmu’l-eyyâmdan berü mîrîsi budur” diyerek kâh Âsitâne’ye teşekkî ve kâh tekdîr gûne hareketlerinden kendilerine beis gelmek ile bu makûle zâbitlikten bi’l-küllîye vâz gelmeleri mukâta‘a sâhiblerinin tama‘-ı hâmından neş’et etmiştir.

Meselâ, şimdi bu gûne (39-b) zâbitlikler ricâl kapusuna düşdü. Veyâhûd taşradan gitme bir alay müflise düşdü. Evvelâ sarrâf keferesinden mu‘âmele ile akçe alub bu işin vücûd-pezîr olmasına kefer-i mesfûrun delâletiyle nâil olur. Sarrâf-ı mesfûr dahi hîlesinden nâşî rehîn alacak şey olmadığından senedâtı iki kat eder. Birisini kendi zimmetinde hıfz eder. Ve birisini dahi voyvoda zimmetine verir. Bir ay ki, mürûrunda verdiği akçeyi matlûb eder. Vermeyeceğini ‘aklı müşâhede eylediğinde derhâl olduğu mahalde ser-eşkıyâ kim ise suâl edüb, yedinde olan senedâtı ana gönderür. Bu hîleyi dahi kanâ‘at etmeyüb ricâl kapularında tavsîye kâğıdıyla şahs-ı mezbûru bir kalıba ifrâğ eder ki hıdemât-i Devlet-i ‘Aliyye’den dem vurur olur. Geden mechûl dahi zulme liyâkati var ise, başlar bir alay ümmet-i Muhammed’e tasalluta. Kâh umur-ı beldeye tasallut ettiğiinden halk bunun keyfiyetini (40-a) Devlet-i ‘Aliyye’ye bildirmek lâzım geldikte derhâl sarrâf-ı mesfûre mektûb yazub:

“İşe ne şikâyetçiler gitti, eğer bunları bir takrîb ile def’ etmezsen sana olan deynimi bir vechile edâ edemem.” deyü iş‘âr eder. Sarrâf-ı mesfûr dahi: “Akçem zâyî’ olmasun” deyü eli ve ayağı tutuşub başlar kapularda kelb gibi tazarru‘ ederek hîlesini fi‘le çıkarüb şikâyetçi olan derdmendlerin keyfiyetlerini ifâde etmeksizin yâ bir tarafa nefy veyâhûd küreğe korlar. Öyle

olunca hâlâ bu işler hezâr kerre vâki' olmuştur. Şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımıza ve gerek sâhib-i devlet efendimize bu keyfiyeti tecessüs ve umûra kudreti olmayan âdemleri ref' eylemek şânındandır. Zîrâ bu makûle şeyler ile ihtilâl neş'et eder.

2.11. DER BEYÂN-I ŞECÂ'AT VE CELÂLET

Evvelâ Devlet-i 'Aliyye'nin şânına noksân gelen vekâyi'dendir ki, takrîr olunur. Meselâ, tahrîr olunan emirlerde hazînenin killetini ve Devlet-i Âl-i Osmân'ın za'fını sarâhaten yazar oldular. (40-b) Bunun bir-iki hücneti vardır. Hücnetinin birisi budur ki, evvelâ düşman zuhûrunda her kime bir iş sipâriş olunur ise, ibtidâ hazînenin killeti tahrîr olunur. Mücerred bu, işin görülmemesine vesîle, redd-i düşmanın celâletine bâ'isdir. Düşman mukâbelesinde olan serdârın gerek kereminde ve gerek celâletinde noksân olmaya ki, düşmana mukâvemet ede. Öyle olunca bu cevâblar ancak düşmanın celâletine bâ'is olur.

Zîrâ Devlet-i Âl-i Osmân'ın mâl ile iftihârı yoktur. Mücerred şöhreti te'dîb ile ve celâlettir. Onca bu yazılan cevâb şana lâyük değildir. Nitekim, "Bu husûsda delîlin nedir?" deyü suâl etmek iktizâ eder ise, seksen iki târîhinde Moskov zuhûrunda merhûm Sultân Mustafa Hân hazretleri celâlet ve şecâ'ate bakmayûb "Mücerred mâl ile, umûru idâre ederim" deyü bu kadar hazîne itlâf eylediğinin ne fâ'idesi oldu? Öyle olunca bizim devletimiz mâl ile idâre olmaz ki bu cevâbları tahrîr edelim. Öteden berü meşhûr cevâbdır ki, "Her şey aslına (41-a) râci'dir" demişler. Öyle olunca, Devlet-i Âl-i Osmân bu saltanata ve tantanata mâl ile mâlik olmadı. Mücerred celâlet ve şecâ'at ile nâil oldu. Öyle olunca, hazînenin kat'a fâ'idesi yoktur ve hazîne ile idâre olmaz. Mücerred şevketlü 'azametlü pâdişâhımızın celâletinde ve tedbîrinde noksân olmaya ki, bu işler idâre ola. Yoksa, böyle cevâblar ancak hissete delâlet eder.

Evvelâ Devlet-i Âl-i Osmân'da olan gerek hazîneye ve gerek şöhrete ve gerek 'askere bir pâdişâh mâlik değildir. Şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımıza cümlesi muhtâcdır. Evvelâ bir devletten Devlet-i Âl-i Osmân'a mâl gelmez. Gelen, cümle rızıktan. Öyle olunca, geçinmeleri Âl-i Osmân pâdişâhının sâyesinde olmuş olur. Şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımız bir-iki sene metâ'larına iltifât itmemek lâzım gelse, cümle devletlerine za'f târi olacağından iştibâh yoktur. Evvelâ Moskov Devleti'nin hazînesi, âlât-i kürktür. Ve sâirleri dahi buna kıyâsdir. Olmakla, Devlet-i Âl-i Osmân'a, cümlesi ihtiyâcdan (41-b) hâlf olmazlar. Şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımıza lâzım olacak hareket budur ki, Memâlik-i Mahrûsesini hıfzede. Herkesin makâdirine göre iltifât ede ve 'askerînin nizâmını vere ve iktizâ eden müşâvereyi ehlinden suâl ede. Bundan ziyâde hazîne olmaz.

Bu kadarlık hâdis, buncalayın noksâniyetinden zuhûr eyledi. Evvelâ tedbîrde şu noksâniyetinden oluyor ki, bir düşman zuhûrunda gerek 'askerîye ve gerek nasbolunan serdârdan suâl olunmaz oldu. Suâl ve cevâb cümle ricâl-i devlet ve 'ulemâya düşdü. Öyle olunca, bir işe muvaffak olunmaz oldu. Evvelâ bu üç firkadan suâl olunacak cevâblar budur ki: Ricâl-i devletten ve vüzerâdan: "Memâlik-i mahrûsenin hıfz u hirâseti ve gerek nizâmı ne

güne olur?” Ve ‘askerî tâifeden suâl olunacak budur ki: “Mukâbil-i cenkde ne güne hareket etmeli? Ve düşmana ne güne gâlib olmalı” ve ‘ulemâ efendilerden: “Bu iki firkanın cevâbları kânûna ve şer‘e mutâbık mıdır” deyü (42-a) suâl olmalı ki, tedbîre noksân gelmeye ve herkes umûruyla meşgûl ola. Şimdiki vaktimizde cengi ‘ulemâdan ve şer‘i cühelâdan sorar olduklarından bir meşverete netîce verilmeden kaldı.

Hayren ve şerren bu kadar cevâblar tahrîr olundu. Bunun ile iktifâ edelim. Ve bundan sonra ‘askerî tâifesinden nizâmında ve gerek hareket ve sekenâtından ve gerek Mukâbil-i cenkde tedbîrine şürû‘ edelim:

2.12. DER BEYÂN-I KEYFİYYET-İ CENG Ü MUKÂTELE

İbtidâ-yı emirde şevketlü, kerâmetlü pâdişâh-ı ‘âlem-penâh efendimize lâzım olacak budur ki: Yeniçeri ağasını ve kul kethüdâsını huzûruna ihzâr ede. “Bak a, ağa! gerek serhadde ve gerek Âsitâne’de ve gerek taşralarda ‘ulûfesini verdiğim ne kadar yeniçeri kullarıma mâlikim, defterini senden isterim” deyü hitâb eyleye. “Zîrâ bir düşman zuhûrunda sizleri sefere ta’yîn eylediğimde killet-i ‘askerden haber verir. ‘Ulûfe ve ta’yîniniz tedârikinde defterdârım ‘âciz kalmışlar. İbtidâ-yı emirde cevâb edersiz ki: “Sefere şu kadar serdengeçti bayrağına (42-b) muhtâcdır. Ve şu kadar müceddeden tashîh-i bedreka olmağa muhtâcdır” diyerek cerr-i menfa‘atinize düşüb memâlik-i mahrûsemi ihtilâle verdiniz. Re‘âyâ keferesine varınca, ‘askerî olmadık kimesne kalmadı. Taşralarda iş bitmeden kaldı. Sefere giden yok. Gidenler dahi kâh ‘ulûfe’ ve kâh ‘ta’yînât’ diyerek gerek vezîr-i a‘zamı ve gerek ser‘asker nasbettiğim vüzerânın kimini tekdîr ve kimini katlettiniz. Bu rehâvet mücerred ‘askerden midir, yoksa nasb olunan zâbitler nâ ehil olduğundan mıdır? Neden neş’et eylediği ma‘lûm olmamakla eğer zâbitlerden ise varub bu husûsa kâide-i ocak bilür ehil âdemleri müceddeden zâbit nasb edesüz. Nâ ehil olanları ocaktan ihrâc edesüz, deyü ihtilâl ‘askerî tâifesinden ise dirlikte medhali olmayanları, ocağa idhâl eylediğinizden zuhûr etmiştir. ‘askerlikten ihrâc edesin. Ecdâd-ı ‘izâmım vakitlerinde bu kadarlık hizmet vücûda (43-a) getirdiğiniz ma‘lûmumdur. Şimdi berâ’atına muvaffak olmadığınız mücerred nâ ehil olanları zâbit nasb ettiğinizden neş’et eylediği ma‘lûmumdur.” deyü hitâb eyleye. “Zîrâ istimâ‘ımız oldu ki, rüşvet alarak katî vâfir mechûl kimesnelerin kimini turnacı ve kimini haseki nasb eylediğiniz ma‘lûmumdur. Bir hâdisе zuhûrunda kâide-i ocak bilmez kimseleri taşralara irsâl ile rüşvet alarak bakkâl ve çakkâla varıncaya dek bayrak verüb ağa ettiler. Aslında ve neslinde ‘askerlik olmayan kimseleri ocaka idhâl ettiler. Ve ocakın ‘ırzını ve nâmûsunu pâymâl ettiler. “Düşman mukâbelesinde celâlet üzere hareket eder kalmadığı, mücerred nâ-ehil ocaka idhâl eylediğinizden neş’et eyledi.” deyü tehdîd yollu hitâb eyleye. Ba‘dehû bir eyyâmdan sonra gerek ağa ve gerek (43-b) kul kethüdâsını tekrâr huzûruna ihzâr edüb: “Size tenbîh eylediğim cevâba nizâm verdiniz mi?” deyü suâl buyurula. Eğer cevâblarında bir netîce olmayub: ‘Leyte’ ve ‘Le’allî’ ile cevâb verirler ise cevâblarına nazar oluna. Liyâkatleri var mı? yok mu? fark olunmadıklarından liyâkatleri zâhir olunur ise mukaddem bastettiğimiz minvâl üzere deftere nazar oluna.

Ba‘dehû ‘askerî üç sınıf eyleye. Bir sınıfını kurumcu ve oturak ve ‘alîl’e ihrâc eyleye. Ve “İki sınıfıyla sefere hazır olun” deyü tenbîh buyura. Serhadd-i mu‘azzamalardan mâ‘adâ her ne kadar az olsa, yine elli bin güzîde ‘asker çıkar. Cebeci dahi buna kıyâsdır.

2.12.1. Umûr-ı İcâbet

İkinci tedbîr budur ki: Topçu ve humbaracı. Bunların dahi zâbitlerini huzûra ihzâr eyleye. “Bak a, topçubaşı ve humbaracı! seferler vukû‘unda ecdâd-ı ‘izâmım vaktinde nice ma‘rifetler vücûda getürdüğünüz ma‘lûmum iken, şimdi zuhûr eden seferlerde gerek topcu (44-a) ve gerek humbaracı ma‘rifeti çıkmış bir kimse olmadığı ma‘lûmum olmakla bu makûle rehâvetiniz, ma‘rifetlüye i‘tibârınız olmadığından mı neş’et eyledi, yoksa nâ ehli ocağa idhâl eylediğinizden mi neş’et eyledi? Gerek keyfiyetinizin ve gerek ‘askerînizin defterini isterim” deyü yeniçeri ağası’na hitâb olduğu minvâl üzere anlardan dahi defteri matlûb oluna. Ba‘dehû liyâkatleri zâhire ihrâc olunduktan sonra iktizâ eder ki, yeniçeri ağasını ve kul kethudâsı’nı ve zağarcı ve saksoncu ve sekbânbaşı ve cebeci ve topçubaşı müceddeden huzûra ihzâr ve şu tarz üzere cevâb ola ki: “Sizin bu tarza ‘askere nizâm vereceğiniz ma‘lûm-ı hümâyûnum olub, ba‘zı ecdâd-ı ‘izâmıların vaktinden bu vakte gelinceye dek ocaklarınız nizâmlı ve kâ‘ide-i ocak üzere hareket eder iken nice nice hizmetlerde muvaffak olduğunuz, cümlesi ma‘lûmumdur. Lâkin bu esnâda sizden zuhûr eden rehâvet, iki şeyden neş’et eylediği ma‘lûmumdur” (44-b) deyü hitâb eyleye. Evvelâ: “Neş’et eden iş, bu oldu ki, ocaklarınıza nâ ehilleri idhâl ettiğiniz rüşvet ile mansıblara idhâl olur oldunuz. Hamele ‘‘askerînin ağır esâmelerini ricâl ve ‘‘ulemâ kapusunun hizmetlerine verdiniz. Ve ‘askerî tâifesine sözünüz geçmez oldu. ‘‘asker dahi sizden yüz döndürdü. Sözünüzün nüfûzu kalmadığından, işlere muvaffak olmamak bundan iktizâ eylediği ma‘lûmumdur” diye ve: “Bundan sonra dahi umûrunuza cümlelerinizi murahhas ettim. Hâtır-gönül denilmen, ricâ eder olur ise işlemeyüp, ‘askerî tâifesinden olmayan esâmîleri min külli’l-vücûh karaya çalasız ki, sözünüzün nüfûzu ola ve emri yerine getüresüz” deyü hatm-i kelâm ede.

2.12.2. Liyâkat-i Zâbitân

Üçüncü tedbîr budur ki: Bu tedbîrin vücûda gelmesinde zâbitların liyâkatleri yok ise, nizâm vermenin tarîkı budur ki, evvelâ, şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımız ayak dîvânı ede. Ba‘dehû mukaddem bast ettiğimiz (45-a) ağalar ve ocak ihtiyârları ve odabaşları ve sâir zâbitân ‘asker huzûr-ı hümâyûna ihzâr olunup bi’l-müşâfehe şöyle hitâb ede ki, “Bak a yeniçeri ihtiyârları ve odabaşları ve sâir zâbitânlar! Öteden berü sizler ‘‘askerîmin güzîdesi olup, gerek teshîr olan kal‘alar ve gerek düşmanın muhâsara eylediği kal‘alardan ve gerek sufuk-ı cenkde ettiğiniz dilâverlik cümlesi ma‘lûmum iken, şimdi bu seferler vukâ‘undan sizlerden bir hizmet vücûda gelmediği, böyle gayretsizliğiniz sizden mi zuhûr eyledi, yoksa zâbitlar nâ-ehil olduğundan mı zuhûr eyledi?” Bu suâl oluna. Elbette bunların cevâbı: “Cümle

zuhûr iş, şevketlü pâdişâhımızın ma'lûmudur” derler. Öyle olunca âsân tarîk ile iş vücûda gelir. Bundan sonra vücûda gelen tarîk budur ki, huzûrda, bastettiğimiz gerek ağa ve gerek kul kethüdâsı ve gerek (45-b) sâirlerinden elbette zâbitliğe şâyetse içlerinden âdemler vardır. Bundan sonra şevketlü pâdişâhımıza lâzım olacak cevâb budur: “Bundan sonra, işte bunları size ağa ettim. Ve bunu kul kethüdâsı ettim. Ve bunu sekbânbaşı ettim. Göreyim sizi! Bundan sonra ne gûne hareket vücûda götürürsüz ve ne gûne uğûr-ı hümâyûnumda bezl-i vücûd edersüz” deyü cümleye hitâb eyleye. Ba‘dehû: “Gerçi ağaların kusûru olduğu ma'lûmum olduğundan işte ‘azleyledim. Bundan sonra ağaların da bir bahâne bulacak bir şey kalmadı. Bundan sonra gerek ordularda ve gerek taşralarda öteden berü “asker olmayan kimseleri siz de: “Bu yoldaşımızdır.” deyü sâhib çıkmayasuz. Ve içinizde nâ-ehil olanları ocaklarınızdan ihrâc edesüz ki ocağınız nizâm bula” deyü hitâb ola.

2.12.3. Der Beyân-ı Erbâb-ı Ricâl-i Paşayân

Ba‘dehû; gerek nasb olunan ağalara ve gerek ocak ihtiyârlarına, cümleye şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımız teveccüh ede. Ve böyle cevâb buyura ki: “Bakın, ağalar ve yeniçeri kullarım! ne gûne cevâb etti, işittiniz mi? (46-a) Bundan sonra gerek ricâl kapusunda ve gerek ‘ulemâ kapusunda ve gerek dirlikte ‘alâkası olmayanlarda ne kadar esâme var ise cümlesini karaya çalasız. Ve manâsıb, kullarıma hizmetine ve ma‘rifetine göre veresiz. Ve ocağında tarîkini doldurmuş ihtiyârlara kâ‘ide-i ocak üzere dirlikleri verilmesi, murâdıdır.” deyü şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımız hatm-i kelâm eyleye. Şevketlü, mehâbetlü pâdişâhımız kendilerine olan bu gûne kerem ü nevâziş ma'lûmları oldukta cümlesi: “sem‘an ve tâ‘aten” diyeceklerine şübhe yoktur. Öyle olunca bu iş nizâm bulmuş olur. Zîrâ meşhûr cevâbdır ki: “el-İnsân, ‘abîdü’l-ihsân”⁷² demişlerdir.

2.12.4. Der Beyân-ı Umûr-ı Ocak, Dergâh-ı Mu‘allâ

Dördüncü tedbîr budur ki: Gerek ağaların ve gerek orduların bundan ziyâde nizâmı olmaz. Gelelim taşrada olan ‘asâkirin nizâmına: Bunun dahi tedbîri budur ki, bildiğimiz mertebe ifâde edelim: Evvelâ, şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımız cümlesine teveccüh edüb, şöyle hitâb ede ki: “Seferler vukâ‘unda nâ-ehil olan gerek turnacı ve gerek (46-b) haseki olsun ‘asker ihrâcına me‘mûr olduklarında tama‘-ı hâmlarından nâşî bakkâl ve çakkâla bırakılıverib re‘âyâ

⁷²“İnsan, ihsânın kölesidir.” Bkz. Hz. Ali, *Nehcül Belağa*, Hikmetli Sözcükler, İhsan, 263, Birleşik yay. Ankara 1990.

makûlelerini ‘askerîye idhâl eyledikleri dahi ma‘lûmumdur. Bunun dahi nizâmını sizden isterim. Ne dersiz?” deyü hitâb eyleye. Elbette anlar dahi: “Fermân pâdişâhımızındır” deyü cevâb verirler.

2.12.5. Der Beyân-ı Liyâkat-ı Zâbitân-ı İklîm

Öyle olunca, taşranın tedbîrine dahi şurû‘ edelim. Tedbîri budur ki: Şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımız cümleye hitâb ede ki: “Bir vezîr Anadolu’ya, bir vezîr Rûmeli’ne ta’yîn ederim. Ve sizden dahi matlûbumdur: Kâ‘ide-i ocak bilür bir ağa ve ocak’ta perverde olmuş bir ihtiyâr ve kâ‘ide-i ocak bilür bir odabaşı ve bir usta. Bu husûsa siz dahi münâsib gördüğünüz âdemleri ittifâkan ta’yîn edesüz ve şu tarz üzere kendilerine bildiresüz ki, ‘askerîlikte ‘alâkası olmayanlar ve vezîrliğe müstehak olmayanların dirlikleri çalına ve ‘askerîlikten (47-a) ihrâc edesiz ve ihrâc olunması matlûbumdur. Siz ne dersiz?” deyü suâl oluna. Elbette bunların da cevâbları: “Pâdişâhımızın murâdı ne ise bizim dahi murâdımız odur.” deyü cevâb verirler. Tarafeynin keyfiyeti ma‘lûm olduktan sonra tedbîr budur ki:

2.12.6. Nizâm-ı ‘asker-i Bîrûn

Evvelâ iki vezîr intihâb ola. Vezîrlere dahi şu hitâb oluna ki: “Birinizi Anadolu’ya ve birinizi Rûmeli’ne ta’yîn eyledim. Bu ocaktan me’mûr olan âdemleri ma‘iyyetinize alâsınız. Şu tarz üzere ve bu tarz üzere hareket edesiz. Ve illâ cerr-i menfa‘atinize düşüb bu işin vücûd-pezîr olmamasına sebep olursuz, ceddîm ruhiçûn amân ve zamân vermem, sizleri katlederim.” deyü tenbîh oluna.

2.12.7. Diğer Tedbîr-i Ocak Şod

Ba‘dehû tedbîr budur ki: Evvelâ, ocaktan me’mûr olan âdemleri ma‘iyyetine alâsınız. Ve şu tarz üzere hareket edesiniz ki, dirlikte medhali olmayan ve ‘askerîlikte ‘alâkası olmayanı kâ‘ide-i ocak üzere dirliklerden ihrâc edesiniz.” deyü tenbîh edüb, (47-b) beylerin ve baka’ların kîsesini ve kisvelerini değışüb re‘âyâ defterine idhâl edesünüz” deyü tenbîh oluna. “Ba‘dehû gerek dirlikten ihrâc olmasında ve gerek kisvelerini mübeddel olmasında ve gerek re‘âyâ defterine idhâl olmada ‘inâd ve muhâlefet eder olur ise siyâseten katl eylesiniz. Bu bahâne ile kazıyyede medhali olmayanlara iş ettirmeyesiniz. Ve bu müstahsen görülen umûra hâlel gelmek iktizâ eder ise anlara olacak ‘ukûbet sana olur” deyü muhkem tenbîh oluna. İnşâAllâhü te‘âlâ böyle hareket oluna. Olur ise, bu iş âsân tarîk ile nizâm bulur. Hem, pâdişâhımız ocakları

tashîh etmiş olur ve hem dahi Memâlik-i Mahrûse nizâm bulur ve bir hâdisе zuhûrunda iş görülmüş olur. Bundan âsân tebdîr olmaz. Sipâh ve silâhdâr ocağı dahi buna kıyâstır.

Lâkin bunların nizâmları yalnız ağalarıyla olmaz. Zîrâ ağalarının, senede biri tebdîl ü ta'yîn olur ve ocaktan olmadığında, mücerred ağalar ile buna nizâm verilmez.(48-a) Bu ocağın nizâmına hâlel getiren budur ki, evvelâ: Bunların esâmeleri çavuşlarındadır. Ve katî çok esâme ricâl ve 'ulemâ hıdemâtındadır. Ve çok esâme dahi esnâf makûlelerinde geçmişti. Bunların nizâmı, esâmelerinin teftîşiyle olur. Zîrâ bu iki ocak bir hey'ete girmiştir ki, ismi var, cismi yok, makûlesidir. Hasâret-i mîrîden gayri bir şey'e müfîd değildir. Öyle olunca bunun nizâmı dahi bu tarza iktizâ eder.

2.12.8. Der Beyân-ı Tashîh-i Esâmiyân

Evvelâ bu husûsa mücerred sâhib-i devlet mübâşir olmak lazımdır. Ve şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımız bu tarz üzere hareket etmeli ki, bu iki ocağın nizâmı verile. Öyle olunca buna muhtâcdır ki, yeniçeri ocağının ağaları misüllü, bunların dahi zâbitları huzûra ihzâr: “Bak a, silâhdâr ağası ve sipâh ağası ve çavuşân ü zâbitân-ı ocak ve sipâh ve silâhdâr kullarım! Ecdâd-i 'izâmım vaktinde katî vâfir hizmetine muvaffak olmuşlar iken, şimdi sipâh ve silâhdâr ocağını bir hey'ete koydunuz ki, ismi var, cismi yok. (48-b) İtlâf-i mîrîden gayri bir şey'e müfîd değildir. Bunun dahi tashîhi, mücerred matlûbdur” deyü hatm-i kelâm eyleye. Ba'dehû sâhib-i devlete şu tarz üzere hitâb oluna ki: “Sen ki, sadr-ı â'zamsın! Bu husûsa seni mübâşir nasbeyledim. Mücerred, defterlerini getürtüp bizzât nazar edesin. Gerek çavuş müfsidlerinden ziyâde olan esâme ve gerek ricâl ve ‘ulemâ kapusunda hüddâmlarından olan esâme mü'ekkelü'l-vücûh karaya çalasın. Çavuş müfsidleri ve gerek kâtibleri ve gerek sâir zâbitân sana doğrusunu haber virmeyüb nizâmına hâlel vermek iktizâ eder ise, 'ibreten li's-sâirîn bâb-ı hümâyûnda rakabeleri darboluna.” deyü tenbîh buyurula.

Ba'dehû sadr-ı â'zama şu tarz üzere buyurmalı ki: “Ulûfe ihrâc olunduğunda bizzât huzûrunda tercîh eylesin. 'ulûfeye çıkanlara şöyle suâl edesin ki: “Sen nerelisin?” ve “İsmin nedir?” ve “Bu esâmîye ne tarz ile mâlik oldun?” ve “Hangi seferi (49-a) verdin?” deyü suâl oluna. Cevâbında hatâ etmez ise 'ulûfelerini veresin. Ve esâmîye müstehak olmayanların esâmelerini karaya çalasun. Ve dirliğinde medhali olmayanları, ricâ ve şefâ'atlerini dinlemeyüb esâmelerini karaya çalasun” deyü tenbîh oluna. İnşâAllâhü te'âlâ bu, iş vücûd-pezîr olmasında delâlet eder. Bu husûs sâhib-i devlet efendimizin himmetine muhtâcdır. İstimâ'ımıza göre, evâil-i seferlerde düşman: “Sarı bayrak ve kırmızı bayrak var mı?” deyü suâl ederler imiş. Öyle olunca, bu bir işe yarar 'asker olmak gerektir, bu ocakların nizâmı, elbette, şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımıza lâzım olan budur ki, düşmana gâlib ola.

2.13. AHVÂL-İ ZU‘AMÂ VE SİPÂHIYÂN

Sâniyen, erbâb-ı tîmârın nizâmına dahi bildiğimiz mertebe tedbîr ne şurû‘ edelim? Şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımız, murâd-ı hümâyûnları zuhûr eder ise, O dahi bu tarz üzere nizâm bulur. Evvelâ, tîmâr sipâhîsinden itâ‘atlı ‘asker yok iken, gerek ihtişâm olsun ve gerek itâ‘atte olsun (49-b) bir hâle giriftâr oldular ki, ta‘bîleri vasfolunmaz. Bir tarafa me’mûriyetlerinde at ile gittiler. Atlarını satıp, yayân gelirler. Ve piyâde gidenler, silahların satarlar. Bunların bu hâle giriftâr olması üç şeyden neş‘et eyledi. Evvelâ: Bir yere me’mûriyyetleri iktizâ ettikte cebe defterleri, ser‘askere gider ve ne kadar işe yarar tîmârları var ise, birer bahâne ile etbâ‘larına tevcîh ittiğine kanâ‘at etmeyüb işe yarayan alay beylerini tebdîl ve tağyîr eylediklerinden bu sebep ile bayraklarda nefer kalmadı. Alay beylerinin dahi sözü geçmez oldu. Ve mâbeynlerinde ihtilâl vâki‘ olmasına sebep oldu.

İkinci, işe yarayan tîmârların ekserisi ricâl kapularında vüzerâ dâiresine düştü. Üçüncüsü: Ağır tîmârları olanlar, havflarından nâşî bir takrîb gedik peydâ ettiler. Dördüncü: Bu sebep ile bayraklarda nefer kalmadı. Kendüleründen bir hizmet me’mûl olmaz oldu. Öyle olunca bu kâra (50-a) nizâm vermek iktizâ eder. Bunun nizâmına şurû‘ olunmak iktizâ eder ise kapudâna nazar oluna. Her eyâletten ne kadar kayd var ise ma‘lûm-ı hümâyûnları oldukta, gerek Anadolu’dan ve gerek Rûmeli’nde, gerek mihnet alay beyleri ve gerek sancak alay beyleri ceste-ceste huzûr-ı hümâyûn’a ihzâr ve alay beylerine şöyle suâl oluna ki: “Bir yere me’mûr olduğunuzda ne kadar bayrağınız altında nefere mâliksüz?” deyü hitâb oluna. Ba‘dehû neferlerinin noksânını haber virdiklerinde: “Kusûr mâ‘adâ, neferleriniz nice oldu?” deyü hitâb oluna. Elbette cevâb ederler ki: “Kimi Âsitâne’de ricâl kapularında ve kimi vüzerâ kapularında olmak takrîbi ile sözümüz geçmez oldu. Ve bayraklarımızda nefer kalmadı” deyü haber verirler. Öyle olunca buna tedbîr budur ki, şöyle bir hatt-ı hümâyûn sâdır ola. “Gerek erbâb-ı tîmâr ve gerek müteferrika ve çavuş, ‘umûmen, gerek ze‘âmetlerinde olsun, ve gerek tîmârlarında olsun,(50-b) ev-bark binâ edüb ve kendiler dahi eküp-biçesüz” deyü ve re‘âyâlarınızın öküzü olmayanlara öküz ve tohumu olmayanlara tohum veresiz. Ve bu hatt-ı hümâyûnumun mugâyiri, gerek hâne binâ etmekte ve gerek re‘âyânızın levâzımını görmekte ve gerek bir tarafa me’mûr olduğunuzda bayraklarınızın altında mevcûd bulunmak lâzım gelür ise tîmârlarınız sancak mülâzimlerine tevcîh olunup mutasarrıf olduğunuz vakitten tevcîh vaktine gelinceye değin hâsılâtı tefahhus olunup ve mîrîye kabzolunacağı muhakkak bilesiz” deyü bu siyâk üzere hatt-ı hümâyûn sâdır ola. Bunun nizâmının ‘azîm müşâhedesi me’mûl olunur. Hem böyle nizâm bulur ve hem dahi re‘âyâ ma’mûr olur. Bir tarafa me’mûriyyetleri iktizâ eder ise mükemmel gitmelerine sebep olur.

Ba'dehû teftîşi dahi şu siyâk üzere olmalı ki, bir yere me'mûriyetleri zuhûrunda hıdemât-i Devlet-i 'Aliyye'den hakkı ketm etmez ve bu husûsa âşinâ şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımızın emrini yerine getürür (51-a) bu kulları, me'mûr ola. Ve ol havâlîde olan vüzerâyâ dahi şöyle bir emr sâdır ola ki: "Bundan mukaddem şöyle nizâm verildi. Verilen nizâm makbûlün bih olmuş mu? Me'mûr olan mübâşir ma'rifetiyle mücesses edesin. Verilen nizâmın galâtı zuhûr etmiş var ise, kendülerinden tevcîh vaktinden bu ana gelinceye değin, her ne kadar tîmârın ve ze'âmetin hâsılâtı var ise, tahsîl ve tîmârları dahi sancak mülâzimlerinin müstahaklarına tevcîh ve müteferrika ve çavuşân berâtlarını Âsitâne'ye irsâl.

2.13.1. Ahvâl-i Katl-Kerden

Ba'dehû havâssa çalınmak üzere, nizâm veresin ve alay beylerini huzûruna ihzâr edüb, bu tevcîh olunacak tîmâr sancak mülâzimlerine nazar edüb, alay beylerinin 'arzıyla berâtlarını irsâl edesin ki ana göre tevcîh oluna. Ba'dehû alay beylerinin sêpet tîmârı zuhûr eder ise cümlesinin ma'rifetiyle siyâseten (51-b) katl edesin ve sancağının tatbîk-ı mühürile keyfiyetini bildiresin" deyü hatt-ı hümayûn sâdır ola. "Lâkin bu bahâne ile gerek müteferrika ve gerek çavuşân ze'âmetlerinde hâne binâ edüb gerek umûrun idâresi zımnında Âsitâne'de meks veyâhûd emr ile bir tarafa me'mûr olmak iktizâ eder ise, bunların gerek ze'âmetlerinde ve gerek malına zarar olmaya" deyü tasrîhan yazıla. "Ancak Gedikliyân'a bu nizâmdan aksây-ı merâm ze'âmetlerini iltizâmçıya verilmek ve gerek re'âyâsında umûrunu idâre etmek ve sefere me'mûr olduklarında levâzımlarında noksân gelmemek için umûrunu idâre edüb nizâ(m) verilmiştir. Yoksa Gedikliyân-ı mezbûr, hademâtdan olduğu ma'lûmumdur" deyü hatt-ı humâyûnda tasrîhan yazıla. İlâ MâşâAllâhü te'âlâ bu husûsa temşiyet verilmek iktizâ eder ki, hem re'âyâ ma'mûr olur ve hem dahi şânlarına noksân gelmez. Ve me'mûr oldukları hizmetlerde muvaffak olurlar. Öyl e (52-a) olunca, bunun nizâmı bundan ziyâde olmaz.

Şevketlü, kerâmetlü pâdişâhımıza lâzım olacak husûsun birisi de budur ki: Düşman mukâbelesinde ne gûne hareket itmeli ve mukâbele-i cenk ne gûnedir. Bildiğimiz mertebe tedbîri budur ki: Zîrâ Moskov senelerinde, ne tedbîr ile hareket olundu! Ve ne gûne düşmana zafer bulmak müyesser oldu! Gerek tedbîrde ve gerek mukâbele-i cenkte, ne ola ki kanûnlara i'tibâr ettiler! ve ne düşmanın hareketi üzere hareket ettiler. Mücerred, kânûna i'tibâr etmediklerinden zafer bulmamasına sebep oldu.

2.14. DİĞER KEYFİYYET-İ MUHÂREBE

Evvelâ: Ordunun konup göçmesi ve düşmana Mukâbil olması bu tarz iken bunların birisine nizâm vermediler. Ve düşman mukâbelesinde yoluyla hareket etmediklerinden bir-iki dürlü hâdise neş'et eyledi. Evâilde çarkçı oluna gelmiş iken, çarkçı nasb etmeyüb terk ittiler.

Sâniyen: Ve medâr yok- cenkten aksâ-yı merâm gerek top ve gerek humbâr ve âlât-ı cenk iken, bunları dahi yoluyla hareket ettirmediler. Gecelerde (52-b) karavol çıkarmak ve orduyu hıfz u hirâset etmek lâzım iken, bunları dahi terk ettiler. Mücerred, bunların kimine 'akılları ermedi ve kimine dahi zâbitler nâ-ehil olduğundan iktizâ eyledi. Ancak kârbân gibi konulup göçüldü. Ve düşman her dürlü keyfiyetine muttali' oldu. Gerçi takdîr-i İlâhî böyle imiş. Lâkin tedbîrde 'azîm hatâ oldu.

Öyle olunca bundan sonra iktizâ eden tedbîr budur ki, evvelki tedbîrin birisi bu olmalı ki, düşman üç konak kaldıkta keyfiyetini tecessüs zımında işe yarar âdemleri ta'yîn itmeli. Zîrâ düşman, ordunun keyfiyetine vâkıf olmak için elbette câsûs gönderir. Öyle olunca geleni ve gedeni ahz edüb düşman dahi ne gûne harekettedir, ittîlâ' hâsıl ide ki, ordu gâfil durmaya. İkinci tedbîr bu olmalı ki, bir çarkçı nasbetmeli. Ve çarkçıya kifâyet mikdârı ma'iyetine 'asker koşup sefer bertaraf oluncaya kadar, koşulan 'asker olsun ve çarkçı olsun tebdîl ü tağyîr olmaya.

Üçüncü tedbîr budur ki: (53-a) Bir vakûr kimesne, gerek vüzerâdan olsun, gerek sâirden olsun. Ve medâr-ı nasbola. Şöyle tenbîh oluna ki: "Yedlerinde senedâtı olmayanları gerüye koyuvermeyesin. Ve iktizâ eden te'dîbi sana ihâledir" deyü muhkem tenbîh oluna. Zîrâ orduya gelenden giden çok olur. Öyle olunca maslahatsız 'avdet eden âdemi, hıfz etmek lâzımdır. Zîrâ firâr eden âdem, ordunun şöhretine dâir şey söylemez. Var ise, za'fını haber verir. Bu makûle erâcîf zuhûrunda gelenlerin gelmemesine sebep olur.

Dördüncü tedbîr budur ki: Süvarî olanlar piyâde içinde durmaya, piyâdeden yarım sa'at gerüde ikâmet eyleye. Ve süvariye bir cerî' ve cesûrbâş nasboluna.

Beşinci tedbîr budur ki: Düşmana üç konak kalarak metrisler alına. Gerek top, gerek humbara, semtlü semtine vaz'oluna. Ve serdâr olan dahi piyâde ordusunda ola. Bu tarz üzere nizâm verildikten sonra hîn-i harekette dahi ordu üç sâ'atten ziyâde hareket etmeye.

Altıncı tedbîr budur ki: (53-b) Mukaddem süvarî hareket ede. Ve şöyle tenbîh oluna ki: "ağırılık nâmiyle sakınub berâber bir şey götürmeyesüz. Yeniçeri ordusu konup, metrislerini almadıkça atlarınızdan inmeyüb yerlerinize 'avdet etmeyesüz. Ba'dehû ordu konup, metrislerin aldıktan sonra mahall-i ma'hûd olan çadırlarınıza 'avdet idesüz."

Yedinci tedbîr budur ki: “Düşman ırak, iki-üç konak iken şimdeden metris almağa ne hâcet” derler ise, sözlerine i’tibâr olunmayub, gaflet olunmaya. Ordunun nizâm ve tedbîri budur.

Bundan sonra gerek fâ’ide ve gerek zararını bildiğimiz mertebe tedbîr edelim. Bu tahrîr olunan nizâm mûcibince, herkes me’mûr olduğu hizmeti bilüp ve herkesin başları ma’lûm olduktan sonra, iktizâ eden muhârebe bu siyâk üzere olunup, bu tedbîr üzere hareket olunur ise, İnşâallâhü te’âlâ düşmana zafer bulunur.

2.14.1. Piyâdegân-ı Tûp

Evvelâ: Piyâdeye nazar oluna, kesret mi var, yoksa killet mi var. Yine (54-a) eğer killeti var ise bir sıra metris alına. Ve eğer kesreti var ise düşman karşusuna bir kat metris alındıktan sonra yemîn ve yesârı dahi çadırlara gelinceye dek handek kat’ oluna. Ba’dehû kebîr topları ve humbaraları metrisin üç mahalline vaz’ oluna. Vaz’ olunacak mahalleri dahi bunlardır: İkisi metris başlarına ve birisi dahi metrisin orta yerine vaz’ oluna. İkinci tedbîr budur ki: Otuz ‘aded şâhî top intihâb oluna. Ol dahi üç bölük olup, her bölüğü onar top ola. Bu zikrettiğimiz üç bölük onar top, bârgîr arabalarına vaz’ oluna. Ve her topa dörder âdem ta’yîn oluna. Ve devane olmak üzere her top ‘arabalarına dörder bârgîr koşulup noksân olmaya. Ve topların dirhemleri birer vukıyye olup, boyları kısa ola. Bu minvâl üzere nizâm verildikten sonra her on topa ta’yîn olunan dört topçudan mâ’adâ yalnız onar süvarî ile bir bâş (54-b) nasboluna ki, düşmana Mukâbil hîn-i muhârebede endâhte olunmasına nezâret ve ne tarafa naklolunması iktizâ eder ise, iktizâsına göre topların ihzârı ânların re’yiyle ola. Mücerred topların her dürlü nezâreti ve nizâmı anlardan suâl oluna. Ve toplar dahi metrisler önünde kurşun menzilinden ziyâde ayrılmaya. Ve bu topların hıfzı, mücerred çarhçıya ihâl oluna. Ve çarhçının ma’iyyetine me’mûr çarhçı olan kimse dahi top menzilinden ziyâde ilerüye gitmeye.

2.14.2. Tedbîr-i Süvarî-i Mu’allâ

Muhârebede piyâdenin dahi tedbîri budur ki: Süvarîye nazar oluna. Her kaç bin ise her on binden iki bin âdem ihrâc oluna. Ve süvarî her ne kadar bin ise, bu siyâk üzere her on binden ikişer bin âdem ihrâc olunup çarhçının ma’iyyetine koşula. Ve bu zikrolunan otuz pâre top, gerek hıfz u hirâsetinde ve gerek bir tarafa ihzâr olunmasında velhâsıl çarhçının ma’iyyetinde ola. Ve çarhçı şu tarz üzere hareket ede ki, top menzilinden ilerüye varmaya. Ve düşman (55-a) ne tarza gelür ise dura. Tavrına bakub düşmanın gerek süvarîsini olsun ve gerek el piyâdesini olsun top altına çeke ve metrisde olan toplar endâht olunacak zamanda tadrîc ile

gerü çekilüb ve ikiye ayrılıb mukaddem zikrolunan otuz ‘aded top dahi ma‘iyyetine ala ve hâzırbaş durub iktizâsına göre hâzır ve âmâde ola. Zîrâ çarhçının bozulması, gerek çok olsun, gerek az olsun ma’âzallâhü te‘âlâ mücerred ordunun bozulmasına sebebidir.

Zîrâ evâilki cenklere şimdiki cenkler kıyâs olmaz. Tarafeynin çarhçılarından aksâ-yı merâm, ancak cengi kızıştırub, düşmanın ne tarz üzere hareket ittiği keyfiyetini bildirmektir. Öyle olunca tedbîr budur: Şimdiki zamânenin düşmanı, kılıç ile ve mızrak ile muhârebe etmez oldu. Mücerred top ve humbara ile muhârebe ediyor. Öyle olunca çarhçada bulunacak âlât-ı harb, mücerred kılıç ve mızraktır. Öyle olunca ‘askere ve orduya bozgunluk vermeden gayri bir (55-b) fâ’idesi müşâhede olunmaz.

Gelelim süvarînin tedbîrine: Metrislerde bu siyâk üzere gerek muhârebede hâzırbaş olmakda ve müheyâyâ olduktan sonra süvarî dahi bu tarz üzere hareket ede. Ve hareketi bu olmalı ki, düşman orduya hücum eylediğinde ağırlıklarını yedlerinden bırakup orduya karîb bir mahalde pusuya gireler ve müterakkıb-ı fırsat olub duralar. Düşman elbette üç kol olup metris üzerine gelür iken evvel gelen kola çarhçı ma‘iyyetinde olan topları havâle edüb kendi yerinde sâhib-kadem olup dura ve topları hıfz u hirâset ede. Düşman bu tedbîri dinlemeyüb cesâret edüb ilerüye ikdâm ve metrislere karîb gelüb, top ve tüfenk cengine şürû‘ olunduktan derhâl pusuda olan ‘asker süvarî dahi düşman üzerine hücum eyleye. Ve süvarînin hücumunu çarhçı gördükte ma‘iyyetinde olan toplar ile ol dahi bir taraftan düşman (56-a) üzerine hücum ve topları havâle eyleye.

Metrisde olanların son işi, bir taraftan süvarînin bu gûne celâdeti ve bir taraftan dahi çarhçının toplar ile şecâ‘ati. Bu gûne üç dürlü hareketten düşman dehşete gelüb piyâdesinden, yâhûd süvarîsinden yâhûd elbette birisine inhizâm vâki‘ olur. Lutf-ı Hakk ile bu hareket ile düşmana gâlib olmak müyesser olur ve düşman üzerimize geldikte iktizâ eden tedbîrât zikrolundu.

2.14.3. Der Beyân-ı Çarhçıyân

Bizim ‘asker, düşman üzerine getmek lâzım geldikte tedbîri budur ki: Evvelâ, çarhçı mukaddemâ zikr olunduğu vech üzere pek çok ‘asker götürmeye. Çok olursa bin ve binbeşyüz kadarı kifâyet eder. Zîrâ bozulup gerü gelmek lâzım gelürse, gerüde olan ‘askere havf el verir. Mücerred, çarhçı demek, cengi kızıştırmak içündür. Öyle olunca miktâr-ı kifâye ‘asker ile çarhçı ilerü varub, düşman ile çarhlaşub, iki gerüde zikri mürûr eden (56-b) otuz kıt’a top iktizâsına göre a‘mâl olunarak gerüde piyâde ‘asker dahi erişüb, ma‘iyyetlerinde olan kebîr toplar ile Mukâbil oldukta çarhçı ma‘iyyetlerinde olan toplar ile tarafeyne ayrılıb ‘asker bi’l-küllüye cenge mübâşeret ve muhârebede iken sâbiku’z-zikr gerüde olan süvarî ‘asker dahi

sürüp, bu konuda düşman ‘askerîne hüçûm veyâhûd iki ‘asker birbiriyle muhârebe eder iken süvarî varub düşmanın ordusunu yağma ve gâret etmek ve cenkde olan düşmanın ‘askerînin bozulmasına delâlet eder bir ma‘nâdır. Zîrâ: “el-Harbu Hud‘atün”⁷³ dedikleri vâkı‘â mutâbıktır.

Ceng vaktinde haberdâr olmayanlar, selefde vâkı‘ olan cengler böyle değil imiş. Düşman evâilde ettiği cengi etmeyüb, gûnâ-gûn hîleye sâlik olub, mızrak ve kılıç cengini etmeyüb, top ve humbara ile ederler. Bu ana değin çend def‘a cenglerde bulunup ve kerrât düşman ile mukâbele vâkı‘ olmuşdur. Öyle cezm ederim ki, her hâlde (57-a) bu ‘asrın düşmanın hîlesine hîle ve topuna top ve humbarasına humbâra lâzımdır. Böyle hareket olunmadığıçûn bu senelerde vâkı‘ olan cenglerde sıklet keşîde olundu. Lutf-ı Hakk ile ceng ü savaş husûsu ve tedbîrât-i sâire mülâhaza ve müşâvere ve ittifâk ile husûl-pezîr olmak mümkündür. Ammâ bunun ‘akabinde zikrolunacak mûzî-i devlet husûsunun tedbîr ve def‘-i bi-gâyet müşkildir. Allâhü ‘azîmü‘ş-şân hazretleri kulları hakkında hayırlar ihsân eyleye, Âmin.

---

⁷³ “Savaş hiledir.” Bkz. Ebu Davut, *Cihad*, Bab 101 Hadis No: 2637

2.15. DER BEYÂN-I MÛZÎ-İ DEVLET-İ ‘ALİYYE

Bu mahalle gelinceye kadar, ‘aklımız erdiği mertebe ahvâl-i ‘alemi ve tedbîr-i umûr-ı saltanatı ve keyfiyet-i ceng ü savaşı tahrîr eyledik. Lâkin def‘ ü ref‘i tedbîrinde ‘akıllar hayrân ve şu‘ûrlar sergerdân olduğu bir mûzî vardır. Anı dahi anladığımız mertebe zikr ü tahrîr edelim. Evvelâ bu senelerde seferler vukû‘uyla mürûr ü ‘ubûr eden ‘asâkirin yağma ve gâretleri ve gerek kapusuz levendat eşkiyâlarının âyân hasâretleri ve gerek hizmet-i devletin (57-b) tama’ u irtişâları sebebiyle Rumeli ve Anadolu câniblerinin ihtilâl ve re‘âyâların perîşânlıkları kemâlde olup ammâ bu hareketler ile dahi Devlet-i ‘Aliyye’ye za’f târî olmaz.

Evvelâ Devlet-i ‘Aliyye’nin tenezzül ve ihtilâline bâ’is olan sâbiku’z-zikr mûzî dört başlı bir ejderhâya müşâbihtir. Her başıyla bir tarafa hücum etmektedir. Zîrâ anın bir hâl ile ve def‘i tedbîriyle, izâle ve def‘i mütesavver değildir. Mücerred, Allâhü sübhânehu ve te‘âlâ hazretlerinin ‘inâyet-i şerîfelerine muhtâcdır. Zîrâ taşrâların ihtilâli sebebiyle ol sözü günden güne müterakkî ve kuvveti kemâle erişmekten hâlî değildir.

Nitekim bir şey’in za‘fı, âharın kuvvet ü şiddetine delâlet ettiği gibi ola. Evvelâ mûzî, kuvveti sebebiyle yevmen fe-yevmen fukarâ ve re‘âyâ ve gerek ahvâl-i dünyâ fenâ-pezîr olmaktadır. Hemân Allâhü te‘âlâ hazretleri hayırlar ihsân eyleye, Âmin. Evvelâ ol mûzî, şehri İstanbul’dur ki, zikr olunan dört başında olan dört ağzının (58-a) biri Akdeniz’e, biri Karadeniz’e, biri Anadolu’ya ve biri Rumeli’ne küşâdedir. Dâimâ dem, nefesiyle çeküb gıdâ ister. Evvelâ bu dört mahallin kimisinden âb u rûzgâr ile ve kiminden deve ve araba ile gelmeğe muhtâcdır. Öyle olmakla ben derim ki, kış mevsimindedir, yaz ile gelmesi muhâl ve karadan gâyet güç olmakla, vekîl-i saltanat olanlar, her şey bulunduğu mahallerden vakt ü zamânıyla celb ü ihzârına sarf-ı makdûr buyurdularından gayri bey‘ ü şîrâ ittiler. Terbî’ üzere satmasına ve gerek vezn ü kantarları noksân olması husûsunda hâb-ı râhatlarını terk edüb tecessüs üzere olmuşlar. Tüccâr ve esnâfin tama‘kârlıkları ma‘lûm bey’e pek fâ‘ideye kanâ‘at etmeyüb üç-dört bahâsına satmağa çalışırlar.

Ahâlî-i İstânbûl dahi kahvelerde ve berber dükkânlarında: “Zâbitân zevk u safâlarında, ortalığın nizâmına bakmayub, (58-b) rüşvet alıyorlar. Herkes istediği bahâyâ alup satıyorlar” deyü güft ü gû ederler. Bu sebebden vükelâ-yı saltanat olanlar dahi bi’z-zarûre evkâtını İstanbul’a sarf eder oldular. Ne yapsunlar! Şevketlü, kerâmetlü ‘âlempenâh efendimiz bir bende-i muhlisine teslîm-i mühür ederken evvelâ hükm-i hümâyûnları bu oluyor ki: “ Bak a paşa! İşte emânet-i kübrâyı sana emânet ediyorum. Göreyim seni, ‘İbâdullâhın gıdâ-yı lâzimesi husûsuna bezl-i makdûr eyle” deyü emr buyurdular. Mühür sâhibleri dahi emri pâdişâhî üzere umûr-ı İstânbûl’u tercîh edip, taşranın umûru mu‘attal kalıyor.

Bu husûsda Devlet-i ‘Aliyye’ye birkaç vechile zarar tertîb eder. Evvelâ birisi: İstanbul’un bu vech üzere himâyesinden herkes: “İstanbul’da geçinmek âsân” deyü İstanbul’a teveccüh ederler. İkinci: Teveccüh eden re‘âyâların girîhteleri (59-a) ve hâne-i ‘avarızları gerüde olan re‘âyâlardan ahz ü tahsîl olunarak fukarâ tâb u tâkatten kalub ve taşra cizyeleri dahi maktû’an iltizâm olunmakla karâr edüb Âsitâne’de temekkün eden ehl-i zimmetinin cizyeleri kezâlik gerüde kalanlara tahmîl olunduğundan tahammülleri kalmayub Memâlik-i Mahrûse harâba yüz tutmuştur. Meşhûrdur ki: “Memâlik Pâdişâhsız ve Pâdişâh hazînesiz olmaz. Ve hazîne re‘âyâdan hâsıl olur.”

İkinci mazarratı budur ki: İstanbul’a tavattuna varan âdemler, elbette memleketlerinde geçinemediklerinden terk-i diyâr etmişlerdir. Nihâyet İstanbul’a vardıklarında ma‘lûm ki ahâlî-i İstânbül’un ta‘ayyüşleri bilcümle ‘atâyâ-yı pâdişâhiye tevakkuf eder. Kimi gümrüklerden ve kimi ocaklardan bir takrîb ile ‘ulûfe yâhûd bir mahalden bir vazîfe tedârük edüb ta‘ayyüşe muhtâc (59-b) olduğundan, günden güne beytü’l-mâl-i müslimînin killetine bâ’is olmasında iştibâh yoktur.

Üçüncü mazarrat budur ki: İstanbul’un kesreti ve izdihâmı sebebiyle ehil, nâ-ehil fark olunmayub fûrûmâye âdemler birer takrîb kimi kapucubaşı, kimi hâcegân-i dîvân ve zü‘amâ ve silahşör rütbelerin kesbedüb, lâkin nâ halef olduklarından dîn ü diyâneti ve hakk-ı veliyyü’n-ni‘meti fark etmeyüb me’mûr oldukları hizmetlerde yedlerinde olan emr-i ‘âlinin icrâsına ihtimâm etmeyüb, mücerred vardıkları gün: “Bunu bana hizmet deyü verdiler” diyerek kendü cerr-i menfa‘atlerine bakarlar.

Biz yine sadedimize gelelim: Hâl-i ‘acîbdir ki, İstanbul’un ta‘ayyüşü gerek me’kûlât ve gerek meşrûbât cihetinden ve gerek ricâl-i devletin îrâdları ve gerek hazîne-i ‘âmire’nin ve beytü’l-mâlî müslimînin hâsılâtı Anadolu ve Rumeli taraflarından iken yine bunların ta’mîr ve ıslâhına himmet etmeğe el değmeyüb dâimâ umûr-ı İstanbul ile takayyüd iktizâ ediyor. Zîrâ bu senelerde sefer vukû’uyla masârifât-i kebîre olub (60-a) ve ‘askerînin ‘ulûfeleri dahi terakkî olmak takrîbîyle elbette hazîne-i ‘âmireye killet târî olmak mukarrerdir.

2.15.1. Der Beyân-ı Mahallât-ı Âsitâne-i ‘Aliyye

Evvelâ lisân-i nâsda İstanbul, seksenbin mahalledir. Ve her mahallesi hâline göre yüz ve ikiyüz ve beşyüz menzildir. Ta‘dâd olursa hesâba gelmez. Hiç olmazsa sefer senelerinde her hânedan birer kurûş i‘ânet etseler nice hazîne hâsıl olur. Elbette sefer demek, hazîne demektir. “İstanbul’un himâyesinden ne zarar var?” deyü suâl edersen, cevâb budur ki: Şimdi herkes İstanbul’da. Teklîf ü tekâlîf yok. Bir cây-ı râhattır. Ve gıdâlarına padişâh ve vezîr te’ahhüd etmişdir, deyü ev göçleriyle her taraftan pey der pey İstanbul’a râhî olup vardıklarında her biri

bir mahalle intisâb ile kimi kâdılık ve kimi nâ'iblik ve kimi mültezimlik alup her biri birer tarîk ile varub Anadolu ve Rumeli fukarâlarını yıkub yakub, celb-i emvâl edüb İstanbul'da büyük binâlar ve müte'addid yalılar peydâ edüb safâlarına meşgûl olurlar.

Ve esnâf makûleleri dahi bütün gün kahvelerde evkât geçirüb dünyâ yanmış ve yıkılmış vazîfeleri (60-b) olmayıp hemen mezâklerini ve merâmlarını icrâ kaydında olurlar böyle olunca buna çâre hemen Allâhü te'âlâ hazretlerinin inâyet-i şerîfine muhtaçtır ben derim ki İstanbul agniyâ yeridir şevketli kerâmetli pâdişâhımız herkes rızkını Allâhü 'azimü's-şandan talep eylesin deyüb bir miktar dahi taşranın ahvâli ile takayyüdde emir buyursalar günden güne Anadolu ve Rumeli dâhi mâmur oldukta evvelâ düşmanın hor ve hâkir olmasına delâlet eder.

Sâniyen: Beytûlmâl-i müslimînin artmasına sebep olur. Sâlisen: Taşralar mâmur oldukta İstanbul'un rif'atına bâ'is olur.

2.16. DER MAKÂLE-İ HASBİHÂL

Makale hasbihal bazı yaran işbu kitabı okuyup dinleyip maksûdı kelâm ve netice-i merâmına müncer olduğunu aslına vâsıl ola sandığı ecilden bir elâ kelâm tevarîh deyü ta‘n ve dahlederse bizler deriz ki, be köftehor elinden gelirse buna manâsıb ber muteber nazîresinde hay getir. Yoksa ilk sözüne dâhil ve ta‘arruz etmek bir alây süfehâ meşrebi ve bir kulay-ı hezele işidir.

(61-a) Bin yüz doksân senesi mâh-i şevvâl-i şerîfin on üçüncü yevm pazarteresi gün halk-ı ‘âlemin keyfiyetine nazar ve mülâhaza olunup, “E yâ ‘aceb, bu ‘âlemin bir nizâmına rabtı mümkün midir, değil midir?” deyü fikr ve endîşe ederek gece ve gündüz hâb u râhatı terk ve ‘Nizâm-ı Devlet ve Nizâm-ı ‘Asker Zımnında Tedbîr-i Cedîd’e şürû‘ olunup vüs‘um ve zihnim eriştiği merteye bu kadarca bir ramak şey tahrîr olundu. Bu tahrîrden aksâ-yı merâm ancak bu tedbîr mümkün değil ise dahi, Murâd ismimiz yâd olmak için hasbeten Lillâhi te‘âlâ bir yâdigâr târîh tahrîr olunmuştur. Sene tis’in ve mie ve elf, min hicreti men lehu’l- ‘izzü ve’ş-şeref. Sene 1190.

“Sen ki Sadr-ı â‘zam’ım ve vekîl-i mutlak-ı sadâkat süllemim. Ve bi’l-istiklâl serdâr-ı zafer rehberimsin. Seni ve sana ittibâ’ edenleri selâm u selâmet-i encâm-ı şâhânem ile telattuf ve kadrü şânını terfi‘ taz‘îf eylediğimden sonra, ma‘lûm-i sadâkat melzûmün olsun ki, Devlet-i ‘Aliyye’min düşman-ı kavîsi olan Moskov keferesi kâfil-i esâsîsi şikest ve nakz-ı ‘ahd ile bağteten kılâ-‘ı bukâ-‘ı hâkâniyyemi istîlâ ve Sırpı melâ‘înini tahrîk ile memâlik-i İslâmiyye’ye salît ve öteden berü kendüye sermâye ittihâz eylediği kizbi irtikâb ve kemâl-i gurûr ve istikbâr ile i‘lân-ı harb ve beyza-i İslâm’ın kesri fikr-i fâsidi ile taraf taraf yürümeğe müsâderet etmekle ahkâm-ı dîniyyemiz üzere kâffe-i ehl-i İslâm’a gazâ ve cihâd farz-ı ‘ayn olup eli kılıç tutan ehl-i îmân mâlen ve bedenen mukâbele-i a‘dâya şitâb ve dilîrâne müsâra‘at ve ızhâr-ı şecâ‘at ve emr-i cihâd-ı umûr-ı sâireye takdîm ile dîn-i mübîn’e hıdmet edecek vakitler olduğu ‘âmme-i ‘âlemin ma‘lûmu olup, ta‘rîfe hâcet kalmadı.”

SONUÇ

Osmanlı Devleti ve diğer Türk Devletlerinde siyasetname yazma geleneği devlet işlerinin aksadığı toplumsal yapının bozulduğu dönemlerde sıkça görülmektedir. Bu çalışmalar dönemin çeşitli sorunlarına bir çare arama ve çözüm bulma çabalarıdır.

Yazar eserinde diğer siyasetnamelerden farklı olarak daha cüretkar bir dil kullanmıştır. Özellikle III. Mustafa ve dönemiyle ilgili dile getirilen eleştiri tarzı Osmanlı siyasi düşüncesinde bir padişahın ölümünden sonra bile olsa ender rastlanan bir durumdur. Eserde savaş usulü ve taktikleri husunda önemli tavsiyeler bulunmaktadır. Yazar eserde devletin vergi toplama usulünde adil davranmadığı, devletin yanında bir çok feodal gücün oluştuğu, adalet sisteminin bozulduğu, rüşvetin yaygınlaştığı, emanetin ehline verilmediği, Kanuni dönemindeki toplumsal ahlaki yapının bozulduğu her kesimin fırsatçı bir tavır içinde şahsi menfaatlerini devletin menfaatlerinin üstünde tuttuğu gibi çeşitli konular üzerinde durulmaktadır. Yazar Osmanlı siyasi anlayışına hakim olan çarpık ilahi kader anlayışını sık sık eleştirmektedir. Yazar çeşitli görevlere atamalarda imtihan usulünün getirilmesi gerektiğini hatta vezirlik makamına atanacak kişilerin bile imtihan usulüyle atamalarının yapılması gerekliliğini dile getirmesi bile o günün siyasi şartları göz önünde tutulursa cesaret gerektiren bir sözdür. Ayrıca devletin var olan sorunlar üzerinde yeterli bir araştırma ve inceleme yaptırdıktan sonra karar alması gerektiğini bildirmektedir. Bu amaçla padişahın gizli görevle bazı memurları çeşitli yerlere bilgi toplamak için doğrudan göndermesi gerektiğini vurgulaması doğru haber ve bilgi kaynaklarına ulaşmak açısından yazarın bu görüşü önemlidir. Yazar, devlet idarecilerinin bir karar alma aşamasında alınan bu karardan sorumlu olacak kişilerin bir araya gelip karşılıklı görüş alış verişinde bulunmaları gerektiğini, kararların ortak alınması ve alınan kararların altına sorumluların imzalarını atması gerektiğini bildirmesi, sorumluluğun paylaşılması açısından önemlidir. Osmanlı diplomasisi açısından bakıldığında yazar, uluslararası diplomatik yazışmalarda daha dikkatli davranılması ve resmi yazışmalarda gizliliğe riayet edilmesi gerektiği noktasında uyarılarda bulunmaktadır. Yazar ekonomik, ‘askerî düzenlemelerden önce devlet yöneticilerinin ve toplumun kaybettiği terbiye ve ululuk dediği ahlaki faziletin yeneden tesis edilmesi gerektiğini ve bunun devletin kuruluşundan beri sahip olunan en büyük hazine olduğunu söylemektedir. Ocağa, ehliyesiz, layık olmayan kişilerin alınması sonucu ocakta büyük bozulma olduğunu ayrıca yeniçerilerin adlarının kayıtlı olduğu esame defterlerinin rüşvetle alınıp satıldığını ve ‘asker sayısının aslında var gözükenden çok daha az olduğunu, Padişah I. Abdülhamid’e esame listelerini yeneden düzenletmesi gerektiğini bildirmektedir. Savaşta topların yerleşme düzeni ve uygulanacak taktikler konusunda bilgiler verildikten sonra zamanın savaşlarının daha hileci

olduğu ve yeni taktikler geliştirilmesi lazım geldiğini vurgulamaktadır. Yazara göre devleti rahatsız eden en büyük sorunlardan biri İstanbul'un içinde bulunduğu durumdur. Başkent İstanbul'u bekleyen ağzını açmış bir ejderhaya benzetilen dört büyük sorundan birinin Karadeniz, birinin Akdeniz, birinin Anadolu ve bir diğerinin Rumeli olduğudur. Buradan anlaşıldığı gibi Osmanlı Devleti kendini bir kuşatılmışlık hali içinde görmektedir. Yazar İstanbul'un o yıllarda da büyük bir sorunu olan g sorunu üzerinde durmaktadır. Yazar Osmanlı Devleti'nin İstanbul'a önem verip taşrayı ihmal ettiğini bu yüzden her kesimin İstanbul'da geçinmek kolay diyerek İstanbul'a göç etmeleri nedeniyle oluşan demografik ve sosyal problemlerin İstanbul'un huzurunu bozduğunu anlatmaktadır. İstanbul'a yapılan bu gn sonucu olarak ehil olmayan, karakteri bozuk bir çok kişinin devlet kapılarında iş bulduğu, önemli makamlar elde ettiklerini ve bu makamları kendi menfaatları yönünde kullandıklarını yazmaktadır. İstanbul halkının rahat ve güvenli yaşamı taşralardaki insanları kendine çekmiş, gelen bu insanlar İstanbul'da bir mahallede tutunup yerleşmiş daha sonra devlet makamlarında iş sahibi olmalarından faydalanıp çeşitli yerlerden mltezimlikler elde ettiklerinden yakınmaktadır. Bu İstanbul'a göç eden kesimin elde ettikleri mltezimliklerle Anadolu ve Rumeli halkını ezdiklerini ve bu yerlerden elde edilen gelirlerle İstanbul'da büyük binalar ve yalılar aldıklarını, zevk ve sefa içinde yaşadıklarını anlatmaktadır. Bu sebeple yazar Anadolu ve Rumeli'nin gelişmesi ve imarıyla padişahın özellikle ilgilenmesi gerektiğini, bu yerlerin gelişmesiyle Osmanlı Devletinin bir çok sorununun bu Şekilde çözülebileceğini bildirmektedir. Yazarın sorunların tesbiti hususunda ortaya koymuş olduğu çözüm nerileri eserde o günün Avrupa ve Amerika kıtalarında gerçekleşen dünyayı etkileyecek büyük küresel değişimlerin Osmanlı Devleti'ne olan etkileri göz ardı edilmiştir. Bu, o dönemlerde yazılan siyasetname türlerinin genel bir eksikliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî, **Keşfü'l-Hafâ**, Mektebetü İlmi'l-Hadîs, Şam, 2001
- Akgündüz, Ahmet, **Osmanlı Kanunnameleri ve hukuki Tahlilleri**, OSAV Yayınları, İstanbul 1994
- Allame Alusi, **Ruhul Meani Fi Tefsirul Kur'ani'l Azim**, c. I Beyrut 1985
- Baykal, Bekir Sıtkı, "I. Abdülhamid", **İA**, c.I, Etam Yay., Esk. 2001
- Baykal, Bekir Sıtkı, "III. Mustafa", **İA**, c.VIII, Etam Yay. Esk. 2001
- Çamalan, Ahmet, Yüksek Lisans Tezi "**Osmanlı Siyasetnamelerine Göre Sonun Başlangıcı Sebepler ve Çözüm Önerileri**," Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006
- Çakır, Baki, **Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)** Kitabevi Yay. İst. 2003
- Gölpınarlı, Abdülbaki, **Nehcül Belağa**, Der Yayınları, İstanbul 2007
- Koçi Bey, **Koçi Bey Risaleleri**, (yyl. Zuhuri Danışman, Derleyen: Seda Çakmakçioğlu), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007
- Deylemi, **Müsned**, c. III Çağrı yayınları, İstanbul 1992
- Ebu Davut, Şamil Yayıncılık, İstanbul 1997
- Edward Said, **Oryantalizm, Sömürgeciliğin Keşif Kolu**, Pınar Yayınları, İstanbul 1991
- Kafesoğlu, İ., "Nizâm-ül Mülk", **İA**, c. IX, Etam Yay. Esk. 2001
- Kanar, Mehmet, **Farsça-Türkçe-Farsça Sözlük**, Say Yayınları, İstanbul 2008

Kanar, Mehmet, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Say Yayınları, İstanbul 2008

Kurtubi, **Tefsir**; c. II, Buruç yayınları, İstanbul 2008

Meydan Larousse, “Baruthane”, c. II, Meydan Yayınevi, İstanbul 1987

Meydan Larousse, “Cebeci”, c. III, Meydan Yayınevi, İstanbul 1987

Meydan Larousse, “Çelenk”, c. IV, Meydan Yayınevi, İstanbul 1987

Meydan Larousse, “Esame”, c. VI, Meydan Yayınevi, İstanbul 1987

Er-Rudani, **Cem‘ul Fevaid**, İz Yayıncılık, İstanbul 1996

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, c. IV/1, TTK, Ankara, 1982

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, “Kaftan”, **İA**, c. VI, Etam Yay., 2001

Yalçınkaya M, Alaaddin, “XVIII. yüzyıl Islahat Değişim ve Diplomasi Dönemi”, **Türkler**,
c.XII Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002

E K L E R

Ek-1

FROM : SULEYMANIYE

FAX NO. : 5112210 +

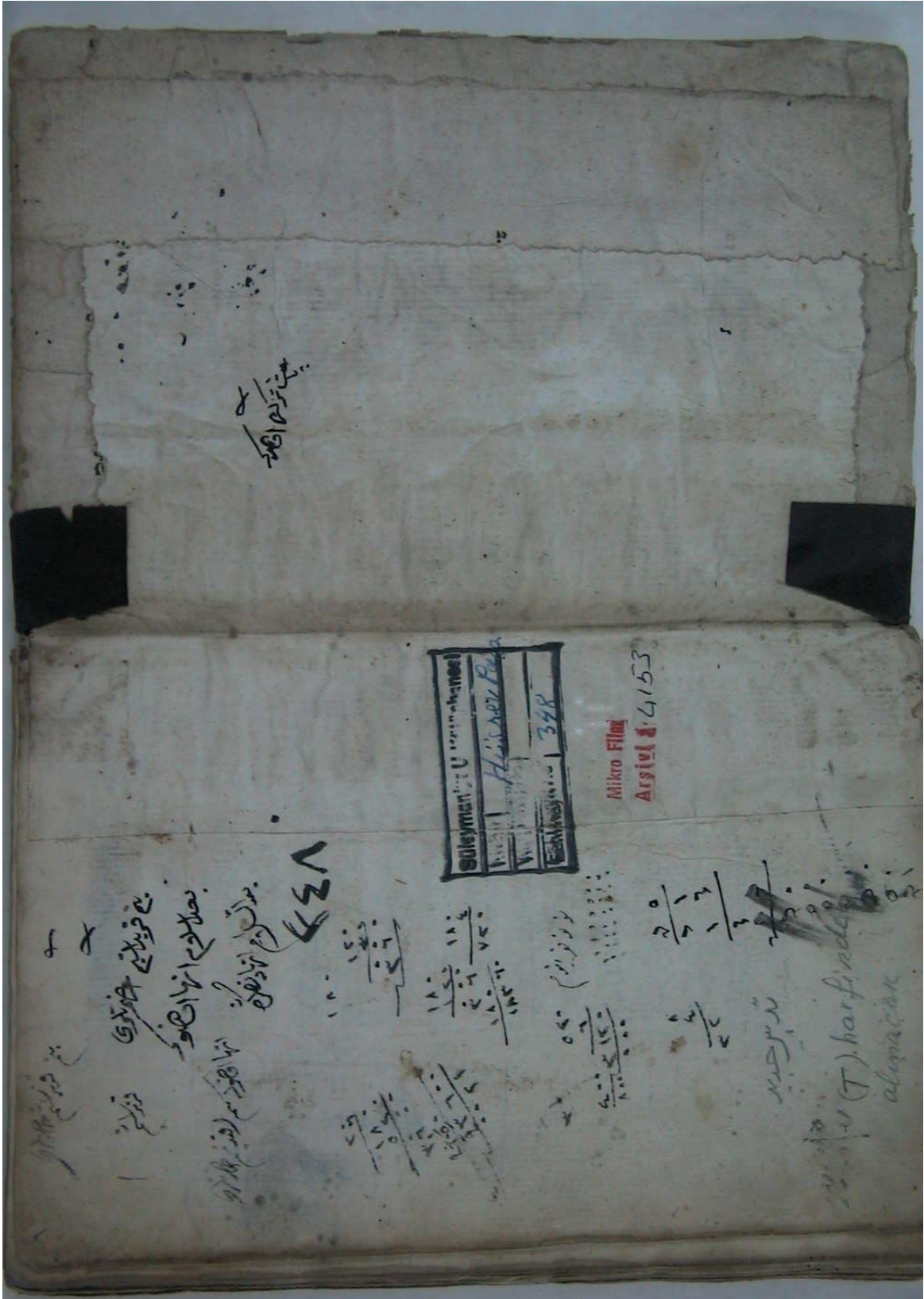
MAR. 21 2008 13:29 S2

Vilayeti		Kazası		Kütüphanenin adı	
				سولمانیه	
Kayıt No.				Müellifi :	
Kitabın adı :	(تاریخ دولت و نظام عثمانیه)			[. . .]	
(Nizam-ı devlet ve Nizam-ı askerî kumarda tedbir Cedid.)	(1190)			Mütercimi : [. . .]	
				Tarihi : [. . .]	
				Nasiri :	
Dil	Adedi	Cilt No.	Yazıldığı veya basıldığı yer, tarihi	Hattın nev'i ve hattatın adı	
Türkçe	1		1190	Nesih Kurman	
Minyatür, şekil, resim, levha, plân, harita, v. s.					
Tezhip ve tezhibin nev'i					
Ölçüsü		Yaprak	Sahife	Satır	
150 X 212 (80 X 140)		60	-	15	
Cildin nev'i				Kitabın fiyatı	
				Lira Kr.	
Nereden ve ne suretle geldiği ve geldiği tarih					
Tasnif No.	Eski kayıt No.	Mülâhazat			
9(496)	358				
96.35					

1 — Mh, Mtr, Şf, hakkında kullanılan bibliyografik eser :
2 — Mf. ve Ktp. adının nereden alındığı (Yazmalar için)

ORİJİNAL METİN

بیتا ترم اول

بیتا ترم اول
 بقلاص انزال صوف
 من اول اندرون

كسا

$$\frac{120}{100} = \frac{12}{10}$$

$$\frac{120}{100} = \frac{12}{10}$$

$$\frac{120}{100} = \frac{12}{10}$$

$$\frac{120}{100} = \frac{12}{10}$$

(T) harfinden
 almanak

Süleymanî Üçüncü Ahıska
 H. 1100
 348

Mikro Film
 Arşiv 4153

وصدافت كاری اولیغونه بناجنگ وحرک
 تزیب و تقطیمی ولوازاماتک اخصار ومهرتاسی
 وسایه ولت علیه شاننگ ترقیبی سبیری دانما
 ذکن وفکی من اولغی اجهدت فرق یدی نوعی مخنوی
 برورسالت تزیب ابلهک جناب حق سبحانه وتعالی
 حضرتلی شوکوفه رتلویا داشاهن ولی انعم
 عالم افندمن حضرتلی تحت عالیلهنده انعم وقلجیله
 دشمن دینی واصل بچیم ابله امین بچومت سبتد
 المرسلین تدبیر جدید نادرفندار طرفندن ظهور ایدینت
 احتفال سینه به تدبیر جدیده شروع اولدیج
 الله تعالی حضرتلی تکمل وناذیرینی بجمع امت
 محمد نصیب ومبتر ابله امین بوند بوردن اقصا
 سر م سگسان ابکی نارنجنده مستوسفزنده
 ظهور ایدین حادنه برده امتی ختمه باری
 تعالی حضرتلی کویسترمیه زیراند بپرده نقصان

مطالیه بیان محمد بن ادهم بغداد

تدبیر جدید نادراسبابینی خلق آنکه حضرت باری تعالی قدر
 برقدندن برور بوجوشک مخالف دونه سندن انکه سرورسه
 النساک حضرت بادشاهیده ظهوره کلان حالانجه عیبیه
 طریف سگان عالی مبتدای مشقت البشیر یکن جبار سیکانه
 وتعالی سیررای خلاف ورواک سنجان حضرت شکرکلو
 قدر تکرار منلوم با تلو بادشاه عالم وولی انعم خدام
 سلطانی بجد بجد خان خلد الله خلد افنده من
 حضرت بزرگ جلوس هابون شوکت بقرو نوری ظهورونه
 جمله عالم حوشمال اتاس علی سلوک ملوککم
 کاصدق وزره زمان سعادت و تلو رعا باریلمستخرج الیال
 اولظیر اولی سال صد اقت اشتمال مزده ویاخصوس
 رتبه والای وزارتله بنام اولدیغور قندن بوزانه کلینجه
 اغوردین دولت علیه ورحطت سینه ده خواب وراحتی
 تنگ ایدرک تحصیل رضای بادشاهیه اهتمام حورقت
 الیدکلدن بشقه عن اصل دولت علیه ننگ خانی
 قلم

EYDP
 Yeri :
 Yeri No :
 Eski No :
 348
 Havaer Para

اولدی تقدیر بهرستان اندیلر بغداد و غایله سی دخی بوکا
 قیاس بر معنا اولدی تدبیر نه جمله عالم حیرتده قالندیر
 مقدر الیمی بویله ایش لکن بولدن صکره بولیله کت
 اولنا زایسه بغداد ده قطعاً فائز یوقدر بغداد ده
 کجیلک سرمد هینر اولان امام اعظم دخی کتدی انک
 بوزی صوری حروتنه الله تعالی حضرت لری اهل اسلامه
 وشو کتوکرامت لویا دشا عالمیناه اقدم حضرت لری نه نظر
 احسان ایلله امین یا معین اوتنه دتبر اهل اسلامه
 اولسون و کرک کفار خاکسار ده اولسون بجم صلاه و خد غه
 ایله مشهور ایکن زند کربیم خان دیک کتری قزلباش نه معالیه
 جوی ایلله بغداد و ایسی مرحوم عمر پاشا کجی بر وزیر
 ایلاف اولند قذان صکره بغداد ده دخی بر اختارول و بود لکه
 نه امداد ایجه سی میکی اولور و نه بغداد و ک ایسی
 حفظ نه فاد اولور زیر مصطفی پاشا تعین اولدی
 و عبدی پاشا تعین اولدی و عبد الملک و غلی تعین اولدی

مطلب از کرب خاں

۹۹۰۰

واوزورن عبدالله پاشا و مصطفی پاشا چراغی خلیل پاشا تعین
 تعین اولدی بولیش وزیر بغداد ده وارد لکرک انغا فایز ده
 و کرک معتدل زده که عسکره و کرک اهالی بغداد و کرک قزلباش
 بد معاش رای العین مشاهده ایدیلر کمور اولان پاشا لک
 اشاعیر کورده نه بغداد لک بر نظام نه باقدیلر و نه دشمن
 غایله سی بر طرف اولغه سعی ایدیلر ایق عمر پاشا حرمک
 مالی نه کونه قیضه نفع فرین کچیر یزید یورطه ده و شوب کاه
 بغداد اها ایسی تکدی بروکاه و وعد و وعید ایلله جلب قلوبه
 دوشدیلر کادخی فعات امیوب عبدی پاشا مصطفی پاشا
 لک خاد فنی بغداد لیه سولیر اولدی و مصطفی پاشا دخی
 عبدی پاشا لک خاد فنه دوشدی کرک اها لی بغداد
 اولسون و کرک قزلباش بد معاش اولسون بولرک یوق مقوله
 بریلر یله جلد لری مجرم عمر پاشا حرمک مالی ایچون اولدیغ
 معلوم لری اولد تده سوز لری نه نفوز قالدی و شالری نه
 سلاروت یوق عیاز کاب الله تعالی بر کور نه بغداد ده

مطلب از کرب خاں بغداد

3

ما يوسا چقا اربيه سبب اولدي بوجيله ظهور ايلدن حان نذر
 دولت عليه نك نقصان نديرندن نشت ايلدي اولا قباد
 واليسى زندكريم خانك خيانتني و بصره به اولان نسلگني
 فردا فردا خراب ايلدي زندكريم خان ديككيري قزلباش دخی
 بن دولت عليه نك كتر قورليم بومفقوله حركتم مجرم بغداد
 والبسك ناهمو اسكر كتندن ناشيدرد ديه ريك چيلك نيزه
 طخون اولان حيله فغله چقا ردي بويكي طرفك جلد
 و طر فيك صدق و كيدي علوم اولد يغندن تيزي
 ضمنده تيزي دولت عليه نه حوش تدير ايلدي ايدي
 بوند برك خلوفي زندكريم خانه كيدن ايلدي سرايت
 ايلدي يوخسه مصطفي باشادني ظهور ايلدي
 ندن ظهور ايلدي كني بخت دولت عليه بيلور غالب
 بو كا لافر اوله جوق تدير بويدي كه عمر باشا حرم
 بو طرفه دفع اولوب زندكريم خان ديدكيري مفسده
 اشته عمر باشاني دفع ايلديك اكن سندني سوزدن

راوغ نيزه

سلا حجاب

صحر

صاحب قديم ايلك بصره دن عسكوري بچك ويغداد 4
 طراخته الديغك اسيرلري اطروق ايله ديوتك كيف اقتضا
 ايدردى **بعده** صدق و كرك كذي معلوم ولوردى
في الحقيقه صدق ظاهر اولد قده عمر باشا مرحومي
 بغداد دن دفع اقتضا ايدردى اكر دفعته اصرا روخت
 ايدريسه اول زمان قلنه مياشرت اولسه مانع بوق
 ايدى اكر اصرا ايتسه بيله ينه دشمن سوزيله بونجدين
 برشاني وزير قتل ايلك لايق دكل ايدى تيرا بوييله اطارك
 قلنده برايكي درلوجيتي واردر **تيرا** دشمن دولت
 عليه نك ضعفني اكل **نايا** اطاعت بوزين كوتيرسه
 بيله دشمن سوزيله مملكت پارتاشي فتنه به باعث
 اولايق شيدن كي حذر ايلك لاندرد **نه كيم قريم**
 اقليمتك باشنه كلهن سيته كنج اوليه **زير** كرك
 قريم اقليمك بومقوله اختاوولى و كرك **نايا** ررك
 تا هارا اولور نك سببي برايكي شيدن نشت

مطالعته قريم

ابلدی اولا برسی بو اولد کرک معزول خالدر کرک
 سلطانلر ورم ابلنده و استانبول قوربنده چفتکلر پیدیه
 ایتیلر و اسرار پادشاهی به کون بکون واقف اولیلر
 و رجال دولند نه دست پیدا ایتد کلر نده دولت علیه
 دن نه کونه حصه مند اولوریز و نه کونه نشان پیدا
 ایدزد یوزک دست دراز یغنه باشلیدیلر اولاجزیه
 دارلره تانیا کلکلف پادشاهی ایله اولطرفلر واران
 کمنه لره پید لرزه اولان سنداتی اجر ایتد مدیلر
 جزیه دار اولسون و ساری اولسون بویکی قیتی دولت
 علیه به بلدیرد کلر نده برخان بولمنش بویله جزیه
 مقوله سی شی ایچون تکدی براتیک مناسب دکلدی
 دیواغاض اولد یغندن سائر سلطانلر دخی سیرت
 ایوب اللردخی برکونه کریمه ایشلره شروع ایوب
 کاه دولت علیه دن کندولر نصح ویندو کاه
 تکدی برکونه خیرات وار دقچه کاه اطاعت بوزندن

جواب و کاه کینده اظهار عجز و شکایت ایدرک ایشلرینی
 بر وجه ایتدی لکه دولت علیه ده نقللر نده انغان
 ایدر اولد فلر نده انغان دخی قناعت اتمیوب دلیک
 اورمان و وود بر وجه تک خبر سزلرینی باشلرینه تیتم
 کاه جلالت بوزندن حرکت و کاه سلطنت بو
 نندن اطاعت ایدرک رجال دولت ایله دوستلق
 پیدا ایتد کلر نده بر تقویب خانلق رتبه سنه نامل
 اولوب فریمه عزت ایله کلر نده بر لای اجناس مختلفه
 کمی مزیتم و کمی سلطنتیم به رک باشنده تیتم ایتد کلر نده
 حیلتلر نده ملحوظ اولان حرکت فعله حیفا روب
 کاه دولت علیه به کفه باشا سندن شکایت
 و کاه اطرف و کتافه مستط کاه شوکا بنم عرضم
 ایله شومظبی و یرک و کاه شوپله ایلیک بویله
 ایلک دیه رک خانلق رتبه سخی دخی اونو دوب
 دولت علیه به مستوف اولدی لر دولت علیه دخی

طلب تان اجناس مختلفه

بونلرك بومقوله حركت ندرن كا ه تخير ائله مساعده
 وكاه نواز شان رجا ايدرك مساعمه ايدرا اولد لير بعض
 عقال برن كسنه لردولت عليه به بونلرك بوكونه
 حركت لري مناسب دكلاد رد بدكجه باقانا برط فدان
 بردشمن ظهور ائلك لازم كلور ايسه بونلر بر با دموال
 عسكردردولت عليه ائك عظيم ايشلر نده بونلر لردو بو
 بوختم كلورم ايدر لر ايدرك كويجه منگ ومدعي عليهك
 جوالبر حقد را واليكه وقده خانلرك دولت عليه به
 وامت محله عظيم خدمت لري سبقت ايتشدر لكن اول
 وقتك خانلرك كندى امور لر بيله مشغول شدك كه خانلر ايتيق
 دولت عليه لك حركتى اوزده حركت ايدرا اولد لير الكلميه
 امورتا تارى ترك ايند كلردن تا ادر فخره فرقه
 اولوب خانلر بى بلن اولد لير بو محضرت نه دولت
 عليه دوشندى وده خان اولتلك وظيفه سى
 اولدى همان بو وقته زره حوش كچوره لم ديمكه

بوتله بولر

باشلر لر انصاف ايله معامله ايشه لر جزويتات مقوله سى
 شبنده نه سا دته ظهور ايدرا انصاف اهلنه عياندر اولد
 سفر وقوعنده ايشه برار بو مدعي ومدعي عليهك جوالر
 اوزده تانلرك نه فائده سى اولدى بلكه دشنيك فرجه بوللر نه
 سبب اولد لير **لكن** بو محضرت مقصد ما فكر ايتش اوله لر
 ايدى تانلرك هر وجهه دولت عليه به ضرر لري اولد
 يعندن قطع نظر جوقى فائده لري مشاهده اولور دى
 اولاد دولت عليه بر ايكى برك كرك اختلاوندن ورك رجا
 سندن غايت ايله خذرا ايتك كرك را اولد بعدا د وومصر
 واقليم قريم بونلر هر نه قدر دولت عليه لك زبردستنده
 ايسه مدعي اوسلو بچكمانه اوزده حركت اولما اا ايسه
 فائده لردن ضرر لري چوق اولور زير ا بعدا د سرحدى
 اير اندر ومصر نهايتى عربدر واقليم قريم حدودى كفاورد
 بو اوج برك كرك نزا علم بيه دا ارا اولسون ورك نشفا علم بيه
 اولسون ورك نظامى اولسون غايت ايله ملو حظه ايله

6

**مطالعات فروع حق
نقض مسقو**

ایه لَمْ حَرَكْتُ وَجَوَابٌ وَبِرَمَاكَ اِقْتِصَا اَيُّدُ بِرَبِّ اَبُو بَلَدٍ
 ايرادی مضرتی در دفع ایتمز او اوج اقلیمک برسدن بجانه
 ظهور راتیک لانگ کسه قتی چوقی خزینه صرفا اولند بقندن
 قطع نظر قتی چوقی جان تلف اولور او یله اولنگه بوندک امر
 سزنی قتی وافر وقت واهتمام لامدند که ننه کیم قریم اقلیمک پانه
 کالهی و هم دخی شو کنگو که املا یاید شاهر تا نا کدی بر یاد
 هو اعسکرون چیتدی **لنگیم** قریم کی بر اقلیم الدن کندی
عیان کلمه قریم اقلیمک مضرتی بوندن مکن ظهور راید
اولا مسقو کفار حرکت اخمرسه بیه سائر کفار حرکتند
 البته قریم سببیه مسقو لونک مضرتی اولور و مضرتی
 ندر بوسقوال اقتضا ایدر ایسه که کجه اولسون و ک
 ملت سائر اولسون بر طرفدن حرکتند **اولا** مسقو کفوسنک
 دوستای بوزندن شویله بخیر بران کورکه دولت علیه
 ابله ما بخیر ه اولان دوستای غیر قد بر ما دامکه نقض
 عهد سزندن ظهور انید کجه بندن ظهور اتن د بونفاله

بوردی

ایدرک سلامیت بوزندن بعضی ناموزان تکلیف ورجا ایدر
 اولور رجاسنه مساعده اولنق لانگ کسه وقتیه مقتدا
 حالی اولما زور رجاسنه مساعده اولنما مق لانگ کسه
 نقض عهد بزدن اولنق اولور مساعده اولسه مضرت
 اولماسده مضرت نیرا بو ایکی شیک مضرتی ندن نشت
 ایدر برسین **اولا** کفار کیم بوری اولوز باره نمنه سنک
 اقی کرده قریم که کفوسنه رحصت و بر لعی ابتدا
 دوستای بوزندن شونی رجا ایدر که شو قد کیم و روسنک
 فادن ابله جنگگر واریکار حصت ویرک کرک زنجیر اولور
 و کراسا اولور انعامت اولسون کرک آستانه و کرک
 اردوی اسلافه و کرک انا طولیه زنجیر توروروب
 فریخت ایدر کیم کجه بنم تجارت اولسه بیه اهل سلامه
 بر خدمت ایتمش اولور قی د بوقان بولور رجا ایدر رجا
 سنه مساعده اولما مق لانگ کسه خیایت بولور حرکت
 باشلر ایکی طم فله سفر مشکلا در بو بالقرو مساعده

7

یا زملی هر طرف ملاحظه ایده ترک تحریرت بویله
 اقتضا ایله یکندن قطع نظر اول طرفه بعضی
 خصوص ایله یکدیجک ادمله دقت لازمدر
اولا دولت علیه ناک شاننه نقصان کلاه جک
 حرکت وجواب البیه **ثانیا** کند و ناک و ضاع و طوری
 بسنیده اوله ننه کیم بپشردر که کشتنک حالپ
 حد متکارندن معلومدر پیرلس مشهور جو پیر
 اولله اولجه بواج یرک امورنده زیاده دقت
 لازمدر که صوک بودر جیه و آرمیه **کلهیم برصد**
منه اولا بغدادیه کرک امداد اولسون کرک
 نظامی اولسون غایت ایله کوج اولدی **زییر**
 بغداد و البلیتک دولت علیه دن اعتماد لری
 قلمدی که در حال بغدادیه کیتلوا امداد اوله
 استماع اولسان بوکه امداد و حزینه مطلوب
 ایدر لر اعیش **لهم** باللوا باشلوا دم ککسون

مصدیرک و فعه بغداد
 مقنوله

دن فاده اولما زومساعده اولنوق اقتضا ایلمسه ضررکلا اوله
 جفنه اشتباه یوقدر بیز الکفر ماله و لاحه دپشردر یوقتریم
 دعواسی دولت ال عثمانه بومضرت عظیمه اولدیکه بر دلو
 مضرتندن خلاص اولماز **اولا** مضرت بر ایکی درلوشیدر
ابتدای امره مضرتیک بریسی مسفقون سحر حرکت ایتمک
 اقتضا ایدر ایسه استانبولدن قطعاً فاده قالماد فمضرتنه
 شروع اولنوق اقتضا ایدر ایسه تا نازک قطعاً فاده سولما لیک
 ضرری اولور **ثانیا** ضرری بودر که یک قلده سببیه ارق
 ذکرینه مالک اولدی و قیلور رون سببیه ارق ضرویه
 مالک اولدی و یله اولجه قره ذکرخی فمضرت ضررتونه
 کچمش اولور سال بو اولجه استانبولدن نه فاده
 قالم اولور بودر اولسان اوج یرک اختار لیک د فحی
 شو یاه طور سون دولت علیه طرفندک کیدان ثامنر
 و تحریرت نه دو شمنه سررشته و بره جک جواب
 اولملی و نه کندی شایر لینه نقصان کلاه جک جواب

بازملی

یا کز خزینه ابدا بجهول امدک سون دبلریله بودخی
 اشته مو فقی اولما مغله دلالت ادر طرفینه بوقوله
 وسوسه اولدقد نصکره نه اینش مأمول اولنور
الله تعالی حضرتاری اهل اسلامه وشوکتو
 مریاتلو یاد شاه عالینا اخدمزی سووقریندن حفظ
 ایلیه آمین بوندن صکره بوکا تدبیر بودکه
 بغداد والیسک واهالی بغدادیک **اولا** وحشتری
 دفع ایتک **نایا** بغدادی محافظه ابده جلع
 مقدان عسکر اسالنه خنا جلدکه بغداد حلوصر اوله
دولت علیه دن عسکر وارمزون اول رحال دولنه
 بر مقبره نام ارسال ایتک لرا زمد ر بوم قوله
 امدک کتبه سنده نه لطف مشاهله اولنور
 دیوسوال اولنور ارسه **اولا** لطف نوز اولور
 بغداد والیسی عبد الله باشانک وحس باشانک
 وحشتری دفع ابه که سعی ایلیه زیرا که بونلرک

وحشتری نوز

ایند او امریکه

وحشتری نوز دفعی بک مشکلد زبیر که بر اکی دورلو
 حاد نه ظهور رابلدی اولاد شتر شوزیه اندیلرینی
 قتل ایندیلر نایا وارانلرک حال و شالرنیه مطلع
 اولدیلر ایتیه بوسوسه به ز اهب اولور کرکه مقنا
 وصت ابدیه جکر دولت علیه نک مسموعی
 اولور ایتیه نزی قتل ابد لر یوق دشمنه بزغالب
 اولور سقی اینده نزی بنه قتل ابد لر که بغدادی
 دخی ساروفضیلر کی روم باشا لرنیه ضبط ایندولم
 ویرادی نزم اولسون در لر و اهالی بغداد دخی
 شو وسوسیه ذاهب اولور کرکه کینده مأمور اکلای
 وزر اکرکه موموعر باشانک مالی بچون وکا به نزم
 مالز بچون بر لرینه دوشد بلر موموعر باشا کی بر
 وزیر شوقتلو کر اشلو یاد شاه عالینا حضرتیه
 نالحق بو قتل ایندیلر د بلر د بوخیل وسوسه ایدلر
 اوله اولنجه **مقدما** بسط ایند کینر کسنه کرک

9

پاشاي مشارا اليهما الره برير زندان اولان وحشندلرخ
 ورك اهاالى بغدادك وسوسه مريني دفع ايله كه بوند بيره
 تقصان اولما مش اوله اولاغداك وحشنى دفع اولان
 صكون تدبير مستحسنه بود كه اون باش كرمى بيك قلدري
 عسكر ايله وزير ديار بكره و سر و طرف يه شوييله امر
 باز يه كه برير كرك يه خبر لشنه رك قزلباش بد معاش خا
 نه سى دفع ايله سعى ايله سز يونو از نشانه تخير اولنه
 بقده مقدم بسط ايتد كبر دم طرفيك برير زندان اولان
 وحشت و دهشتنى دفع ايلوب كرك اهاالى بغداد و سوسو
 ورك پاشاي مشارا اليهما الره لسون دياكوزان اولان
 پاشاي وعسكرى بغداده كليلينه طالب و راغب
 ايله **اعلا** عمر پاشا مرموك قلى نه مرتبه مضرت بيا ايليك
 نقصان د بيرا به دشمن برا كى اكي اولدي **تبر عبد الله** پاشا
 وحسن پاشا افنديلريك بوقلتنى كوردلر مجرودت عليه
 به اعتماد لى اولما ز دشمنه تبعيت اينخر لسه دى

مردم جنبه اور

۱۰

عيا كا بالله تعالى بغداد بد دشمنه كز قدار اولسه بيله
 پاشاي مشارا اليهما الره اعتماد ايدوب روم ايلي طبر
 غنه كلنر لر وزير بغداد ادا طرفى بريانى عريان و پير
 كوردستان اولوب اوليه اولجه البته برينسه داخل
 دوشنر كركر چه عبد الله پاشا به وحسن پاشا به شو
 كلنر كركر ملكو ياد شاهز رتبه و الاحسان ايلدي
 هنوز پاشاي مشارا اليهما الره وزارت لقبى كندو
 لوتنه احسان اولديغى دشمنك غاظه سنده
 اكلكر اوليه اولجه ادين امه عال رتبه و برينسه
 خلعك فائز بوقدر هر قدر علت استو بيلرسه
 دى قلندرها ضرورى و بيلد كنى بيلور اوليه
 اولجه بو طرف و زرو همان بغداد ده امد ادا نجه نك
 صريفته سعى ايمه لى **زيرا** بغداد قولندن ايرنه
 سفر امان بغداد قولى مسافه بعيده در
 هر قدر ندر كز قويه كوردلسه بيله عسكر اولان

۱۰

وعسكر ضرورت چکن چ نهابه وقت دشمن ظهور
 ایتسه بیله سار به ده فصور اولیان زین واسعد
 وکند ولر ده دخی قوت وافر عسکر چیچار اولیله اولنجبه
 دشمنه یونندن ایومقا ومات ایدمه جگه س اولیان و س
 عسکر اولان دخی ارض رو مده نصب خیام ایلیمه
 بود فعه بعد اده بود قدر ظهور ارت س بیله بعد اده
 متعلق بود جوب تخیر اولندی **کس** بعض
 باره جواب ایدن **کس** بر بعد اده غائله سچون
 بود رکفت وگو تخیر ایش سن دولت علیه ناک
 یالکن بعد اده غائله سندن غیرک غائله سی ظهور ایلیم
 لازم ایدن بله جگه مرتبه خلق عالمک کیفیت تی و تدبیر
 دوش جوادف بله سگ لازم ایدی دیر مله حظه سیله
 بله بکن مرتبه بعض تدبیر دایر شکر تخیر ایلیم شروع
 اولندی خطامن دخی اولور سه عفو بیور یلا **بورنی**
بوتار ججه دن اقصایم هر طرفی تخیر ایتدک اقتضایک

مطهر ارض ججه دن
 حده

دیار بکرده برسته قدر رکفت ایتدک اقتضایک
 موفق اولسون وکرت اولسون بعد اده جگه ریب
 طرفی عریان و بر طرفی کوردستان دراویله اولنجبه
 بعد اده اطل فنده قشلاقمق ممکن دکلد بحسب الاقتضا
 قشلاقمق ممکن اولسه بیله عسکر ضرور ندرن حال اولان
 اولیله اولیله بالضروره دیار بکره عورت اقتضایک ایدر
 دیار بکره عورت ایدن عسکر البته وطلدیخی آرزو ایدر
 بوقدر لوزم جنک اتلاف اولوب خسارت مبریدن
 غیرتی برشی مفید اولما زو بوندرن سکرت کراک عسکر
 اولسون وکرت لوزم جنک اولسون برایکی سنه به
 دکن ایتدک جمع اولور و قطعاً غنا د طرفندان ایلن
 تضیق ایتدک ممکن دکلد رایتی کراک تشخیری
 وکرت تضیق ارض و م قوندرن اولور **عبارت ایتدک**
 موفق اولدیغی صورتنده بیله اولور قرق بیک عسکر
 ارض رومله وقار صده و جلد رده و و اینه قشلاقیه بیولر

ارض

طمانت نجات روح اعلا

اولا روم ایل طرفدن قفازك حرکتی ظهور ورك
 انا طولیدن و ابراندن ظهور انیسون هرقی طرفدن
 ظهور ایدرسه انیسون سفر معلوم اولدقن عسکر چوخه
 باقلیه سفیر بیک زار و زحیره و لوز چنگد ر یونلر حاضر
 و محیا اولدقدنصک سفره مامور اولان ککرك
 وزیر اعظم اولسون ورك سرعسکر اولسون اندن صکر
 عزیت ایدن و الاذا و زخیده و لو انصنک عمل جار به حاضر
 و محیا اولدقدنصک سفره مامور اولان ککرك وزیر اعظم
 اولسون ورك سرعسکر اولسون و ایلر اسنده اصا بر فاندن
 اولما زفتهو حور ایدر که سردار اولنلرک براندن اتمک ویر
 اندن اتمک و براندن قلیه بیلر اویجه بوکامنا جدر که
 اولما کفار سفر اولق قضا ایلدیکی صورتن شوکتلو
 کرامتلو پادشا همزنا ذات حرکتی محتاجد روز بر اعظم و
 سخاغ رسول کند کد صکر شوکتلو ما تلو واد شاه عالم افندک
 سفر عزیتلرینه نه حاجت دیوسم اول و لوز ایلر سه منشا هک

اولا

اولان فاندن شوکتو که البته صاحب هر عزیتند برینه
 برقا بقام بصرب اولور شوکتو کرامتلو افند مز ایل صمدار
 اعظمک ما بخیر نده ککک سفره متعلق اولسون ورك
 او ووز ساق اولسون ایلک کرای تدبیر البته قاتم تمام
 واقف اولق قضا ایدر یوان ایلر اسرار پادشا هیله
 مطلع اولور و پادشا هده مقارنتدن لذت حاصل
 ایدر یوسیب ایله مرطالب اولور مقتدا اولون
 تدبیر لرک خنوخه حسارت بیایدن و صاحب
 دولتی نظریا دشا هیندن کون کون دور اتمک تدبیر
 وعونه لر بیایدن اتمک تدر ککنده اولور پادشا اولنلر
 دخی البته صراف درون و صراف دل اولور وزیر کرم
 وکیل بخنودر یاور کسنده ارکاب اینمز و کاب یون
 کسنده سولیز یو اینامق وظيفه کالک تدبیر
 شوکتو کرامتلو پادشا عالم افندک عزیتلر تدن
 ککک شان ورك ذالت جمله شوکتو قدر تلو پادشا

12

۱۳ ظهور ایدار اوله اولجه بو طرز تدریقا اقتضا ایدر
 ابتدا امره نصب اولنان سرعسکرافذا الکلام
 و بطی الحکمه شان و زردار و رعایا پرور و کریم الطبع بر وزیر
 انتخاب اولنه تالیق وزارت لقبی کندی و به ویریه و اناطونک
 سفر متعلق امور و خصوصی عزل و نصبی من کل
 الوجوه کنویه تفویض اولنه و رجال دولندن بر
 معتبر کسنه دولت کتداسی لفظیه کند و به کتداس
 نصب اولنه و اقتضا ایدن تدبیری شرع و قانونیه تطبیق
 اتمک ایچون رومر ایندن معدول اولمش علما نیک
 بکرینه سی دخی معینه نصب و تعیین اولنه و اقتضا
 ایدن مشورتن کرک سرعسکرا ایله و کرک و زراعی نظام
 ایله کرک شرعا و کرک قانون کونه تمشیت و برر ایلسه
 تسجیل و حجت ایدر بیله و ضابطان عسکر دخی مو
 ججه محض ایلر بولیه تمشیت و برید نصکر نه کونه
 حرکت اولنسه انشاء الله تعالی لطف خلق ایله موقوف

عالمیناه حضرت لیرینه راجع اولدیفندن اول مقوله خصوصیه
 کسه حسادت ایدمه و کرک مقدر الی ولییه ایدمه فتموما
 دلالتد ریو طرز ایله عزیمت اولتق اقتضا ایدر ایلسه
 لطف باری ایله عسکر کی سویله طور سورن چاه خاص
 و عامک سفره کتمه سبب اولور شوشو کتوکرا متدوا
 یادشاه عز سفر بر طرف اولنجیه قد رادرنه ده اقامت اینته
 محتاجد راجدا د عظاملر نیک وقتنده که اولان سفر نده
 بالذات کندولری حرکت ایدر لر ایدی و فوجات بیلیه
 دخی موققی اولور لر ایدی وزیر اعظم و سرعسکر لرک وقتده
 فتوحات نادر ظهور ایتشد راجله فوجات کندیلر نیک
 کرکنده واقع اولمشد رتا ریخدره دخی بوقصه نصیح
 اوزر به یازمشد ریز کللم ایران سفر نیک وزیر اعظم
 حرکت اتمسه ده اولور و اتمسه ده اولور کون شوط
 اولغه محتاجد که سرعسکر ضبا اولدیغی صورتدن
 مقدمک بسط ایدکیمز جو ابرصد ر اعظمدن

معلوم است که اینها در آن وقت
 در آن وقت در آن وقت

ظهیر

اولو برونیدن، اقتضای مرام بوم با بینه به بحا د نه
 ظهور انشسه سرعسکر اولان خلقه با نه بولغه
 مجالی قالما زو کزک ضابطان وعسکری طائفه سحر
 دخی سرعسکر بر بهانه ایده مزله که کوزه تیره و نه کوزه
 حرکت ایدر لر ایسه کلان تخیراتی هیت مجموع سیله
 شو کلو کرا متلو افندمز کوره ستر اولنا تجسدن خالی
 اولیه و ابران طرفنک نشخیز و تضییقی مجتراضی و فم
 طرفندان اقتضای ایدر قارص و چلده و و اوان بونلر ابران
 حد و دینه بدیش سر ساعت مسافه در کزک زاد و زخیره
 احضار رنده و کزک لوازم جنگ احضار رنده صومیت
 چکلز اولملا اولملا سرعسکر اولان دخی بوتد بیره
 شروع تیمه کله کس ایران نایکی قولدن هجوم اقتضای ایدر
 قارص طرفندان بر سرعسکر و روان اور زینه تعیین
 ایلیه و چلدر قولندن بر سرعسکر تقلمس اول زینه
 تعیین ایلیه بعد اقتضای ایدر زاد و زخیره و لوازم

سفر کردن ایران

جنگ

جنگی بالذات بی پروا کنندی ارسال ایده زیر نصب
 ایلیکی سرعسکر انجق جنگ اموریله مشغول در کند و به
 دولت علیه دن نه کوزه رخصت و رلدی ایسه کنندی
 دخی تعیین ایلیکی سرعسکر اول منوال اوزره رخصت
 قیره مقدر الهیده فتوحات میسر اولدقد و نشخیز ایلیکی
 بزرگ محافظه سنه اقتضای ایدر لوازمی وعسکرینی
 مجددا کنندی ارسال ایلیه سرعسکر و نشخیز ایلیکی
 برلری حفظ ایله دیو ابرام ایلیه قیش قش اولدقد ابرانه
 نصب اولنان سرعسکر و مجتذ ابرانه قشله دیو ابرام
 اتمیه کیفیت کزک سرعسکر و موئی الهدن کزک عسکرین
 سؤال اولنه قشاده مق ممکن ایسه فها و الامکن اولدی
 صورتده البته سزا و لطفده قشادک دیو کلکلیف
 مالایطاق اولمیه با کز نشخیز ایلیکلری بره مقدر کفایه
 عسکر بر اقبه عورت ایدر عسکر ارض رومده و و اذله
 و قارصده و چلدرده اقتضای سنه کوره قشاده قاله و عسکر

۱۱۶

اولان ارض روعده نه کبر و به نه البر و به بن خطوه
 حرکت اتمیه کلام ساز و زاننه تیسر سر حد معظله
 اولن در دمان مصر و الیسی و امیر الحاجدن
 غیر نه قدر و زرا و میر و ان و ارایسه جله سی
 سفی تعیین اوله کر و زرا اولن کرک کرک اندرون
 اغاسی و کرک دلو و کرک تفکی و کرک سائر قوه لقی
 مجموعی بیک دم اوله نقصان ایله کید را و لورایسه
 تضخیر اولنه و میر و انک منصبی اولانری یوز البشیر
 آدم و منصبی اولیان میر و ان البشیر آدم نه کتمه
 بیچون حکم هایون واقع اوله کرک و کرک میر و ان
 دن بوحساب اوزده اوزده میری او تویز بیک آدم کتمش
 اولور قلدیکم و زرای عظام حضرت لیک دائره لرینه
 دخی شوط ز اوزده نظره مویریله که اوله بن خطه هایون
 شویساق اوزده صا در اوله کرک اندرون اغاسی
 فکوک دلی و کرک تفکی و قوه لقی و سائر اتباع مقولله

علوفه

علوفه و جیشلری ویرلکدن صکره بو تقریب ایله فرار
 و یاخورد بربر لیک قیورینه ملحق اولوق لایم کورسه
 بدندن باشا سندن اذن تکرسی اولدیقه النیه و اشیره
 دخی فرار اتمک اقتضایدر ایسه نه محله بولنور ایسه
 الد قاری علوفه و جیشلری کبر و به زده اولنه دیور
 خطه هایون صا در اوله که کسسته نک فرار اتمک که جمالی
 اولیه زیر و زری عظامک و کرک میر و انک سفرله
 ده اولان ری ایچق بوندن نشئت ایدی اولیه
 اولینه و زرا نک دائره لرینه دخی نظام و بریش اولیغدن
 قطع نظر شان و زرا تیه دخی حال کلز و تبیه شوطرا
 وزده بن خطه یون دخی صا در اوله که سزلر عموگما و زری
 عظام سز بو دفعه سر عسکر یضب اولنان و زیر
 مشار الیهک امر یله مامورا اولدیغز محله و تعیین
 اولدیغز خنده متده مخالفتنظر ظهور ایدر ایسه طلوع و
 سنجاغز دفع و مالک زبری به ضبط اولنوب ایده

خطه شیطانی در ایسی بیک

اصالعه زرافه نیان

۱۵

احوال وزرای پورده اوله

ابدالاً در برخی طوغ و سحاق و پریله مک اوزده برجه
 نفی اولنو سز بد بصر احتیاجانله و محالفت ایدر اولور
 ایسه بوعقوبت ایله تأدیب اولنه لکن بوهرانه ایله
 سرعسکر اولان نفسانیت ایدوب تکدی بر ایله طهور
 ایدر ایسه و واقع حالی خفیه در عیلم به بیدیر و سر
 عسکر دخی بو یله خطاب اوله باشای مشارا ایله
 عسکر ایچون و لو ازم جنک ایچون مخالفت ایدر ایسه
 مانع دکلدر زیر اعتبار و خجندن اقتضای ایدر لکن
 جرم و منفعتی باخوردشندن اظهار عجز ایچون ایدر
 ایسه بوعقوبته لایق و سز وارد و مشهور و حیوانه
 اوج بیس وزیر بر حله جمع اولد قده نفسانیت ن عالی
 اولمزلرد بر لر اولکه وقت شهیدی به قیاس اولماز
 اول شانلی مبرمیران و ایسه بر ایسک باشیلر و سائر
 انالرو ایدر شهیدی نقطه رجال اولدی البتده انالک
 کوردی ایش شهیدی وزرایه دوشدی اوله اولجه

نفسانیت اوله جق وقت دکل غیرت دبیته و صد ایت پادشا
 هیده بدل مقدر ایتک اعلان ادنی به و اریجه جمله نیک
 فریضه و تمیز را اول سرعسکر ابران طرفنه حرکت التیموب
 ارض رومده قاله سنده لطف ندرد بوسئوال اولنور
 ایسه کوزیرلی اوغلی کچی بر شانلی وزیر مقدم ابران سرعسکر
 اولدی غریبتونده قطعا بزا ایسه موقوف اولدی تانیا کون
 باشانچی بر قها روز بر سرعسکر نصب اولدی غریبتلریدن
 هرکس کند و به حسن توجیهی اولوب بوسنه ابران ملکیتی
 تشخیر اولنور د بومأمول ایدر کن عیا تا بانه تعالی اوله
 بر روز اولش بن زدیکه سوء تدبیرندن ناشی باشنده
 اولان عسکر با و حاریم و لاجمال برکنده و بریشان
 اولدی و یوقد ارضه مات و خیمه و خکا و جمله دشمنه قالدیک
 سکرچه بوخسارت مقدر الهیدر لکن بر ایکی شیددن
 نشست ایله اولاشهرت شفا دینی صاحب مهران اولان
 حضم التیموب دولت علیه به هر نه که مخریر ایدر ایسه

دیباچان سنجی روز غیبتین

مساعده انجمن و بکسندنه جواب و بر دبر و کند و سپی دخی
 جیتند ه لطنوط اولان غیرت اوزده بلیکل بدرا ولدی
 و ما بینه نفسانیت دندی دولت علیه دن کلان امر و غیره
 بالکلیه اطاعت انجمن اولدی و کند و نک دخی بومقوله
 حرکتی دولت علیه به حوش کلدی جمله صفار و کیارما
 مولک عکسنی تخی بدرا ولدی و پاشای مشارا الیه دخی
 کبری بر رجیه البندی و فحق طاعنری بن براندم
 دیکه باشلای و زرا و وکلک باشنده لاشی مقوله سپی برینه
 قوی و تدبیر و مشاوره ندر پلیمز اولدی هان کندی بلیک
 کی منوال اوزده حرکت ایلدیکندن برالای ناس اتفاقا
 بوستینه یی باشنه کتور دیر عدوری کند و نک فرصته
 متوقف اولدینی بلیسه دخی کبریک اقتضاسی اوزده
 اظهار انجمنی فارصدن حرکت ایدوب اریه چایچی اویته
 طرفه عزیمتند باشنده نه کله بکنی بلی اقا **بعد**
خواب البصره اولان فارص محافظه سنده اولان شهلا

محمد

اهل پاشا مرحوم یونک بومقوله حرکتی حضم انجمن بوب
 کاه ده و ستلق یوزندن و کاه نصیحت یوزندن
 هر که سوبلایسه قبول ایلدیکندن خاطر کی منکسر اولوب
 فرمان ایلدیز کدرده به رک فرصته متوقف اولدی و
 سفر کرک زار و زخیر و کرک لوازم جنک هر نه لایم
 ایسه ایلدیم سن عزیمت ایله بلا قصور رسالنده تقصیر
 اولماز د یوکند و به خواب خروکش و بررب عزیمت
 ایلد روی و باشنده بوستینه کله سنه سبب اولدی
 البته سرعسکر اولدم بر رقب پیل اولور اولیه
 اولیخه سرعسکر اولان کندی و اقامت قندی و شان
 پادشاهی رزالندن حفظ اتمک لازمه حال دند سراویله
 اولیخه ارض رومده اولان سرعسکر کرک ایران جاننده
 عزیمتی جنان مناسب دکلاسر و بوکا اثبات بوندن
 اقلیم مسقوسفر نده وزیر امین پاشا مرحوم دخی بلکنده
 کلدی جمله بیوک و کوچک خواص و عوام امر برینه

ریحان مرصعیه

مطع ایکن بندردن که در خوانده پسته غنیمتند سوزنک
 نفوزی فالمدی کس بر وجهه و اردیکه لاجله کویان کت
 ایدر اولدیر اویله اولیجه کرک سرعسکر اولسون اولسون
 و کرک معصاجی اولسون خطرا که محله کند و لری بولیا
 مق لازمه حال دند و مشهور سحر ایدر که باش کیدیک پادار
 اولما ز ایق اویله اولیجه کند و نصب ایلدی کیمسنه لک
 خطا لری واقع اولسه دفع ایدر بیلور کور کند و لریدن
 خطا واقع اولسه دفع ممکن اولما ز ایشاه طرفدن نصب
 اولنان معصاجی اولسون و کرک سرعسکر اولسون نیز
 نیز عزل و نصب خطای محضد ز نیز خطا ایلدی کینی البته
 کندی بلور یا تویه ایله باخورد ایچمه مکله فایع اولور
 بوایشه نه طرفیدن حل عارض اولدی و نه طریق ایله و
 جود بدی بولور و فرقا ایتمش اولور البته خیر و شرک
 بوایشهک تمثینته سعی ایدر و خطا سنی بلد کدن صحرک
 بلکه موفق دخی اولور اول کرک معصاجینک و کرک سرعسکر

وکرک

و کرک عسکر نیک بلد کیمز مرتبه تدیری بخیر اولندی البته ۱۸
 بوقد عسکر زاد و زخیره ولور از سائر لازمه حال دند
 بونک دخی تداری نه وجهه مناسبد ر بلد کیمز مرتبه بخیر
 ایدر ایم اولاسنه سابقه کیم با یعی ایله بولور جم اولما
 و مباحه دخی اولما مق ممکن د کلد و مشهور سحر ایدر که
 اوسوزخی بهالی اولور اولار عا داد جمع اولدنه حق
 زخیره نیک برکی در لو هینتی و ارا تید مباشر اولدیر مامور
 اولدیغم ایشه نه کونه تمثینت و رروب و نه کونه اکل و بلغ
 ایدر د بوقر فاسده به دوشور و اعیان و سائر بیجی اولان
 مفسل روخی مباشری نه کونه طبع خاصه دوشور و رروب
 و نه کونه حقیقه اولوب اکل و بلغ ایدر زدی بولد ایشه
 ایدر لر و حاکم الشیخ اولان ظالم دخی قضتی غنیمت عد
 ایدر طرفینک کیمتینه اطلاع حاصل ایلد کیم کند ایتدا
 امره باشلر کیم بونصیبه لیش اخی سنه ده نائل اولدم
 و لیش اخی سنه به داک انفصال بکلورم و یویله شی

احوال و وقت
 کیم با یعی

و قو عنده محكم ائله و بوايش ائتي التي بيك ايد تبيت
 بولور و كليتلو دينم دني و ارد و رو خنده احراق اولي
 و الان اهلك كويبه و قوشاق و سائر اواني رهند ريو
 حصو صده بئش التي بلق محصول بوندن حاصل اولاز
 ايسه بكا طليت ايله عذرا و لور ديوغا و ناموسي ترك
 ايدوب الكركم الشرع اولان نائب ايسه بن ببول سلاه
 شويها يه الدم و شوقيد ريو رجه كرفنا و اولدم البده
 التي بلق مل سلم لقيه سني بوكا ادخال ائتمكه محتاج سنر
 و بوكا دني قناعت ائتم زير بوايش لچونه التي بيك اي
 طرفنده محكمه كمشه كندون بر محصول حاصل
 اولاز ديو جواب ايدرا و يله اولجه اوج آدم بوحصول
 اتفاق ائتمش اولور كند و لر يبه عائد اوله جق هر نه
 ايسه كرك مباشر اولسون و كرك حاكم الشرع اولسون
 و كرك اعيان اولسون و در حال المغه غيرت ايدرا
 مأمورا و لد قلري شيدن بر مقدار شئي تحصيل اولور

مغرا

ما عذا سنك نه تحصيلي ممكن و نه تحصيل ائتمك وظيفه
 حال ايدير بيد ربي استجعال امر لري ظهور رانيدكجه اتفا
 قلديني بر ايدرا ايسه ويره جگوري جواب شود دكه
 لوندات اشقياسندن و طاعون امر اضندن و مهور
 و عبور ايدن و زردن و سفره مأمورا اولان عسكردن
 رعيا باقرا سي بي مال اولدي جمع اولان اشتر اكل و بيع
 اتدبير و شوكه محتاجا جده كه بر ملت مهلت و بير لاله
 بوايش وجو ديدرا و له ديوا علاقات و تحيزات ارسال
 ايدرا و ولت عليه دن دني تميز نييه باقيوب تحرير الترينه
 مساعده اولق لازم كور ايسه توزيع اولان شئي كندو
 لر يبه وفا ائتمز بوق تحريف ائتمك عكسي ظهور ايدرا ايسه
 قباختلوي سترضندن سوزي بر الادي رعيا يله و شور لير
 ايش طور بندن چيقا رازال اشخاص فرجه بولور
 تكاليف و بر مينلر يانه كلسين د به رك خواص و وراي
 باشنه جمع ايدرا و تكاليف باد شايي شوي يله طور سوزن

مملکتی دقتی و غارت ایدر لر اوج کسمه ناک اتفاق انجام
 کار مملکت خرابه باعث اولور و در مملکت خراب اولدیغدن
 قطع نظر بر لایمی اراذک فرجه بولماسنه سبب اولور
 شقی نای بود که طریق **زوجه سه** کند **ردیوسنک**
اقتضا ایدر ایسه برایشه مباحثرت اتیمک یابوریه
 تشبیه ایتیمک یابور دن اقصای ارم دوت دیکد راولا
 شوکتلو کراملو یا دشاه ثانی صاحب دولت و وفتر دار
 افندک و یوایشه تعیین اولنان مباحثرت کفینه مطلع اولور
 لازمه حالند و ملوب اولنان شی قنق طرفدن و قنقی بلده
 دن تحصیل اولنق **اقتضا ایدر ایسه** صاحب دولت و وفتر
 دارک اوزرینه لازمه که مخفیة اول بلده یه آدم ارسال
 ایده و هر در کویقینه اطلاع حاصل ولد قده **اقتضا** سنه
 کوره امر لرا و یله خبر بر اولنه که ایشن کور یه یوخنسه کورک
 صاحب دولت و وفتر د کورک ریور بلده ناک کویقینه مطلع
 اولمسنین کورک ذخیره اولسون و کورک ماکای اولسون

تیمور

تشبیه اتمه ناک نه لطفی وار حجت بویله خصوص باشند
 صوفیه بر معناد رالاده ذکر ایلیکم کوی دولت کسمه بله
 ناک کویقینه مطلع اولد فلزنده یابور دن اقصای ارم دوت
 دیکد رده کی حکم اولد قد نص کره هر نقد را غیر یورک
 دخی با یور ایسه تمیل ایدر رعایا طائفة سی با پویه تشبیه
 اولنشد دخی اولان شبدن نکول **کنن** نخلدن زیان
 ناکه مطلوب اولنسه تحصیل شو یه طور سوزن بریشا
 اوللرینه سبب اولور و یوله اولنجه مالک محروسه ده
 اولان رعایا ناک حال و شاننی ختیس ایتیمک کورک
 صاحب دولت و وفتر کورک لازمه حالند ریور
 امر بادشاهی ناک نفوسی فالدیغدن بویله شیلر سبب
 اولدی بعض مملکت اطاعتی یوق نظامنه با قلاز
 و بعض برک رعایا سنک نخلدن زیاده شی مطالبه
 اولنور و بر مکه لیا قتلری یوق اوله اولنجه هر
 اشرو وقت زمانه کورک اولدی شوکتلو قد تلو

دو
 ریکه
 صفت ناک

بادشاه هرنه وصاحب دولت رعایا بلك كفت حالتى بلك
 هر وجهه لازمه حال دند زير پنجست انك دخی لازم
 كلسه بويله پنجست انك كلندن وقدرن قالدی اولار ایلای
 ادملكا همحضرايله وكا عرضحال ايله آستانه تشكى به كید بویله
 باشند صاموق ایچون بالندینه بوسباش قوشوب محله مهاله
 اید بوردل تشكى واقع ايسه اول اولانك والسی
 اولسون و كرك باشرو قاضی برطبع اولسون طرفینك
 تراغنى قطع ایترون اول نه طرفدن ماكان كنده البرز بویله
 پنجست ایدر كرك حق وكرك باطل نه طرفدن كند ایدر بیه
 كینلو شی حاصل اولور ايسه ایشی بر حاله افراغ
 ایدر كركه شكایت شو یله طور سون لسانه الدلری بیه
 پشیمان ایدر لر م باشرو امله جق خائن دخی ساخته
 تجلات ايله آستانه و ایدر ایدى خدمت ایلدم وشویله
 بر نظام ویردم واقف ایدر كین شو یله دعایا ایدر دم دیو
 كذبى پسندیده ایدر بویله بویله بر ایشده دخی مترب

فرمود

فرست او لور كرك صاحب دولت اولنله لازمه سالند كركه
 بر شكایتی ظهور اید بكنده اكر شكایتی عرضحال ايله ايسه
 قان قاضى كرون اعدا كوز و علك كركون محضرت زدیور سوزال
 اولنده زن اولان ظلده قاضى دخی بكدل و كجهتدر
 مكله كلرون بوسسوالك لطف اولما ز اویله اولنجه كرك
 عرضحال ايله وكرك همحضرايله اولان تشكى اولسون
 اول صاحب دولت هر كیفیته مطلع اولوق ایچون
 هر طرفدن محرمه ملوی كرك و حق و باطلی فرمایانك
 لازمده تر كیم مرعوم و مقفور شهید علی باشا حضرت ایلایه
 الی بوز القیمة دعا ایدر لر صاحب دولت اولنله
 طرفه پنجستدن حالی اولما مق كرك كركه هم شو كرتلو
 بادشاه هرنه وهم كند ویه دعا ایدرله ندر بیان تدبیر خاند
 كله لم صد رمز بجز رعایا دن كرك زنبیره اولسون كرك
 لوزام سائره اولسون تخصیل التوبه اولسنه سف
 اولما ز اولاه قرقى طرفدن مطلوب اولنده جق اشترا

دعا بایان
 خاله مالیه

اصول الحوزة سلطنت
 و كاهی

وارا سه مجتس او لنه كه قلمی و ارباخو د كوفتمی و اربالاع
 حاصل تبه سی صحتب دولتك ورك دفترا دارك لازمه
 حاله كرك كوفتم او لسون كرك قلمی و لسون رعایایه
 لوقبه و توزیع اولنا ن شی مختصیل و لنوب وقت
 زمانه محله و اربا ز آمدنی اویله و لجه عسکر
 دشمنه مقابل اولنا زدن اول اربویه اختلال دوشیر
 اوردوده كرك زخیره نك ورك لوانم جنكك تقصیا
 نیقی عسكرك معلوماری اولدقده باش اوله نك بر
 وجهله نفوزی قالما ز ایدنی اویله و لجه لازم اوله
 جق تدبیر بود كرك ترتیب اولنا ن زخیره نك نصفی راجح
 اوزره لجه سی بر معتدا دمه و ریلوب محل ماموریله
 ارسال اولنه و شویله تنبیه اولنه كه بوزخیره نك
 جمعنه كرك والی ورك حاكمی ایسته فارس د ریمیه سز
 جرح بدكرك اولان اوز قرائت ابدروب و اول طرفه
 دلال ند ایدیر سكه راجحی اوزره دین مبین

اغوزیه زخیره تنوك زخیره كوفتمی بر اچقه و بر حقه
 سی كتم اولنا ز د بواكاه ایدوب مباشره قومه بوسیان
 اوزره تنبیه اولنه و بوجمع اولنا جق زخیره نك
 اچقه سی بد واحد ن مباشره تسلیم اولنه ككن
 مباشره و بریله جنك اچقه دفترا را قندك فلا ن محله
 حاضر و روباخو دسن و اربجه په قدر فلا ن برون
 اچقه سكا و اربا و لاشیر دیومباشی دفع ایدرا ایسه
 ایش تنك شویله طور سون بلكه ضری اولور اولنا
 رضا نك انبار نه كلینلو زخیره اولنا ز كوفتمی زخیره نك
 اچقه سی بشین و بریله كده جزئیات مقوله سی كاره قناعت
 ایدوب در حالینه بر طرفه ن دخی حضار ایدر لر ككن
 كلون زخیره نك اچقه سی كله جنك هفتنه و بریم باخو دای
 بائنده تماما ایدرم دیولیت و عملیله دفع اید
 ایسه قطعا بوندیرك فاند سی اولنا ز بوندیر مستحسن
 كوریلور ایسه بر ایکی در لوجه نك دخی لازمدر

اولاً راجی قطع اولان کلمه نك قيه سي معلوم اوله
 والی به وحاكمه دخی شویله امر کیده که مقدمه را
 بجی قطع اولان کلمه نك قيه سي معلوم بجمله سی
 اهالی بلده معرفتیه قیه سی وهیئی جمله مولیحه
 سنده نظر اولنه بعد ه والی وحاكمه کلمه ظاهره
 اوره اول کلمه ایله سؤق سلطانیته وکرتک
 مباشرتیه اوله بیع وشر اولنه زبر اوله تقید اوله
 مق لایح کلمه مباشرتیکلری فاسق ایکی در لویله
 پیدا ایدریویکی ایله الوپ کوحوکی ایله وزیرجه
 تنک بریسی دخی بوکونه دفع اوله که انان نخله
 وکرتک شعهورک هینلرینه نظر اولنه محله نه کونه
 ایسه نمونه سی الیه والی وحاكمه وصبا شرمه
 لیوب بر طرفه حفظ اولنه اوله مسقوسفزنده
 مباحه جیلرک وکرتک بیکیدرک ابتدکی خیانت تزار
 بنده اوله مشدر زیر مباحه سی اریله علنا برقات

خیانت کا الوپ

صمان قانون و دقیق دخی قوم فارشدردخی خولس
 وعوامک معلوملری اولدقه احضار اولان سفینه
 لر محل معهوده کله کله زخیره نك تجلی تنیه اولدقه
 رئیس جمله ازاری کورت حاکمه وکرتک والیه واروب
 صورت حقدن شویله تقریر ایدر کرکه اوله ایپه صمان
 قائلش واون توزو و طیراق ایله ملو بو مقوله شی بن
 کتور دیکر زمان سفیم میری به ضبط اولدغه زلیم
 لکن کندی دخی قتل ایدر لرد بو صورت حقدن
 جواب ویره البنده والیه وحاكمه دخی بو جوابه
 کوره مباحه جیح احضار ایدر مباحه جیح غایله
 بقیشینه سولردیکر مباحه جیح ال وکرتک ایدرک
 رعایا بویله کتور رسم ایش الیم صبور تدمحال
 بویله دیرک کذب نك خیانتی وکرتک رکشک
 خیر سیر لغتی صورت شرع تطبیق ایدر وریش
 مرقوم دخی فرستی غیبت بیلوب اوله بو زخیره

23

علی

دقت اوله که صورتی زحمت جگله تدبیر الاله ²⁴ محاسبه و فضاله
اولا محاسبه محروسه ناک کیفیتنه مطلع اولدقد نصکر
شوقتلو یار شاه شوطر اوزره حرکت بیور مالیکه
ممالک محروسه لری معور اوله اولور اولماز
ادعی اقور با دشا هیبه فارشد برک مالک طریقه
باقیله نومو ادرن خذرا اولدقد نصکر شوقتلو یا
دشاه منزه بر ایکی شی لازمد که سلطنتنده راحت
ایله به زیر اباد شاهل آینه به تشبیه را اوله اولنجیه
غباری سوزن ابتدای امر نه شوقتلو ممالک با دشا
هم وزیریه غایب ایله دقت لازمد ریر امور سلطنته
مستحق اولیان وزیریه هر نه قدر انفات اولسنه بیله
فانده و بریزخصت و انفات اولد یغی خالده پادشا
زحمت چنگر اوله اولنجیه وزیر اولانه دخی بر ایکی شی
لازمد رکه هر کس کندویه توچه ایوب وسوزی
تقوذبوله و لازم اوله جق بود که اول وقتک چالی

سفینه وضع اینک لازم کمور اسیه بوزخیزونک بو هیئنده
اولد یغنه ییده برسندا سوزم و الا محل مامورده قتل اوله
جغیه بوراده قتل ایله دیو قطع جواب و بریر مباحیه چی
اولان حاینک دخی الی و ایاغی طوقوشوب انشتر
ایکی طرفنه کلب عفو رکبی نصرتعه بن رعایا دن بویله
الدم بن کول اولده دیو انشتر حاکمه اولان طوعا کرهی
طرفنیک نزار علری معلوم اولدقه مادیت بوزندن
مباحیه چی اغا کر چه سکاده غدر اولد یغنی بیلورن
لکن رئیس چلبی نند سهوزی حقد رده به رک طرفنی
حظیوب حبله برسند قوی به ربط ایله که نه تمیزی
مکن اولور و نه خیر سوزی معلوم اولور **دشتر**
دیله کوری خانک دخی بدینه سند اعطا اولدقد
فرضت بولوب زخیر و یه ایکی قات شی ضم ایوب نه
اکلی مکن اولور و نه خیر سوزی تمیزی اولور همان
اینتق رعایا به غدر اولد یغنی قالمور بر شیک اولنه

دقت

لازم کلورایسه فلان وقت به وزیریم ایچی اویریک و شوکره
 بی بن اکا ایتدم دیه رک سلطنته نقضا کنایه چی تشیر
 انکه باشلر لر اویله اولیجه شانه نقصان نیه نک ضرری
 بود که دنیا غایله سی اولان وزیر **ایتد ای امر ده**
 هرکس بوزنه مائدرورندن حظ ایدرد بوجه سی بیستس
 ایدر لر نه طرفه میلی اولدیغی بلك لازم کلورسه در حال
 اقدم فلان کسه ده شو و اروفلان کسسه بوار
 دیه لرک امور یا دشاهی او نو تدبر لر مائل اولدیغی
 شیخ ایله الفت ایتدی که باشلر لر وزیر اولر لر
 بیوک و کوچک رفیدر کجسی سلطنته حسد اوکی
 ماملونه نائل اولدیغی اجلدن پادشاهه کجکه وقت
 بولور لر و نظر پادشاهیدن کون بکون دور انکه بولور
 شیخ سبب اولور **اولا ایتدی که** ایاملر ده مهتر نائل
 اولان وزر لر دن اوج وزیرک نام شاننده و کرک عدل
 عدالنده و کرک نظام دورلنده و کرک فسق و

ربیان ضعیف بطیبه وزارت

ربیان ضعیف وزارت

مخدومی کوچک کوریه و مهکنده یه نوبته ایتمز دن
 اول نام و شاننده نقصان اولیه صاحب مهر اولر لر
 بالکنز تهید بد و گرم و نوازش ایله خواص و عامر کند و به
 نقتیه ایتمز میزد بواج نقصان دن عاری اولیه لیکه مهم
 لایق و سزاوار اوله سلطنته لایق و سزاوار چی و زیور
 ده که **اولا مقسوع** و اختیار اوله **تالیب** دنیا غایله سنه
 مائل اولیه که بومورکی اده ایده و مستین و اختیار
 لغک فایده سی ندر دیو سسوال بیوریلور ایسه کرک
 علما و کرک سلی و کرک سادات کرام بواج کره هه میز
 سلطنت ایله تقدم اولماز البته با اوقور یا زار اولالی
 یا خود مستین اختیار یغه معنا جدر بواجی شیک
 برسی کنند نه اولد قد نصکرم البته بولور تقدم
 ایدر و نام شاننده نقصان اولانک ضرری بود که
اولا برالای ادملر امور سلطنت دست درازلق
 ایتمیه باشلر و فعه سعی ایتمیه باشلر و فعه سعی ایتمک

لازم

فچورد شهر تبریزی خبر و بیرون لر آرا لاکو بریل او غل محمد پاشا تک
 نظام دولتی سویلر و شهید علی پاشا تک عدل عدالتی
 سویلر و مقتول ابراهیم پاشای دخی فسق و فجور ایاه یاد
 ایدرلر اویاه اولیجه بورا ییج مصری نائل اولنره لاندکه
 سلطنته ضرر نقصان کلیه و مراد ایلدیکی تدبیری فعلا بیچاره
 اولاکو بریل او غل محمد پاشا مکرر چه دولت علیه یه نظام
 ویرمش لکن مهرانل اولمادین مقدم شهرتندین
 نقصان اولغانه نالحق بره چوقی کمنه تک قلنده سبب اولشدر
 بن دیرمه که مقدم شهرتند و نقصان اولماق لازم کلیدی
 یوقد وقتله حاجت قیادکی البنده وزیر اولنره شهرت
 و من اختیارلق لازمه سالدند رتائب علی پاشا مرموک
 عدل و دادینی و حق باطلدن فرق اتمه سی بی سویلر
 لکن سیاستنده و ثاد بینه برکونه وصف ایدر لکره بوایش
 شهادتند سبب اولدی دیرلر نیز اجملیه عنان الفت
 قوت خطا دند رتائب مقتول ابراهیم پاشا مرموک

حقیقه

حقیقه سویلر کلری فسق و فجورک بر درجه ایلش که عیال الله
 تعالی کندی تلفندن ما عدالند بسفی دخی سلطنتدن دور ایلکه
 سبب اولشدر اویاه اولیجه انصاف ایاه باقلسه بو ایشلر اولوق
 لازم کلور الله تعالی حضرتلری شوکتلور املو یاد شاه عالم
 اقدمز کامل وزیر اسنان ایلکه که کند و نیک راحت ایاه جاه
 عالم راحت اوله **جماله صداتر کلام شوکتلور یاد شاه نیک**
 سلطنتده راحت اتمکه برکی در لونی لازمد **و الناس**
علی دیرن ملوکهم تغییرینی نه خوش بیرو مشا در
 بادشا هرگه که کونه حرکت ایدر لرایسه البنده ناس دخی کا
 تقلید ایدر مرموک و مغفور قانون صلحی سلطان سلیمان
 حاکم حضرتلری هر ایشتی شرکا کو ریم دیو جید وسی ایلکلرین
 قانونه متعلق یوقد کتاب تالیف ایشلر در اویاه
 اولیجه هر ایشتی وقتنده شرعا و قانونا کورلش اولد یقندن
 دعا ایله الی یومر القیام یاد ایدر لرتائب غازی سلطان
 مراد خان حضرتلری جاوالت و شجاعت ایله حرکت ایلکلرین تک

اول وقتك ادملى جلاوت و تيجات ابه مشهور در
 واروقده بو قدر فتوحا نلره نائل و نيشلر دوشمده كچه عيزمه
 نه قانقون اربيش طوقور لورونه جلاوت ابه حركت اولور
 مجر و اختشامه مائل اولديغندن خلق دخی ايكن فرقه اولمشلر
 اولاق فرقه نك برسيسى اعلا و ادنى كار و كسبه مائل اولدقاند
 بالكليله طرفلاريني اونقودلر قنلا جلاوت مال شوكله محكمه
 حيس اوليله لي نانيا نه طر يقده ايسه طرفينه و ازكله
 ليكه مرامنه نائل اولله اوله اوله اولديغندن فرقه نك برسندن
 ايش مامول اولندن قالدی اختشامه مائل اولمشلر دخی
 ايكن شعی اوزر حركت ايمه ليكه مرامنه نائل اوله اوله
 خوف اللی قلمبندن چيقارمق نانيا كذبى اختيار
 ايمك بو مقوله حركت ايدن ادمدن نه ايش مامول
 اولنور اوله اوله اوله شوكلو پادشاهن لازم اوله
 چق مودر لوطريق اوزر حركت ايمه ليكه ناس نيجي
 كاتقليد ايله اوله لازم اوله حق شرعه و قانقونه اعتبار

بلكه

ايدنه كه خلق دخی امور نيجي شرعه و قانقونه تطبيق ايله
 نانيا اجلاوتنه مائل اوله كه ناس دخی چاولنه
 مبتدا اوله نالك معرفته اعتبار ايدنه كه هر كس
 معرفته هوس ايدنه بو عصر مزده جلاوتنه اعتبار
 اولديغندن نام و نشان صاحبى دم قالدی اربعا
 معرفته اعتبار اولديغندن معرفته هوس ايدن قانقون
 ايمكى سفر لر مزده بر ايكن شيبه محنا جدر بو نلر ك
 برسيسى بو سفر لر مزده ظهوره كلدي اولاق طوب و نخباره
 وارلكنى ايمه معرفتو ادم يوق و سائره همت و راستعالي
 ممكن اولدي اوله اوله شوكلو مومنانلار پادشاهن
 بولنه اعتبار ايمه ليكه هر كس طرفينه هوس ايدنه
 بو مقوله سوء ادب شوكلو پادشاهن دم دكل مجر
 ناسك حاننى بلدمك ايجون تخير اولمشلر اولاق
 علما اقدلر طرفى اوزر حركت ايمز اولد بلر حيله
 جائز د بو حيله شرعه تطبيق ايدن بلا تلاك و ركوه و نيك

27

اقتضا اليسه برزكونه مستحق اولان فقيرى فوختنده
 عجزى اولان شينه ويرميجى زكوتى اذخال ايدر بعده
 شويلاه جواب ايدركه شوشى سكا زكاته طوته ويروم
 لكن بنه دكر بهاسندن زيا ده بكا فروحت ايله ديوقول
 ايدر ثانيا دور شرعيلا معاملة جائز در ديولجا ايد
 حرامى از تكاب ايد كل زندن سوز زنده نفوس فالدى وخو
 وعوامك اكله حرامى حاو ل اغتقاد بيه حركت ايد كل زك
 كند و زنده اعتبار فالدى ناسى جلا ل نه ترغيب ايله كچه
 بو عصر زنده بكيده اعتبار بو قدر در به رك جلالتى ترك
 ايد بل معرفت دنى بو كا قياس اولنه اولجه و تر شوكولو
 قدر تو با د شاهز يوكرا اولنا ن شيلرى كيمنه مبتلا
 و كينه تقيد بو و ملرى لازم در اول بو عصر زنده طريقي
 فعله جيتا بروب نيك نام صاحبى بو قدر زنده كيم بوايش
 مرحوم سلطان مصطفى خان حضرت نيك باشنه كلدى ثالثى
 اشاعده كلسه كركدر اولاد شاه عالم افندي زه لازم اوله حق

تد

تدبير بو دكم بعض نصابلرك عزل و نصبنده قتي
 چوق خطا اولور اولاد فتودريك عزلنده چوق ضرر
 وارد زير بيت المال مسلينك كرك جمع و كرك صرف و كرك
 حفظد فتورا رله مخصوصد را و يله اولجه عزل و نصبنده
 چوق خطا اولور ثانيا ترسانه امينى دنى بو كا قياسد
 زير امور ترسانه بيوك طنطنه در زير جبهه جى و امور
 طويخانه و امين باروتنا نه بوزلرك دنى تغير عزلورى
 بو كا قيامد را اول شوكولو كرك متلو با د شاه من لازم اوله
 چتى بود كه بو امور لر نه نصب اولنه جق اولملى مقدم
 افتان ايله بعده بو ذكرا اولنا ن منصله نصب ايله ك
 كرك اتلاف مهربان و جمع خزينه دن و لوازم الات
 حريدن وقتند حاضر بولنه مثلا د فتود ارشطرز
 ايله نصب اوله كه باقه د فتود را فندى اشته سنى قيد
 حيو ايله د فتود ايلدم اول شوشو طيله مال ميريك
 كرك تحصيلده و كرك حفظده تقيد اير سين ثانيا

جبهه خانه و طویخانه امور رینه نظارت ایده سین که
 دشمن ظهور زده بونلر دخی ایشه بر ایه سکا سیارش
 اولنان حصص بصرک برسند که کخیانک و کرک انما
 صک ظهور ایدر ایه سه کندک قتل و مال و املاک
 و اشیان من کل الوجوه مهیری به ضبط اولنورد بوجکم
 تنیه اولده **اولا** کرک ترسانه امنی دخی بوکا قیاس اولغله
 بونلر دخی بونلر اوزره نصب اولنه **اولا** کرک ترسانده اولسور
 کرک دفتخانه ده اولسون بو ایکی برده قتی و افندک مات
 وارد هر بونلرک بدینه بر کونه ایش تفویض اولنمیشد
 بونلرک عزلنده نصبند و قتی و فرشی تلف اولنور
 بویله اولغجه تقریر ایدیکم: منوال اولده بونلرک
 نصبی قید صیوة ایه اولغجه بونلرک اولالاید در دکر
مقاله ترسانه اولا امور ترسانه پادشاهک دریا
 سفرنه لایم اوله جوی امور بیدر چو دارن پاشا حضرتی
 همان برالت ملاحظه در زین الی ای استانه ده اقامت

بدر

ایدر ایه الی ای دخی دریا سفرنه عزیمت ایدر الیک
 نظارتندن قطعاً ترسانیه بر منفعت اولماز و باشای
 مشار اهلک عزل و نصبند بر ضرر ترتیب **اولا** بونلرک
 عزل و نصبند ضرر کی وارد کرک جبهه جی باشی و
 کرک طویخانه ناظری و باروت خانه امنی بونلرک
 دخی عزل و نصبی بوکا قیاس در بر سفر اولوقو
 عنده الات حرب و کرک لوازم جنگ بونلرک
 استعمالی قابل اولدی زید بونلرک ایدیکو خیانت
 بر تارخیده اولما مشد **اولا** باروت سیاه اوج
 اجزا ایلله وجوده کلور کرک دکه هر جله کومر بونلرک
 اولنان اوج نبی بر بونلرک مطابقی اولمالیکی ایشه
 بر ایه حالا باروت خانه امنی نصب اولنان خا
 نلرک دخی جرم منفعلی ایچون کرک کهر جبهه کرک
 کوکر دخی نقصان قیوب باروت بالکر کومر دخی عبا
 رتند بر خشمس اولغجه اقتضا ایلسه ایشه باران

کهرجه کفاره فوجت ایدر لرجه صلح اولیان شی
 باروته اذخال ایدر **نتم یوقا** یوقا رود ایشلی
 ایله کیمیلرک خیانتلرینه بزر بر طرفه باسروت ار
 اسالی اقتضا ایدوب اوزرینه نصب ایله کلوی
 جاوش اکر سفینه ایله کتمک لازم کلیمسه کچی ایله
 اتفاق ایدر لر و قوم دن ارسال اقتضا ایلمسه دوه
 جی ایله اتفاق ایدر لر و رلری بوزغور لر ایله دلوب
 قتی و افراروت سرتیه ایند کلرندن وارد بغمز محله
 تقضا کلیمسون د بوزرینه قوم و طوبراق طولد و ردر
 اولاجزاسی فساد بومکر و همی دخی شتم ایند کلرندن
 بر د ر لو استعمال ممکن دکلدر **ثالثا** جیه خانه دن
 اخراج اولنان الیت حرب و لوازم مهمات بولر
 دخی بوکا فیاسد ر هر بیخا فرادلفرد ایلمرک اقتضا
 ایلمسه طول و دراز بر معنا اولور شوکتلو کر تملوا
 باد شاهمن و کرک صاحب دولت افندیس بودکر

اولان

اولان شیلره دقت بیور طری لازمه حال دند کرک
 امور دولت و کرک مقابله دشمن بوادملر و محتاجه بولر
 کرک تقیبه و کرک سیاستده مسامحه اولمیه که وقیتله
 ایش کوریه **کلام صداعت** اولاد شاهلره لازم اوله حق
 تدبیرک برسی دخی بود که اعلادون ادنی به وار خجیه
 دکر کرک منصب اولسون و کرک سائر عطفه اولسون
 مستغیرینه و برینه بوزرینه کونه آد ملر دورد بوسئول
 اقتضا ایدر ایسه **اعلا** وزرات برکسیه و برکلا اقتضا
 ایلمدکه و زارته شایسته ولایق آد ملر بولر و رطشمر
 برادمه وزرات احسا اولنق لازم کلور ایسه شهرت
 شهادینه نظر اولنه عقل و رشیدی تجربه اولنه بعده
 حرکتی نه کونه اولدیغی نجسس اولند قدر نصکره اعطا
 اولنه خدمات پادشاهیدن و الای وزرات احسا
 اولنان کسه لر البته شان پادشاهیدن امور
 سلطنته لیاقتی اوله و خدما پادشاهیدن وزرات

30

احسنا اولنا كمنه سلطنت پادشاهی ببله كرك يا
 دشا هم و كرك كند نه زالت نه طرفدن ظهور ايد بگيني
 فرقا ايدك آدمه و بربله او جا قلوبه و وزارت اوسون
 و كرك اخوضت اوسون مساعده اولنيه قاعده اوچوق
 اوزمه نه كونه التفات اقتضا ايدرا ايسه اوله مثلمو
 انلره شهرت و شان و بربله كله ايم **مهدد** عن بواج كمنه
 كرك التفاندن و كرك اعطاسنده كرك منفعت و كرك
 ضري نه دن نشنت ايدره برسك **اولا** ظهور دن وزارت
 ويره له جك كمنه به بريكي شئي لازمه **درا** ايدرا ايانك
 كيفيه تني بلك ثانيا جلاوت و شجاعت اولوق احوال
 جتك بلك و دشمن مقابله سندته تدبيرتيك بونلري
 بلكد نصكهم وزارت نه شايسته **دوره** اوله بوشيلرد نه
 عاري ايسه وزارت نه لايق دكلد **دوره** اوله بوزارتدن
 مأمول اولنان كرك ظهورك نظامنه و كرك ارازل
 و اشقيانك حقدن كله و بربله دن دشمن ظهور نده

د فونده

د فغه قادي اوله كه سر در نصب اولقغله لايق اوله
 بونلر كند و ده اولد قد نضو كره وزارت نه معحق اولور
 و خد مات پادشاهيدن وزارت نه شايسته اولان
 آدمه دخي لازم اوله جتي بودرك **اولا** امور سلطنتي
 بيله و دولت عليه يا اختلاول نه طرفدن ظهور ايد بگيني
 قوق ايد و بربله دشمن حركت ايد بگينه نه دن نشنت ايد بگيني
 بيله و طرف و اكثافه يا زيارون امرلر نه سياق اوزره
 يازيله جفني فرقا ايد **دوره** يا زيارون امرلر ده چوق
 صورت اولور **اولا** ضرر ايد بود كه ممالك محروسه يا زيارون
 امرلر ك جرابنده وقت اوليند بيقندان رعايانك پايال
 اوللرينه سبب اولور و بعض جواب واركه اختلاول
 باعث اولور **اولا** رعايانك پايال اولسي بوندن
 نشنت ايد و بوركه مبصيرلردن تيرتير و زيارون
 اولور **دوره** ارض روم و ايسى كونا هيه به و كونا هيه
 و ايسى ررض رومه بواي كد زيارون مكل قبل اوليم تيرتير نه

مطلب با ما در عايات
 انتقان وزارت

بولدرد فخرانه كونه حساسا راولور هر نه قدر ابا عايرتك
 ضبط و ر بطورينه قادر اوسه لر دخی البته اكل و شوي
 عا ياد ن اولق اقتضا ايد هر چه بوظهور ايدن
 حادثه لر حاجتزه و عبور ديتي زياده المقد ن نشأت
 ايد به نور بويلا خصوصه وقت اولند يقندن رعابا
 پمال اولور ثانيا امر لره تقيد يقيد اولد يقندن بر شكا
 كنه و واقف اولدن باور راي عظام و اضا بطان
 تكدير اولد يقندن ظرفي اخلا دلدن حالي دكل **ثالثا**
 بولتلا دل سبيله دشمن دخی دولت عليه نك ضعف
 اكلوب حركتنه سبب اولور اويله اولجه بواو خ نك
 ضررين و كرك اخلا دلنك دفعي فرقا نكه محتاج در
رابعاً بو خصوصه قدير ايا قتي و ارايسه دخی
 كندنه براكي در لو مضرت اولق اقتضا ايد راولا
مضرتك برسي مدت وقتي خدمت پادشاهيه
 كچور مشدر ثانيا امور طشر به واقف دكل در

تورده

در امور و نياز
 اولد يقندن
 اولد يقندن

بويلا اولجه كند نه شان وزارتك فاشده سي بوقدر
 لازم اوله جتي بويلا رتهه و لا احسان اولد يقندن
 بر مدت استانبولده اقامت اقتضا ايد ر **ثانيا** يا ناخالجه
 يا قانام اعد محنا جدر كه كرك طشره نك حال و نشانه
 و كرك بازيلاون امر لرك مضرتي بيلا كه رتهه و لا دكل
 بلكه مره دخی لايق و سزاوار اوله اويله اولجه حد مت
 پادشاهيدن وزارت احسان اولنان آدم بونخالجه
مقدمه ايسد بكم خصوص ظهوره كله هر يقدر
 شان بوق ايسه دخی اسرارينه كمنه واقف دكل
 طشره دكه اولان وزارتك اسرارينه هر كس واقف در
 اويله اولجه خدمت پادشاهيدن چقان وزير طشره
 و زار لريكه اوز رينه مره لايق اولجه بركين دولو
 سبب تقدم ايد لر اولا سببي بويلا پادشاهله جواب
 و بروب جواب الله نك طريق بلور **ثانيا** طشره مؤثر
 هوس ايتن اويله اولجه كرك شوكتو كرم ملو پادشاهيدن

32

33

کاری دکلا در اوپله اولیجه خطا بوئدن ظهور ایدر ثانی
 اذنادن اعدا و تبه به واریجه به دکن طریقیله حرکت
 ایته مش اولور اوپله اولان کسنه به طریقیندن اخطرقیله
 التفات اولنقده قطعاً فائد اولان زین دیرکجه طریقیله
 اولسه هم نظامه خال کلمه و هم امورند مخطا اینز اوپله
 اولیجه بوکامحنجد روشد بوکاد لیلک نه دردیوسنال
 اقتضای ایدر اینه بیکری اغا لغندن چیقما وزیرلرده مهم
 نائل اولشی یوق و اسیا آگا اولنلرده دخی نیک نام المشی
 یوقدر اوپله اولدقده هرکسه طریقیله التفات اولنق
 اقتضای ایدر هرکس طریقیله هوس ایندیکی حسیلله
 اختلاف ایکی شنیدن اینک دیویوقا رود بسط
 اولدی اینک اوپله اولیجه طریقی فعله چیقما ران آومه
 اخطریقی ایله التفاتاً جاز دکلا در زبر ایلکله بروقده
 لازم اوله و لازم اوله جی بودر که اوچاقلودن
 برحاده ظهور ایدر اینه یا مضررتک دفعک سولی

وکری سلطنتند اخترف ایدر موقوف اولسنه دلالت
 ایدر طشره دن وزارت و بریایطر مهره لایق ایسه
 دخی بر ایکی در لو هیجده تی وارد راقولاجنده تی بودر
 البتده طشره کزک ادمک هر تقد رعدیلده اولسه یا
 کندندن یا خوندانبا عندن ظلم شایسته سی ظهور ایدر
 اولیجه خلق کندینی ششهر اینه کسب اولور اوقولای بر
 الای خلق مرامنه مساعد مکن دکلا در اوپله اولیجه
 سلطنته نقصا کلیه بول بولور لراقولاجوشو جایی سولر کله
 اناطولی خراب ایندی بوپله برحالی تی پادشاهن خبر
 ویریه نه حق بلور یوسون دیکله باشلر لرا وپله اولان
 کسنه یا جان خونفه و یا خورسلطنت خوفنه دوشر
 بوکاقیاسا تقتم اینک اقتضای ایندی اوچاقلودن
 وزارت لایق ایسه دخی و بریلیمه سنده بر ایکی در
 خطا وارد راقولاجیسی بوکله هرکزه طریقیله
 هوس اینز لری بر طریقی فعله چیقما موقوف هر ادمک

کلا در

خطا پادشاهي امور
مطلوبه دولت

يا خود نصب اولنغه اقتضا ايد بويله اولره الحرفي
ايه التفات اتمك بلك دفع نقلت كي بر معناد را و ايله
اوليحق كه مني طريشه فونده فائده جوقد رتد ببرد
اولا شوكتلو كراملو بار شامز يوطر ز اورزه حرکت
بوليه وسلطنته نقصا عارض اوليه زير ارجا د نه
ظهور يد كه د شمنه مغللق اولسون ورك امور سائره
اولسون البته بوضه صوصوك مشورتي اقتضا ايدرو
مشورت شوطر نه اوله ليكه ايسته تمشيت و بيله كرك
علا ورك وصل ورك رجال دولت بالذات حضور
هما بوزه احضار اولنه شوكتلو كراملو بار شامز
شوخطايي جليله ايله كي اولا ايسته دشمن حرکت
ايته و يا خود هما لك حروسيد شوخا نه ظهور ايته
بونك دفعنه قايدي سردار نصب ايتدكم زمان
كي نصب ايد لم وكم وارد ورك جمله كز اتفاقا
مشورت ايدك وسردار نصب اولنه حق شخصوك

دقي

دخي حرکات وسکناتی و کرک حساسدنی و رعایا پرورکنی
و حرب و قتالده تدبیرینی بوطر نه حرکت ایتکه هکیم قایدیر
ایسه بکا خبر و بربک و الاوزیرا غطه برنی سولیتدی
وعلا اقدیر بربون مناسب کوردی و رجال دولت
شویله دیک دیه رک خبر و برمه مکرز اقتضا اید ایسه
مجرد غضب یاد شاهیه تمه مستغرق اولور سزد بو
خطاب ایله بعده بواج فرقه نک کی لایق
و مستحق کورور ایسه بالذات شوکتلو موها بیلو
پادشاهن اول شخصی حضور رینه احضار ایله و ز
رادن ایسه باقه باشکوک علم و کرک رجال دولت
و کرک صدراعظم سنی اوج طر ز ایله بکا خبر و برب
اولا رعایا پرورکنی نایب حادکنی ناک حرب و
قتالده تدبیرینی کوریم سنی ایسته سنی سردار
نصب ایلام صدراعظمک یانه وارسندن شویله
برتد بواستورمکه دشمنه غالب اوله سن و ما لك حروسه

34

سقف مسقف
دینار
سقف مسقف
سقف مسقف

مکره مقد را لعی اولیه زیر پادشاهلر قتلده اولان
مشورت بوندن زیاده اقتضا ایتمز مستوسنه سنده
دخی برایشنه موفیق اولندی عجز هر کیمی سردار رضب
ایندیلر ایسه تدبیری قطعاً کندندن سوال ایندیلر
خیبر و شرگاهره که تدبیر اولندی ایسه محضو رها یون
ایندیلر اولان تدبیرده شونقضا عارض اولدی که نبض
پادشاهی نه دردیو ابتدائی امره مراد پادشاهیسه
توجه ایندیلر بعد پادشاهک مرکی نه ایسه اکگوره
بر نظام ویردیلر عکسی ظهور ایلدی ایسه سولیکه کمال
اوله دیور موفیق اولنور ایسه تدبیرده اتفاق ایتمش
اوله لم دیور بقا لیه افراغ ایندی لیکه نه ممکنده موفیق
اولندی و نه تدبیرک خاوی نه دن نشنت ایلدیکی
معلم اولدی حوم سلطان مصطفی خان حضرت لری
دخی تدبیرده نقصاً ایتمدی لکن مقد را لعی بویله ایتمش
دیبه زک بوخصوصه جمله سنی حصه باب ایندی برک

بویله نه ایله شراب و سیاه ایندی بریه سین و بیت المال
مسلمینی تلف ایتمیه سین دیونکنده رخصت و برعهده
سردار رضب اولنان وزیر هر که که خیر و شرگاه تدبیر
ایندی ایسه **مقدم** بسط ایلدیکه بر کسه لری حضور
هایونه احضار و بلبله مواجهه سننده ایندی تدبیری
علناً فتح و قرائت ایده بعده شوکتلو قدرتلو عظمتلو
پادشاه مرکزک صاحب دولت و کرک شیخ الاسلام و
سائر علمایه و رجال دولته شومخطابی ایده کی باقین
افندیلر اغار یا شانک تدبیری شرعه و قانونه مطابق
مدیرد کلدی و دیوخطاب ایله اگر خواه اتفاقا شرع و
قانونه مطابق دیو خبر و بریر ایسه و ارک بونک
اقتضا این لو ازمنی کو کرک خزینه اولسون و کرک نایله
حق امر او لسون و کرک تعیین اولنده حق مباشر اولسون
برساعت اول تدارکنده باقین دیوختم کلوم ایله انشاء
الله تعالی بویله موفیق اوله جفنده شبهه بوقلیر

مکر

في اختراجه عفو الله ترضيب اولنور ايسه سفرم قتي
 وافر ايشه برار ايم كيد در ديورك بر آلاي خوشخاراري
 رشوت الله قبا د شاهه افاده ايد و بمالك محروسه
 حواله ايد ديور بوا و لان فساد ايق دخي بليه رك بركونه
 لذت ياد شاهدين حصبه باب اولدلكه ممالك حوسه
 يقايدني و با بديني وظيفه سالدي اولد بغير ان قطع
 نظر الخيق ياد شاهي نه كونه جلب ايد روز جواينه
 نه كونه جوا ب و بر يوز يوعيا ذا بالله تعالى دنباي
 هج و مرج ايد ديور دنبا مورنده مر ملينه ناظر اولد قارنه
 ايا ياد شاهم عالم غايدن سنوال اتمك اقتضا ايسه
 دنبا ديه نظام و برك البتده بوكاده بر تدرك كورمك
 لاند مدد برك كجج و ريش و كيمي سايس مشقوله سي
 آملري برهينه قويد بركه ياد شاهن علم غاينه دائر
 بجور ايسويلك لانم كلسه در حال ياد شاهم قوكوك
 قوناغنده در و بيش ناصر نامنده بر عاجز و اركه

كسه نك تد بركه نقضا ايدك ديورها نه بولغه
 محالي فالدي ديه رك كچه كوند زخاب و راسخي ترك
 ايدوب كاه پاشا قوسنه و كاه رجال قوناقرينه و راراق
 ايشي بروجه به ايلنك به بيوك و كوجوك فرق اولدن
 فالدي مثلاً بر آلاي منصب ايلوسي و لان كسه ليجدر
 كيمي اغيز ليني ايد بيلنه منصبه قناعت ايد بيلورنه
 بيت المال مسلينك اكلدن طويد بركه عكاسي بركه
 اغوايق اولسون كيمي كيمي و كيمي قايق تدرك ايد بيلور كيمي
 قونا قلرده مجهول اولد ملر تدرك ايد بيلور مثلاً
 ياد شاهن در يادن بر شي سنوال بيور ر ايسه
 قايق و كيجندن سورر او كرفوب ياد شاهه خبر
 و بر يوز ديومتر قب فرصت اولدي محاربه دن
 سنوال ايد رسه فادن محله شوي به بر قونا كوزار
 و فاون محله قوسن اشقياسي و اربونلره اتقا
 بيور بيلوب كيمك منصب ايله شائني ترفيع و كيمك

در بيان مفالطه
 كردن ياد تقاضا

قبا

37
 اقتضا ابد و ما مور و اولان آدم خنی مجرم بوکامختما بدک
 امور حال کلیه اولا بو عصر ثانی آدماری بر شبنه مبتلا
 اولد لکن که فرصت غنیمت ردید که باشلد بلر بو اینشه ما
 مورتیده که چه بن بو اینشی کوروروم لکن بوکامختما بدک
 بو اینشه موفق اولیم به ریک یاد شاهی اولسون و کیک
 صاحب دولتی اولسون کند نه میل ایندی بر و شوبه
 جواب ابد که که چه اقدم بن بو اینشی کوروروم لکن
 اقد زنی نیازم بود که با قدر شانی ترسیم با خود مشی
 اعطای بور و صفت مختما جسکه بو اینش وجو دیند بر اوله
 به ریک مرلنه نائل و لغنه سعی ابد را اولا باشا لک زومند
 ایسه مرتبه و لایه طالب اولور و مرلنه نائل ولد قد
 در حال سوزندن نکول ابد کچی بن بونی بو یله سولیم
 و یونانی کوریه تعهد ایدم ایکن بو اینش بدیکم
 کبی دکلدرد به ریک تدبیر آنرا تنکه باشل زبیر اولر نه نائل
 اولدی ثانی اولا بدک بو اینش بو یله کوروروم کوروروم

اقتضا

مطلب در بیان اینها
وزارت

هزار گزده تجربه ایدم کرامتده قطعاً شبهه بوق و
 بعضی دهی علم مخصوصه ما هر پنج خبر لدم که برده
 و کور که نه اولمش و نه اوله جوق و ارایسه ما سوس
 اکبر در انقا اولمش اقتضا ابد ارایسه جمله مشکل اشکری
 حل ایدر به ریک الله تعالی حضرت زدن قورقا زویغیز
 حیا اینمظر الما ناصوس یاد شاهی بر در حیا ابدیکه
 امور سلطنتی و نوتدر دبلر بلر که که الله تعالی حضرت
 شان یاد شاهی بو یله آدم لک شکر زدن حفظ ابد
 آیین ارباب و ذرات شوکت لک شلو یاد شاهر کورک وزیر
 و کورک رجال دولنده مشا و ربه مستحق اولان کسه
 لر هزار گزده تجربه اولمش که که مختما جده که مرور سلط
 مصطفی خان حضرت لیک باشنه کلان شبه کبی اولیه
 شوکت لک شلو یاد شاهر لازم اوله جوق تدبیر
 بر ایسته بود که اولا بر شبنه شروع اولمش اقتضا
 ابد کند ه البده بو خصوصه بر آدم ما مور اولمش

وبقدر مال مختار بدو مامور اولد بغي ايش
 او فو ركندى جرمفتند و شرب و عصرده هر روزه
 و ام اولدى بركى صلتد بود بكم مراد بنده نائل
 او نور و ابوايشه ساونك ايدان شخصلر دختا بكم
 قرقه در قرقه نك بري بو ككند و به او فور يا زار
 بغي سويلد بر ايش ظهور زره طائب اولور ككشاني
 ترقيع صمندده با مور لوت و پاخورد خوجا كه كند قه طا
 لب اولور سالنده نظر اولنسه انف يا جزو بغي و قهر قه
 ليا قق اولما ز او ياله اولجه هر ايش بو كا قيا سدر شوكلو
 مها نلو ياد شاهه لادم و له قق تدبير بودر كه مامور
 اولد بغي خلعنى را ايند كيه نه شائى ترقيع و نه نياز نيه
 مساعده اولما لي شويلاه جواب و بريده كه اراي خلعنى
 ايند كدن صكرت نياز كيه مساعده اولنور بود بود فع اوليه
 خلعنى موقوف اولور ايسه شائنه لايق اولان نيا
 زينه مساعده اولنسه ما نف ككدر زير بونك بريكي

درود

در لومضرت و ارد را اولامه قهرتلك بري لايق اولميان
 منصبى هر كس كند بنه چون كور و ربر باد شا همز لادم
 اوله جق هر كسك سالنه نظر ايد مع فرشته كوره اعطا
 و طر يقنه كوره رتبه و بريلا كه سالده هر كس معرفته
 و طر يقه هوس ايه مز نو كا نسبت شوكتلو كراملو
 پادشاهمرك دشمن مقابله سنده اكي كوزه اعطاسى وار
 ايد كه خلق عالم بو كا نائل اولنور غبطه ايدر لايكي
 اول ابريسي قفنان و بريسي چلنك بكسنى دخا و لقدم
 مبندا نيند بركه شهدي اصلاط الي بو قدر استماعم
 كوره اولكاه حمار به لرده مذكور شيلر ايجون جانلك
 فدا ابدلر ايش بو عصر مزده كه كورتون ادمه چلنك
 تكليف اولنسه نيلم چلنكي بكا التون و برك ديور
 جواب ايدر اولد لر اوله اولجه پادشاهمز لادم
 اوله جق كرك اعطا اولسون و كرك رفيع شان
 اولسون غايت ايله وقت لادمدر و قلام عفر خوي ايش اوله

ديوان بخشين چلنك

ديوان بخشين
مورنك ايش

تا بلكل رجال قبول سنده دوشديك و يا خود مشرحت
 كته بر الای مفلسه دوشده اولا صرف كنه سندن
 معامله ايله اجه الوب بواشك وجوب بزير اولسنه
 كنه مسفور ك دلالتيه نائل اولور صرف مسفور دخی
 حيله سندن نانی رهین الاجب نخی اولد یقندن سندن
 آتی ای قات ابد بر دخی كندی زیتند و حفظ ایدك
 و بر یسی دخی و یوده زیتنه و بر بر آگی مرد و رنده
 و بر دخی ایجه مطلوب اید و بر میه جكنی عطر
 مشاعده ایلد بگنده و رجال اولدی عیله س نغیا كم
 ایه سئوال اید و ب بدند و اولان سندن آت اكوندوك
 بوجیله دخی خامت ایتوب رجال قبول ننده توصیه
 كاند بابه محض مزوری بر قالیه انواع اید كم خد سات
 دولت علیه دن دم و ر و ر اولور كیدن بصمول دخی ظله
 لیاقتی و ارایسه باشل بر الای ات محمده تستكه كاه
 امور باده میر تستط اید بگندن خلق بونك كینتی

شكوتلكر اشلو باد شامهن لازم اولان حصوصك
 بر یسیده بود كه كرك و یوده لوق اولسون و كرك التزام
 اولسون نجهول ادمه سبارش خطا در مجتم بر ایگی
 ددلو مقترن ظهور اید ریویله خصوصه سبارش
 اولنه حق ادملر بونكره اولا طشره مورنده تجربه
 اولمش اوله و ایل ملكت صاحبی اولغه محتاجكه
 رعایا راحت اوله و اشقیادخی فرجه بولییه بو عصر
 امور مجھول ادملر و قالی زیرا مقاطعه لرك بیری
 و كرك ایدرین ارتود بولریا قتی اولان كمنه اللوق
 اقتضا ایلمسه بر الای ناس ضرر و فایده سخی فرق
 اتمدین شویله جواب ایدر كركه قدیم الایامدك برو
 مبرسی بود دبه رك كاه آستانه تشكی و كاه تكلیف
 كونه كوزندن كند بلیزه بسس كلك ایله بوضوله
 ضابطلكدن بالكلید و اولك لای مقاطعه صاحبك
 طبع خامندن تشك ایتشد و مثلاً شهیدی بكونه

منظره

بونك بر اكي در لوهجه ني وارده رهنه تنك بر يسي بود كه
 اولادش ز طهر و زنده هر كيمه بر ايش سپارش اولور ايسه
 ابتدا اخريده نك قلتي سخن اولور مجتهد بوليك كوي ايامنه
 وسيله رتق دشمنك جلا نته باغندن دشمن مقام بله سنه
 اولان سردار يك كركه منده و كركه جلا نته و نقصا
 اوليكه كم دشمنه مقاوت ايده اوبله اولجه بوجو بلبلنجي
 دشمنك جلا نته باغتن اولور زيرا دولت ال عثمانك مال
 ايله افتخار ايد بوقدر شهرت تاريب ايله وجاوت در
 اولجه بوز ايلون جواب شاهه لايق كلكر ننه كيم بوضو
 دليلك ندر ديو سول اينك اقتضاي ايد رايسه كسان
 اكي تاريخنده مستور ظهور ينده مرحوم سلطان مسطفي خان
 حضرت تلي جلاوت و نجاسه باقبوب مجتهد مال ايله لوهجه
 اداره ايده هم ديو بوقدر خزينه الكوف ايد بكنك نفاذ
 اولدي اوبله اولجه بوزم ولتس مال ايله داره اولان كم بوجو
 خوي ايد لم و نه دنبر و شهر و جولايد كم مرتضی اصلنه

دولت عليه به بله رسك لانم كلكه در حال صرفه خور
 مكتوب بازوب ايشه نه شكايه كركي كركي اكونوندي برتريب
 ايله دفع اينترسك سكال اولان ديني بر وجهه ادا ايده هم
 ديوانعا ايد صرف مغور سخا اقمراض و لسون
 دخی ديوان و باقی طوقه برب باندا قبول بره كلب كيم
 تضرع ايد رسك جمله سفی جمله جباروب شكايه بختي
 اولان درو مند لر يك كينيندي افاده اينك سوزن
 با بر طرفه نفي و يا خود كوره كه قورلر اوبلا و نجه حال اوب
 اشگر هنر كركه و لغع اولشدر شو كركي اولور بارشاهه
 و كركه صاحب دولت افنديزه بوكيفيتي تخمس واسوه
 قد رقا اوليان كركي دفع اينك شاندر ندر زير اوب
 شيلر ايله اختلاف نشست ايد اولان دولت عليه نك
 شانته نقصان كلاله و قايعدك در كم فقر بر
 اولور مشلا خويل ولان امر لده خزينه نك
 قلتي و در حال عثمانك ضعفی صلحه بز اولديلر
 بونك

خلا در بيان نجاسات
 و جلاوت

لجدید و بیشتر او به اولیجه دولت ال عثمان بوسلطنه
 و مطنطه مال ایله مالک اولدی حجه جلالت و شجاعت
 ایله تاثل اولدی اولیجه خزینه نك قلعانا نكده سی
 یوقدر و خزینه ایله اره ارلا از شجره شوکلو و عظمتلو
 باد شامزك جهلوتند و تدرینه نقصا اولیه که بو اثر
 اواره اوله یوخسه بویه جوبلر ایچ مستنده دلالت
 ایدر اولد دولت ال عثمانده اولان کولک خزینه به و کولک
 شهرته و کولک عسکروه برپا رناه مالک کولک رنوک کتلور
 کولک متلو پار شامزك جمله سی حجه اولد بر و اولدن دولت
 آل عثمان مال کلن کلون جمله زرقدن اولیله اولیجه کجه ایله
 آل عثمان بار شامزك سایه سنده اولش اولور شو کتلور
 کولک متلو پار شامزك بر یکی سنه متا علربیه افتات ایته مالک
 لازم کلسه جمله دولتربیه ضعف طاری اولمچند قنیه
 یوقدر اول مسعود و لنگل خزینه سی لالت کولک که ریا کولک
 دهخی یوقا قیاسدر اولمعه دولت ال عثمان جمله سی لنگل

خالق

خالی اولان لنگل شوکلو کولک متلو پار شامزك لازم اوله حقی
 حرکت بود که مالک محروسه سی حفظ ایده هر کولک
 مقادیرنه کوره التفات ایده و عسکری نك نظامی ویر
 واقعتا ایدن مشاوره اهلندن سؤال ایده بویدن زیاده
 خزینه اولان یوقدر لک حادتم بوغتلور نقصا نینندن ظهور
 ایله ای اولاند بیره شو نقصان نیندن اولیور که برینش
 ظهور یئنده کولک عسکری و کولک نسب اولان سر یارون
 سؤال اولمغان اولدی خطاب و سؤال جمله رجال دولت
 و علمایر و وندجی اولیله اولیجه برایشه موقف اولمغان اولدی
 اولی بواج فرقه دن سؤال اولیله حقی جوبلر بود که
 رجال دولتند و وزیران مه مالک محروسه نك حفظ
 و حوسسی و کولک نظام سنه کولک اولور و عسکری طائفه
 سؤال اولیله حقی بود که مقابله چکده کولک حرکت ایتمور
 و دشمنه کولک غالب اولالی و علمایر قند بوردن بو ایچ
 فرقه نك جوبلری شرعه و قانون مطابق مدد بود

محتاجد و شود و در سجده گاه از لنگه محتاجد
 دیده بزرگتر منقش کن و در شویب ممالک محروسه مجب
 استخوانه و بر دیگر عمارت کفر سینه و از پنجه عسکری اولاد
 کسسه قالمی طشره لروه ایشی بتمدن قالدی سفره
 کیدان بوق کیدان لرخی گاه علوفه گاه تعیینات دیده رک
 کرک و زیر اعظمی و کرک سر عسکر نصب اتدیکم و زراک
 کین تکبیر و کینی قتل تندر نور خا و تدر عسکر تندر
 بوخسه نصب اولان منا بطرنا اهل اولاد بعتند تندر
 نه دن نشنت ایله کیم معلوم اولاد مغله اگرضا بطرک
 ایسه و زویب بو خصوصه قاعده او جاق بیلور اصل
 ادملری عجد آگضا بطر نصب ایسه سن نا اهل اولاد
 او جاق قدر اخلج ایسه سن دیو اختلاول عسکری طائفه
 سندن ایسه در کاکه مدخلی اولیا نلری او جاق غاده
 حال ایله کین در ظهور راتشد عسکر ککدن اخلج ایله سین
 اجداد عظامم وقتل زنده بو قدر واک خنفت وجوده

مطلب در بیان کجاست
 در بیان و مقامه

سؤال اوله ایکه ندره نقصان کلیه و هر کس او سینه
 شغولی اوله نمد کجی وقتند چکنی ملدان و شریع هر اولاد
 صورت اولد قلدن بر مشورت نه پنجه و بر لیدن قالد کجی
 و نیز بو قدر جو ایلی بر اولاد یونی بوزک ایله کفنا ایله لم
 و بوزندن صکره عسکری طائفه سندن کرک نظر منده و کرک
 حرکات و ککنا سندن و کرک مقابله چکنده ندره بیسته
 شروع ایله لم ابتدای ادره شکر کنو کر استوار شاه عالم
 پناه اندنیزه لازم اوله جق بود کر کجی انگلی و قول
 کتند اسنی حضور بینه احضار ایله باقه انا کرک سرجه
 و کرک آستانه و کرک طشر لروه علوفه سنی ویرد کرک
 نقد ر کجی قوالریه ماکم در فتن سندن استم دیو
 خطاب ایله زبر بر نه ظهور نده سوزی سفره سین
 ایله یکیمه قلت عسکر دن خبر و بر علوفه و تعیین کن
 ندر ککده دفتر ارم عاجز قالطش ابتدای امره
 جواب ایدر سن که سفره شو قدر سندن کجی پیونده
 محتاجد

بورداده بختور دین

ختور دین گنر معلوم شد شایک بر اینه موقوف اولد بختور دین
 اهل اولیای ضابطه نصب الی دیگر دان نشنت الی دیگر
 معلوم شد و یو خط اب ایلیه زیر استقامت عمر اولدی
 رشوت اله رفیقی و افرجه کسول کسسه لری کسمنی
 طور باجی و کمنی حاسکی نصب الی دیگر
 معلوم شد بر جا دانه ظهور نده قاعده اوچاق
 بکسسه لری طشره لره ارسال ایله رشوت
 اله رفیق بقال و خقاله و اریجه دیک بر اراق و یروپ
 اغا ایتد لمر اصلنده و نسلنده عسکر الیک
 اولیان کسسه لری اوچاغه اذخال ایتدیلر
 و اوچاغک عرضی و ناموسنی بامال ایتدیلر
 دشمن مقابله سنده جا اولت اوزر حرکت
 ایدر قالدینی مجتر نا اهل اوچاغه اذخال الی دیگر
 دن نشنت ایلیای دیو قهدید بولتو خط اب
 ایلیه بعد بر آتامدان حکم کرک اغا کرک

قول کتبی

قول کتبی کسکی تکمل حضورینه احضار ایدوب سیزه
 تخیه ایلیه کوجو ابه نظام وزیر بکرمی دیوسنول
 بجز بر ابه اکوجو ایلر بنده بر بنجه اولوب ایت وعلی ایله
 جواب ویر لری ایسه جو ایلرینه نظر اولتد لیا فتلری
 وارعی بوقی فرق اولتد قارندن لیا فتلری ظاهر اولور
 ایسه مقدم بسط ایتد بکمن منوال اوزره دفتره نظم
 اولتد بقده عسکر ایچ صنف ایله بر صنفی قورچی
 وار و توراف و علیله اخراج ایلیه و لکی منغیره سفره
 حاضر اولورک دیو تخیه بیوره سرحد معظه لری
 ماعدا هزینه قدران اولسه بنده الی بکنه کزیده عسکر
 چیقار جبهه بی دخی بوخا قیاسدن بکمنی تدبیر بودر که
 طوبی و قوسباره بی بولورک دخی منابطلرینی حضوره
 احضار ایلیه باق طوبی باشی و عیاره بی سفره و قنده
 اجدا معلوم وقتنده بنجه معضلو وجوده کتور بر بکمن
 معلوم ایکن شدک ظهور ایدر سفره لری کرک طوبی

مظاہر احوال

43

ديوشنا ايله اولاشنت ايدن ايش بوا اولديكي اوجاقلار
 نا اعلالي اذخال ايدن ايز رشوت ايله منصلاره اذخال اولور
 اولديز جمله عسكركنك اغير اسامه لريني رجال وعلما
 قوسنك خندا نظريه ويردكوز عسكركي طائفه سنه
 سوز كركچين اولدي عسكركي سوزون بوز وند روي
 سوزك نفوزي فالمد بقند ان اشره موقن اولماق
 بوزنك اقتضا ايلديكي معلوم دوده ويونديان صكره
 دخی موريكوز جمله كوي مخص ايدم خاطر كوكلك
 دجا ايدرا اولور ايسه اسلوب عسكركي طائفه
 سندن اوليان اساميلري من كل الوجوه قويه چاله
 سزكه سوزك نفوزي اوله و امري بريته كتوره سز
 ديوشتم كلام ايله اوچن تدير كوردكه بوند برك
 وجوده كله سنده ضابطا نرك ليا قتلري بوق ايسه
 نظام ويرمه نك طريقي بود كه اولاشون تكمول
 پادشاهان ايق ديوان ايله بعه مقدم بسط ايتكيز

ياقت خبايان

وركر لجا ارجي معرفتي بيش بركسه اولديغي معلوم اولغاله
 بومقوله رخا و نكره قتلوه اعتبار ايز اولديقندني نشنت
 ايلاي بوغسه نا اهل اوجاغه اذخال ايلديكرني نشنت
 ايلاي كرك كيتكوز كرك عسكركنك دفتري استرم ديور
 ايلاي اغاسنه خطاب اولديغي منوال اوزره انرون
 دخی دفتري مطلوب اولنه بعه ليا قتلري ظاهر ايلع
 اولند قذفكزه اقتضا ايدكركي كيري اغاسني وقول كلكليني
 وز غر بچي و سوسو بچي و سكا اياشي و جبهه بي و طويجي
 باشي محمد احضوره احضار و شو طرز اوزد مجواب
 اولكي سزك بو طرز عسكركه نظام ويرمه چكرك معلوم
 ها بوغ اولوب بعض اجلا دعنا ملريك وقتندك بون
 وقتك كليني به دك اوجا قتلر نظامي وقاعدقا اوجاق
 اوزره حركت ايدركين نيجه نيجه خدمت كورده موقن
 اولديكركه لجه سي معلوم دركين بوانا ده سزك
 ظهور ايدن رخا وت كوي نشنت ايلديكي معلوم

دو

اغالروا و ساق اختیار لاری و او طه باشیلر و ساق نرضیا
 بطاک عسکر حضورها یوزنه احضا را و لثوب المشا
 شویله خطاب ایدکی باقه بچیری اختیار لاری و او طه
 باشیلری و ساق نرضیا بطالان را و تته و نه و سزل عسکر
 کزیده سی اولوب کزک تشخیر اولان قلعه لرو کزک
 دشمنک محاصره ایلدکی قلعه لردن و کزک صفوق
 چکده اندیک کزک لاور لک جمله سی معلوم ایکن
 شیدی بوسفر لرو قوعندن سزلردن بر خذمت و جود
 کلدی کی بویله غیر نیش لک سز نچی ظهور ایلدی
 بو خسه ضابطلر اهل اولد یغدی ظهور ایلدی
 بوسفر اول و لته ایلده بونلک جوایی جمله ظهور
 اینی شوکتلو یاد شامرک معلوم و جود و کلور
 اولنجی اسان طریق ابله اینی و جود و کلور
 بوندن صکر و جود و کلور طریق بورد که حضورده
 بسط ایندی کزک اغا و کزک قول کتدی سی و کزک

ساق نرضیا

ساق نرضیا ایلده ضابطلکله نایسته اچیلندن آدمی
 وار در بوندن صکر شوکتلو یاد شامرک لازم اوله جف
 جواب بود بوندن صکر اینه بونلری سز اغا ایندم و یونی
 قول کتدی اسمی ایندم و یونی سکیان باشی ایندم کورده سز
 بوندن صکر که کور سز و جود و کتدی سز و کتدی او فلول
 هک بوندن بدل و جود اید سز بوندن جمله بر خفا کایلیه بقده
 کور اغا لک قصوری اولدی معلوم اولد یغدی ان شعه
 سز ایلیم بوندن صکر اغا لرنده بر بانه بولنج بر یغدی
 فالمدی بوندن صکر کزک اور طه لردن و کزک طشر لردن
 او تر دن برون صکر اولیان کسه لری سز به بوندن اشغور
 دیو صحاب چشیه سز لیکزده نا اهل اولنلری او جاقان
 اخیل ایدم سز که او جاقان نظام بوله دیو خطاب اوله بقده
 کزک نصب اولتان اغا لره و کزک ارجاق اختیار لریه جلیله
 شوکتلی کزک شلو یاد شامرک توجیه ایدم و بویله جواب بوره
 با فیه اغا لرو کجوری قولیم کور جواب ایلدی ایتدی کجوری

ساق نرضیا
مجان باشیلر

کجا

بودند که مکرر کرک را بجا می آورستند و کرک آنها قبول شده
 و کرک دیگر که عاقبت هم اولیا نشدند نه قدر اسامه و زلبه
 جمله سخن قره، چاله سز و سنا صیب قولی به خذشته و معزین
 کوره و در سن و او جاننده طریق طوطی را در سن اختیار کرده فاده
 اویاف او زده بر کرک می و برله می مراد در دیوشو کنگلو
 کرا تلو یا شاهن خشم کلام ایله شو کنگلو مرانلو یا زناهن
 کند برینه اولاد بگویم کریم و نوازش معلوم می اولد فده
 جمله سی سها و طاعته در جکلرینه شهید و قدر او سیده
 او یخه بایش نظام بود زبیر شهو و جواید که
 الانسان عبید الاحسان بنش در در قجی تدبیر بود که
 کرک اعانک و کرک او رطه لریک بودند زیاد و نظامی اولان
 کلاه لم مشر ه اولان عسرنیک نظامنه بونک دخی تدبیر
 بود که بله کیم مرینه فاده ایم اولان شو کنگلو کرک تلو
 پار شاهن جمله سنه توجه ایوب شو به خطاب ایله که
 سفر و وقوعنده اصل اولان کرک طوری باجی و کرک

خاکیه

در بیان معنی
 در بیان معنی

خاصگی اوسون عسکر انجری بنه مامور اولد قارنده
 طبع خاما نندن ناشی بقال و چقاله پیرا قار و روبر
 رعایا مقوله لرینی عسکر بنه ادنال ابله کلری دخی
 معلوم در بونک دخی نظام می سزون استرم نه پیر
 دیوشو ایله آنگر دخی فرمان پار شاهن کدر
 دیوشو و پیر ل اولاه اولی شه طشر و نک تدبیر نه دخی
 شروع ایله تدبیر بود که شو کنگلو کرک انلو یا دنا
 همز جمله به خطاب ایله که برور بران طولیه و برور
 روم ای نه تعیین ایدم و سزون دخی مطلوبیدر
 فاعده او جاق بیور بر اغا و او جاق فده برورده اولش
 بر انجبار و قاعده او جاق بیور بر او طه شی و کرک نه
 بو خصمه سز دخی مهاسب کورد بککر ادملری
 انشا فاعجین ایله سز و شو طر ز اوزده کند برینه بیلدیر
 سز که عسکر بیکده عاده سی اولیا لوز و بر کرک که مستحق
 اولیا بلرک دیر کلری چالنه و عسکر بیک کدن

این ایضا
 در بیان معنی

۱۱۷

مطلب انتظام عسکر
بیرون

انخراج ایده سز و انخراج اولنه سی و مطلوبه رسوله
 دیرسز دیوس سوال اولنه البتده بوزلزنده جیولری
 پادشاهنک مرانی نه ایسه بزیم دخی مراد من
 اور در بیوجواب ویریلرلینک کینه ف حلوم اولنه
 سکرو تدبیر بیده که اولا یکی وزیر انتخاب اولنه وزیر
 دخی شوخطاب اولنه کی انشده برکری نالمولیه ویرکری
 روم ایلی نه تعیین ایلام بوا و جاقده نامور اولان آدیگر
 معینکه الهس شوطن ناوزره ویرولر اولان آدیگر
 ایده سن والاجت نه معینکه ورتوب بوا اینکه وجود
 بزیر اولامسنه سب اولور سن جدم رو حجبی امان ورتا
 ویرم سرری قتل ایدم دیو بنیه اولنه بقده تدبیر
 بود که اولا و جاقده نامور اولان آدیگر معینکه
 اله سین و شوطن ناوزده حرکت ایده سککه دیرکده خط
 اولیا ن و سکری پاکده علاقه سی اولیا ف قاعده اوقاف
 اوزره دیر کلل دن انخراج ایده سین دیو بنیه ایون
 بخلک

مطلب دیکر تدبیر
از جاقده

بخلک و راقه لری که سین و کسوه لری دکشوب رعایا
 دقتیرنه احوال ایده سین دیو بنیه اولنه بقده کرک دیر
 انخراج اوله سنده کرک کسوه لری سیدال اوله سنده
 کرک رعایا دقتیرنه احوال اولده عناد و مخالفت ایدر
 اولور ایسه سیاست قتل ایله سین بوز نام ایله قنیه ده
 مدخلی اولیا بنلر ایش ایدر میه سین ویر مسخس کورک
 امور حل کلمک اقتضا ایدر ایسه انلره اوله بی عقوبت
 سنگا اولور دیو حکم بنیه اولنه انشا دالله تعالی بویله حکم
 اولنه اولور ایسه بوا ایش آسا طرف ایله نظام بولور هم
 پادشاهن او جاقده تصحیح ایش اولور و هم دخی مالک
 محروسه نظام بولور ویر جاده ظهورنده ایش کوریش
 اولور بوزدن آسان تدبیر اولان سباه و خطدارا و جاقده
 دخی بو کافیا سدر اکون بوزلرک نظامی پاکون انالریله
 اولان بزیر انالریکله انشده ده برک تدبیر و تغییر
 اولور ویر جاقده اوله جند محرم انالریله بو کافیا نظام
 بخلک

اتلاف بریدن عیوبی بر شیشه مفید دکلر و بونک دخیج
 تصحیحی مطلوب و در بوختی کلام ایله بعد صاحب
 دولت شوطی از زره خطاب اوله که سنکه
 صدراعظوسن بو خصوصه سنی بیان نصیب بالهم
 مجتهد فخری کنورد و ببالذات نظر اید سن کرک چاوش
 مفسد لوند ز زیاد اولان اسامه و کرک رجال و طبا
 قیوسنده شغل ملندن اولان اسامه موکل الوجوه
 فوه به جاله سن چاوش مفسد لری و کرک کاتلری و کرک
 سا اوشنا بطان سکا طوغر و سخی خیر و بر مریوب نظامه
 خلل و بر ملک اقتضا ایدر ایه عبه السائقین باب هابو
 رفبه لری ضرب اولنه دیوتخبیه بیوریه بعد صد
 اعظمه شوطی از زره بیور ملک علوفه اخراج اولد
 بالذات حضور کردن جیه ایله سین علوفه به چقلا
 شویله سغال ایده سنکه سن نیرن لیسین و اسبک ندر
 و بولاسا میده نه طریز ایله مالک اولدک و قنغی سفرک

بوا و هاتند نظامه خلل کورنه بودر که آقا بونکرک اسامه
 چاوش لوند و رفقی جوق اسامه دخی رجال و علما خدما
 و جوق اسامه دخی اصناف مقوله لوند کچشد بونکرک
 نظامی اسامه لر بیلک تغذیه اولور دیر بر اکی اوجاق
 بر حیثه کیرشد کرک اسمی و ارجسی بوق مقوله سید کرک
 سیریدن فیرک بر شیشه مفید رکادر اوله اولجه بونکرک
 نظامی دخی بونکرک اقتضا ایدر آقا بونکرک مفسد
 صاحب دولت باشر و لوق لاند و بونکرک کرک اتاواتا
 دخی بونکرک از زره حرکت اینه ایکه بونکرک اوجاقله نظام
 و بریه اوله اولجه بونکرک کچرک اوجاقله
 اخاری منقول بونکرک دخی ضابطی حضوره اصحاب
 لحدا را غامی و سپاه اغانی و چاوشان و حنا بطان
 اوجاق و سپاه و سلحدار شوقم اجداد عظام وقتنده
 فنی و افرغند منته و قنغی اولنلر اکی شهیدی سپاه سلحدار
 اوجاقلی بر هیثه قوبد کرک اسمی و ارجسی بوق

مملکت درین
 تصحیح اسامیان

برسا که در فتنه اوله کبرک تعبیری وصف اولنا از برطرف
 مامور تیزتره ات ایله کند نلر تلرین صبا توب بیان کلر
 و بیله کند نلر اسلرک مستار لر یونلرک بوسا له کونفا
 اولسا ایواج سعیدن نشتت ایله ای اولما بروره مامور تیزی
 اقتضا ایتمکجه د فخر لری سر عسکره کیدر و زنده
 قدر ایتمه برار تیار لری و آرایسه برره یانه ایله اتیار لری
 توجیبا ایتمکجه فتناعت ایتموب ایتمه بر یان ایچی
 کلرخی تبدیل و تغییر ایتمک لردن بوسبب ایله بیز فخرده
 فخر قالدی ایچی کلر یانک دخی سوزی کجمن اولدی وما
 جیلر زه اختلاول واقع اوله سنه سبب اولدی ایچی
 ایتمه بر یان تیار لرن کتر دسیه حال قبول زنده و زور کا
 دایره سنه دوشنده ایچی غیر تیار لری
 اولتلر خوقلردن ناشی بر تقریب کدیك بیداه ددیچی
 ایتمه بر بوسبب ایله بیز فخرده فخر قالدی کند یلردن
 بر خند مت شام مول و نماز اولدی او یلا اولمجه بوکارو

دیرد لک دیوسؤال اولنه جوابنده خطا ایتمه ایسه علوفه
 لرینی ویره سن و اسامیه مستحق اولیا نلرک اسامه لرینی
 قره به چاله سن و دیر ککنده معنی اولیا نلری رجاوشنا
 حنلری کلمیوب اسامه لرینی قره به چاله سن دیو نیشه
 اولنه انشاء الله تعالی بویاشی وجود پذیر اولسند و کلاک
 ایدر بویخصوص صاحب دولت افندی نلرک همنه محتاجکا
 استنا عمنه کوره اولل سفر لردنه دشمن صاری بیز فخر
 وقبر نری بیز فخر وارمی دیوسؤال ایدر لویاشی اولیا نلر
 بویباشیه برار عسکر اولق کر لک در بولوا جلا قدر لک نظامی
 البنده شوکت لک متلوباد شاهن لایم اولان بودر که دیشنه
 غالب اوله نایبا ارباب تیار لک نظام سنه دخی بکیم
 مرتبه نده بیزینه شروع ایدم شوکت لک متلوبا تیار لک
 مرد ها یونلری ظهور ایدر رایسه اولدی بویطراز و زنده نظام
 بولور ایچ تیار لک ایستد ناطاع تلر کور بوق ایچی
 کر لک احتشام ده اولسون و کلاک اطاعنده اولسون
 بحکم

دیرد لک دیوسؤال
 اولنه جوابنده

اوباراق نايادوب وكنديلدوخى اكوپ چيپه سزد يودورعايا
 ليزك اوكوزي اولالانله اوكوروتخنى اولالانله شخم وى
 سز وويختك هابونك مغايري كرك خانه بنايتكده
 وركرك رعايا كرك لو ايتخى كوروكده ورك برطفه مامور
 اولد بغيرده بيراقل كرك اللهه موجود بولمقان لازم كلور
 ايسه نما اريك سنجاق ملوز يلر يره توجيه اولنوب مشرف
 اولد بغير وقلق توجيه وقتنه كلنجه به دكين حاصلدى
 تخفص اولنوب وصيري په قبض اولنه جفين محقق رساله
 ديوروسيا ق اوزره خط هابون صا در اوله بونك
 نظامناك عظيم مشاهده سى مامول اولنور هم بويه نظام
 بولورورم دى رعايا مهور اولور و برطفه مامور تيلري
 اقتضا ايدرايسه مكل كمارينه سب اولور عقده تقيشني
 دى سب ق اوزره اوله ليكه بريره مامور تيلري ظهورده
 خدماته ولت عليه و دى ختم ايتور و بو خصوصيه
 اشناشونكلو كراملو با دشا هنك امين برينه كتور

نظام و برك اقتضا ايدر بونك نظامنه شروع
 اولدى اقتضا ايدراب قبول انه نظر اولنده هابونانده
 نقد قيد و ارايسه معلوم هابونلري اولد قدقم كرك
 اناطوليدن و كرك روم ايلنده كرك محنت الراجي بيجلري
 و كرك سنجاق لاجي بكارى جسته جسته حضور رهايون
 احضار و الراجي بكارنه شويله سال اولنده كرك بريره مامور
 اولد بغيره نقد ريدرك اللهه نفقه مالك سز دى خطاب
 ديوروسيا ايلنده بجه جوايلر نه نفز ليزك نقصا نئي خيبر
 دكلر نه حضور ماعلا نفز كرك خيبر اولدى ديوروسيا
 اولنده البته جواب ايدرك كچي آستانده رسال قورلر نه
 دى كرك لاجي قورلر نه اولد نفز بجا بسوز نمز كچي اولدى
 و بيراقل نيزده نفز قالدنى بو خير و برير ايله اولنده
 بو كرك بدير بوزرك شويله برخط هابون صباه ر
 اول كرك ارباب نيمار و كرك متفرقه و جانش عوام
 كرك زعامت ليزه اولسون و كرك قيتما ر كرك اولسون

اوباراق

احوال نقل کردن

بوقوقی مأمور اوله و اول حوالیده اولان وزیر ایچی
 سویله بر مرصا دبر اوله که بوندن مقدم شویله
 نظام ویریلدی ویریلان نظام مقبول به اولمشی ما
 مور اولان مباشر معرتیله جمعیس ایدسین ویریلان
 نظام قالاتی ظهور راتیش و ارایسه کندورلندن
 توجیه و قنندن بوانه کلنجه به دکن هر نقد تبارک
 وزعامتک حاصلاتی و ارایسه تحصیل و تبارکی
 دخی سنجاق ملازم لری تک مستعملرینه توجیه
 و منفرقه و جاشان بر لری آستانیه ارسال بقده
 خواصه چالتمق اوزره نظام ویرسین و ارای
 بکلری حضوریکم احضار ایدوب بورتوجیه اولنه
 جق تبار سنجاق ملازم لری نه نظر ایدوب ارای
 بکلر تک عرضیه بر لری ارسال اید سنکه اکاده
 توجیه اولنه بعده ارای بکلر تک سبت تبارکی
 ظهور ایدر ایدسه جله سنک معرتیله سیاست

ق

تقل ایدسین و سنجاق تک تطبیق معربله کیفیه تخی سبلده
 سین دیوخط جابون صا دیرا اوله لکن بو بهانه ایله
 کرک منفرقه و کرک جاشان زعامتلر نه شانه بنایدوب
 کرک امورین اداره سی ضمنده آستانده مکت
 و یاخورد امر ایله بر طرفه مأمور اولوق اقتضا ایدرایسه
 بوند کرک زعامتلر نه و کرک مالنه ضرر اولویه
 دیو تضریجا با زنده ایچ کد کلویانه بو نظام مدان اقصا
 مرام زعامتلری الزامجه ویریله مک و کرک رعایا لند
 اموری اداره ایتمک و سفره مأمور اولد لرنده لوا
 زملرنه نقصان کله مک ایچون اموری اداره ایدوب
 نظام ویریشدن بو خسه کد کلویان مزبور خد ما غدن اولدی
 معلوم دیو خط ها بوند تضریجا با زنده الی ماشاء
 الله تعالی بو خصوصیه تمسیت ویر تک اقتضا ایدر لری
 هم رعایا مأمور اولور و هم دخی نالری نه نقصان کلر
 و مأمور اولد لری خد متلر نه موفق اولور اولویه

51

52
 قول جفا رقی و ارد و عی حفظ و حملت اینک لایم
 ایکن بونری دخی تزلک ایند بلر عجزه بونزلک کهنه عقلری
 ایرمدی و کیمو نه دخی ضابطلرنا اصل اولد یقندن اقتضاء
 ایلدی انجی کاروبان کچی قونولوب کوجو ایدک و دشمن
 هر دینو کینینه مطلع اولدی کچه تقدیر الهی بویله اینش کون
 تدبیرده عظیم خطا اولدی اولیله اولیجه بوندن مسکن ایتنا
 ایدن تدبیر بود که او کمر تدبیرلک برسی بواولیه ایکن
 دشمن اوج قوتانی فالدقه کینیتی خجستس نمند ه اینه بالد
 اولری تعبیر ایتملی زیرا دشمن اور دونه کینینه اول
 اولوق انجور الله جاسوس کوند ه بریاویله اولیجه کلون
 کیدنی اخذ ایدوب دشمن دخی کون حرکت ده در طلوع
 حاصل ایده کی دروغا خل طور میه ایکنی تدبیر اولدیکن
 بوجانجی نسب انلی و جانجی به کتات معناری معتقدن عسکر
 قوشوب سفر بر طرف اولیجه به قدر قوشولون عسکر اولسون
 و جانجی اولسون تبدیل و تقبیر اولیه او جینجی تدبیر بود که

اولیجه بونک نظامی بوندن زیاد اولما زوشونلر کینینلر
 پادشاهنزه لازم اوله جتی خصوصک برسی ده بود که
 دشمن مقابله سده نه کونه حرکت ایتلی و مقابله جنگ نه
 کونه دیر بلکیمز مرتبه تدبیری بود که زیر اسقفوسنه
 اردن نه تدبیر ایلد حرکت اولدی و نه کونه دشمنه ظفر
 بولوق میستر اولدی کونک تدبیرده و کونک مقابله جنگده نه
 اوله که فالونلره اعتبار اید بلر و نه دشمنک حرکتی ایزه
 حرکت اید بلر عجزه فالونزه اعتبار ایتد کلرندن ظفر
 بوله مسنه سبب اولدی اولاک اردونک قنوب کونجی
 و دشمنه مقابل اولسی بو طرز لیک بونلرک برینه نظام
 و برید بلر دشمن مقابله سنده بویله حرکت ایتد کلرندن
 برانجی در لوجا رنه نشنت ایلدی اوللده جانجی نصب اولد
 کلنلر ایکن جانجی نصب ایتوب تزلک اید بلر نایب و مدار
 بوق جنگدن اقتضای مرام کونک ملوب و کونک شمیر اولات
 جنگ ایکن بونری دخی بویله حرکت ایتد بر میدیک کچه لوه
 مزدل

کینینلر

برو افتور کسکه حرکت و زرادن اولسون رکود سازد ت
 اولسون دمدا نمب اوله شویله تنبیه اولنه کیدرند هسند
 آق اولیا لندی کبر و قیور قیور سیه سس واقضای ایدنه ناوی
 سخا حاله دردی حکم تنبیه اوله زیزا اورد و دردی کلانند
 کیره جوق اولون اوله اولنجه مسلمت سز بودت ایدن
 آرمی حفظ ایتک لاندرد زکرافرا ایدن ادم اردونک
 شهزنده دیشنی سولمن واریسه ضعفی خیم و بر بوقوله
 اراجف ظهورند هلا نلر تک کله مسنده سبیا اولور
 دردی تنبیه بود که سواری اولاند پیا ده ایچنده طوره سیه
 پیاده دن باریم ساعت کبر و هاه مت ایله و سواریه
 بر جری وجبور باشی نصب اولنه تنبیه تدبیر بود که دشمنه
 اوج قوناق قله رف مترسرا لته کولک طوب و کولک خیاره
 سئلوسینه وضع اولنه و سردار اولان دخی پیاده اورد
 اوله بوطن زا وزده نللم و بیلدکدن مسکوه جین حرکت و تنبیه
 ازده اوج ساعتدن زیاده حرکت ایجه **التبیه التبی** تدبیر بود که

مفتح

مقدم سواری حرکت ایده و شویله تنبیه اولنه که اغیارق
 نامیه صاقنوب برابریشنی کتور صیه سنیک کیری ادری
 قنوب مترسرا لنی المدقه اللری کزدن اینبوب بر لریکن
 عودت انجیه سزیده سلمه اردوقونوب مترسرا لنی القلا
 صکره محل معهود اولان چادر لری کزد عودت ایدن سز
 یبینه تدبیر بود که دشمنه ابراق ایکی اوج قوناق
 ایکن شهزیدن متوس الغاه نه ساجت در لرایسه
 سوز لری نه اعتبار اولنوب غفلت اولنیه ارونک
 نظام و تدبیری بود زبوندن صکره کولک فاده و کولک
 ضربنی بلدیکنز مرتبه تدبیر ایده لم بوخیر اولنا نظام
 موجبه هر کس مامور اولدی خدی متی بلوب و هر کسک
 پاشلری علوم اولدقدن صکره اقتضای ایدن محاربه
 بو سیاق و زرها اولنوب بوتد بیلر اوزره حرکت اولنور
 ایسه ان شالته قالی نه شده ظفر بو جنور اولان
 پیاده نظر اولنه کزتری وار بوخسه قلمنی زارجه

ملک ارکان و کسک

53

اگر قطعی را ایستاد بر صید استرس اندند و اگر کزنی و درازند
 دشمن فرخوشترند بر نجات استرس اندند قد نصبر که عین
 و بار عید خنچا در زنگ کلنجید و نشخوند لقطع اولند
 بعد که بر طوبی در خیاره نری مترسک اش اوج شلند
 وضع اولند و وضع اولند جمع شگلری دخی بو نلرد
 ایگسی ترس یا شلر نیده و بر سینه خ مترسک آوردند بر نیده
 وضع اولند **ایگسی** تد بیر بو کز او تو ز عدت شای طوب
 نشانیا اولند اول دخی اوج بلوک اولوب هر بلوکی او نر
 طوب اوله بو نذکی ایدیکمز اوج بلوک او نر طوب ایگبر
 عمر بر نیده وضع اولند و هر طوبیه در دادم تعیین اولند
 و نوانه اولحق او زره هر طوب عمر بر نیده در دربار ایگبر
 قوشولوب نقصا اولیه و طوبیلرک در هر ای بر رویه
 اولوب بویری قصه اوله بو منوال او زره نظام
 و بر لکند نصبر که هر اوزن طوبیه تعیین اولنان درت
 طوبیچیدان ما عدا با لکزا و نر سوار یی ابله بر باش

نصب اولند که دشمنه مقابل حسین محاربه ده اند خنده
 او نمنه نظارت و نه طرفه نقل اولنسی اقتضا ایدر
 ایسه اقتضا سنه کوره طوبیلرک احضاری لک ایسه اوله
 مجر طوبیلرک هر در لوز نظارت و نظامی نلردن سوال اولند
 و طوبیلر دخی سترسار او کند قوشون منزلندن زیاد اولیه
 و بو طوبیلرک حفظی مجر در چارنجیه احاله اولند و چارنجیک
 معتنه ما مور چارنجی اولان کسه دخی طوب منزلندن
 زیاده ایلر و یله کیمیه محاربه به بیاده نذکی تد بیر بودر که
 سوار یی به نظر اولند هر قیاح بیک ایسه هر اوزن بیکدک ایکی بیک
 آدم اخرج اولند و سوار یی هر قه قد بیک ایسه بو سیاق
 او زره هر اوزن بیکدک ایگشر بیک آدم اخرج اولوب چارنجیک
 معتنه قوشوله و بو نکر اولنان او تو زیاده طوبیلرک
 حفظ و حراستند و کزک بر طرفه احضار اولستند و
 الحاصل چارنجیک معتنه اوله و چارنجی شوط زلوزره
 حرکت اید که طوب منزلندن ایلر و یله وار میسه و دشمن

حکمت سوار یی معتدل

نه طرته کلورایسه طوراً طوریانه با قویپ دشمنک کرک سوارسی
 اولسون و کرک الپیا ده سنی اولسون طویپ التنه چکه
 و معتسده اولان طویپ انداخته اولنه بقی زمانه تدایج
 ایله کبر و کپیلوب اوکی بریلوب و مقدم ذکر اولان او تونز
 عدد طویپ دخی معتقنه اله و حاضر یا ش طوروب اخصیله
 کورده حاضر و اما ده اوله زبر اچینجک بوزله سنی کرک
 چوقراق اولسون و کرک از اولسون معاذ الله تعالی مجرزه اول
 بونلسته سببدر زبر اولان کله شکله و شدکله چنکله
 قیاس اولان طریفیک چارخیچ لردن اقصایم ارم انجیق
 قیزیشیدروب و دشمنک نه طرزه اولدورده حرکت ایسیروب
 کیفیتنی بلدرکدر اوله اولنجیه تدبیر بودر شدکله
 زمانه نک دشمنی قلیع و مزراق ایله محاربه ایتمز اولدی
 مجر طویپ و خیاره ایله محاربه ایسیروب اوله اولنجیه چار
 خجیه بولنه بقی آلات حرب مجر قلیع و مزراق اوله
 اولنجیه عسکره و اددویه بوزغونلق و برمدن غیری

فاده سنی مشاهده اولماز کلام سوارینک تیرینه
 مترسلره بوسیا ق اولدورده کرک محاربه ده حاضر باش
 اولنده و صحتیا اولدقدن عسکره سوارسی دخی بوطرزه اولدورده
 حرکت اده و حرکتی بولوله لیکه دشمن اددویه هجوم
 ایله کندر اغیر نظرینی برلردن براغویپ اددویه
 برحاله بوسویه کیره لرو مترقب فرصت اولوپ لورده
 دشمن ایقنده اوج قول اولوپ مترس اولدورینه کلورکون
 اول کلون قولله چارخیچ معتقنده اولان طویپری حواله
 ایوی کندری برنده صاحب قدم اولوپ طوره و طویپری
 حفظ و حراست اده دشمن بوتد بیری دکلیوب جسا
 رت ایلوب البرویه اقلام و مترسلره قریب کلوب
 طویپ و تفنک چنکنه شروع اولدقدن درحال بو
 صوره اولان عسکر سوارسی دخی دشمن اوزرینه
 هجوم ایله و سوارینک هجومی چارخیچ کوردکر
 معتقنده اولان طویپریله اولنجی بر طرفدن دشمن

فاده

اوز دینه مجرم و طویری حواله ایله مترسده اولنک صورتی
 بر طرفدن سوارینک بکوته سلا دتی و بر طرفدن دخی
 چا دجنک طویر ایله شماعنی بکوته اوج درلوتکن
 دشمنه دهنک کلوت بیاده سندن بلخود سوارینسنگ
 یاخود البنده برینسه انهدام واقع اولور لطف حق
 ایله بو حرکت ایله دشمنه غالب اولق میسر اولور
 دشمن اوز ره مزه کلا کده اقتضایا ایدن دیورات ذکر
 اولندی بزم مسکر دشمن اوز دینه کتک لایم کلا کده
 تدبیرک بورد که اولی چا دخی مقدماتی اولندی دخی وجه
 اوز ره بک جوق مسکر کتور سبه جوق اولور سه بیگ
 و بیگه بشیون قدرک کفایت ایدر زیرا بوز ولوب کبر و
 کلک لایم کلور سه کبر و ده اولان مسکر خوف ال و بیز
 حیرت چا دخی دیک جنکی فیزیند رمع ایچیند را و سیله
 اولغنه مقدماتی عسکر ایله چا دخی ایلر و اروب
 دشمن ایله چا رخلشوب ایچی کبر و ده ذکر سرور ایدر
 اوزور

مسکر
 سوار
 دخی

56 اوزر قطعده طوب اقتضاسنه کوره اعمال اولنده رف
 کبر و بیاده عسکر دخی ابرشوب معتیارند و اولان کبر
 طویر ایله مقابل اولدوق چا دخی معتیارند و اولان طویر
 ایله طرفینه ابرشوب مسکر بالکلیه جنکه مبارزت و محاربه
 ایکن سابق الذکر کبر و ده اولان سوارک عسکر دخی سور
 بکو توره دشمن مسکر بینه هجوم و یاخود ایچی عسکر بیز
 محاربه ایدر ایکی سوارک واروب دشمنک اردو سف
 بهما و غارت اینک و جنکده اولان دشمنک عسکر کله
 بولسینه دلالت ایدر بر معنادر زیرا اکوب خندمه
 دینک کور واقعده مطابقه جنک قنتده خبردار اولما
 لر سنده واقع اولان جنکلر بویله دکل بش دشمن اولنده
 ایندیکی جنک ابرشوب کونا کور حبله به سالت اولوب
 من لاف و قلیج جنکی فایتموب طوب و جنبار ایله ایدر
 بوزر دین جنک دفعه جنکلر به بولوب و کرات دشمن
 ایله مقابله واقع اولاند را و ایله جنم ایدر کبر حالده

در بیان موزی و موزیک

بو عصر لک در شهنک جمله سنه حمله و طوبی طوبی خوب
 سنه خیاره لازمه بر بویه حرکت اولد بجهنم بوسنده لره
 واقع اولان جنگلره ه نقلت کشیده اولدی لطیف
 ابله جنک و سواتش منصوصی و تدبیرت سائره ملاحظه
 و سائره واقعات ابله حصول پذیر المی مکدر انا بوند
 عقیبنده ذکر اولنه جفی موزیک دولت خصوصیت
 تدبیر و تدبیر بنایب مشکلاں الله عظیم الشان حضرت نری
 قولری حقیقده خبر لرا احسان ایلیمه امیر در بیان موزیک
 دولت علیه بوجهله کلیده قدر عظامت بر دیکی مرتبه احواله
 مانی و تدبیر مور سلطنتی و کیفیت جنک و صوتی غیر
 ابله لک کن دفع و دفع ند برینه ه عقل صبرانه و شعور ل
 سکریان اولدیغی بزموزی وار و آفی دخی کلدیغی مرتبه
 ذکر و غیره ایلیم اول بوسنه لره سفره و قویله موزی
 و عبور ایدن عسکر لک بغا و غارتگری و کتک قیوس لوبت
 اشقیار لیک اربیان خسار تیری و کتک خدمت دولت
 مصلحت

طبع و ارتشاری سببیه دوم ایل و انا طولی جان لیک 57
 اختلال و عیال لیک برینا نقلری کماله اولوب انا
 بوجر کتک ابله دخی دولت علیه به ضعف طاری اولان
 اول دولت علیه نله تنزل و اختلاله باعث اولان سابق
 الکل موزیک درت باشلوبرا قوتها به مناجهد در مرتبه
 بر طرفه جمیع ایتکده در زیر انک بر حال ابله و دفع
 تدبیر ابله انا اله و دخی منصور دکلا در صبرم الله سبحانه
 و تعالی حضرت لیک عنایت شریفه لرینه محتاجدر زیر
 مظهر لیک اختلال سببیه اول سوزی کوندن کونه
 متوقف و قوی کماله ابر نه مکدن خالی دکلا رتته کیم بر
 منعی اخلت قوت و شدتته دلالت ایتدی کیم اوله
 اول موزی قوت سببیه بوسنا قوتنا فقرا و عا با و کتک
 احوال دنیا فنا پذیر اولغده در همان الله تعالی حضرت
 غیر لرا احسان ایلیمه آیمه اول موزیک سطر استایل
 در کیم ذکر اولنان درت باشنده اولان درت اغریک

رشوت البور لهر کس استدکی باید الوصل نیور 58
 دیو کفت و کورید لر بو سیدان و کلوی سلطنت
 اولدریخی بالضرورتی اوقاتنی موراستا نیوله
 صرق ایدار اولدیلر نه بایسوز لر شوکتلو کر امتلا بایشاه
 عالیشان افند مزربینه مخلصنه تسلیم هر ایدر کن
اول حکم هما بوندری بورا یوکه یا قده یا نشا ایشنه
 امانت کورای سکا تسلیم اید بور کم کوریم سنی عباد
 الالهک غدا ی لار فله سی حضور صنه بذل مقدر
 ایله دیو لر بور در لر هر صرا جبری دخی می یا د شاهی
 اوزره امور استا نیولر ترجیح ایدوب طشرونک
 اوموری معطل قالبور بو حضور صره دولت
 علیه بر قاج و چهله ضرر ترتیب ایدر اولو لر جریسی
 اسنا نیولک بو وجه اوزره حمایه سندان هر کسی
 اسنا نیوله کچتمک اسان دیو استا نیوله توجیه
 ایدر لر کجی توجیه ایدن دعا باریک کر خیده لر ی

برصاف دیکینه و بری قوه د کوزه و بری اناطولیه و بری
 روم ایله کتاده در انا دم تقسبله کجوب غدا ستر
 اولا بودت محاله کسندن اب و رور کار ایله و کیندن
 دوه و عره بد ایله کلمه محتاجا و اوبله اولغله بن **دیو کلا**
 فیض موهنده در یان ایله کلمه سی حال و قرع دن غایت
 کجج اولغله و کلمه سلطنت اولدر هر شیخ بوندی
 محالدرن وقت وزمانله جلب و لطفیا یکنه صرف
 مقدرن بور دقدردن غیرک بیج و نشا ایدلر مع
 اوزره صائمه سنه و کوزک وزن و قضا لر ی نقصان
 اولسی خصوصنه خواب را حلتی ترک ایدوب
 بختس اوزره اولسر تجارت و اصنافک طمع کا قلم
 معلوم کچک فائزیه قناعت ایتوب اوج دور
 بایسته مایه قیاسا نشیر لرها لی استا نیوله دخی
 قهوه لیده و بربرد کا نلر نه ضابطان دوز
 و صفا لر نه اور رتد لفق نظامنه باقبوب

و خاندان عواد ضلوی کبر و ده اولاد و غارتن اخذ و
 تحصیل اولاد و رفیقان و طاقان قالوب و
 طش و جزیه لری دخی مقطوعا التزام اولانغله
 فرار ایدوب آستانه ده تمکن ایلان اهل زقتنک
 جزیه لری کذاک کبر و ده قلان و تمجیل اولانقندن
 تجملی قالمیوب ممالک محروسه خدایه یوز طوطی شد
 مشهور در کله ممالک پادشاهسز و پادشاه
 خزنیه سزا اولار و خزنیه رعادان حاصل اولور
 ایکی مضرتی بودر که استانبوله نوظنه واران
 اولملر التله مه کلانده کچینه مد کلرندن ترک دیار
 اینشلر در نهی دست استانبوله وارد قلانک
 معلوم که اهالی استانبولک تقیسلری بالجاه
 عطا یای پادشاهیه توقف ایدر کی ککلر دن
 و کی او جا قلردن بر تقریب ایلله علوفه باخویر
 محلدن بر وظیفه تدارک ایدوب تقیسه مخام

اولی نقندن کوندن کونه بیت المال مسلمینک تقیسه بیت
 اولی سنده اشتباه یوقدر او چی مضر ت بودر که استانبوله
 کزنت وارد مای سیبیه اصل نا اهل فرق اولیوب فریاد
 اولور بر تقریب کی چی بانجی و کی خراجگان دیوان
 وز عا و سلطنتور در تبه لرک کب ایدوب اکی ناخلف اولانقلر
 دینه و دینتی رسی و لک التعمی فرق ایتوب نامور اولانقلر
 خذ متلر ده بد لرند اولان امرعالبند اجر استه اهتمام
 ایتوب مجرم وار دقلر کی کون بوقه بکاخ خدمت دیور و دیور
 دیور لرک کند کی حق منفعلرینه باقولر بر تیه مسد و مزه
 کلام حال مجیدر که استانبوله تقیسه لرک تا کولار
 و کولر مشروبات جهنتن و کولر رجال و لاند ابراد لر
 و کولر خزنیه عامر نک و بیت المال مسلمینک حاصلوف
 اناطوف و روح ایلر طرقلرندن ایکن بینه بولنر تعمیر و اسلا
 عت ایتکه ال دکیوب دانا امور استانبول ایلله نقی تقیضا
 ایدوبن آریا بوسه لرده سفر و قومه بله مصارفان کثیره اولور

وسكن بكنك علوه لوى دخی زرق اولی نقدیم بینه البتة سنة
 عامه بقتط طاری اولی سقر در آن آسان نمانده است تا بول
 سکا به بک محله در روز جمعه صبح خاله کوره بوز و کجوز و بونی
 سن در نقد اولی حسا بکن جمع اولی سه سفر سه لرنده و غیره
 بر غرض لغات آنسه لرنجه مزینه حاصل اولی البتة سفر
 به یک مزینه به کد راستا بولک حایه سندن ضرر اولی دیو
 سؤال ایند سن جواب بود که خمدک هر کس استا بولک تکلیف
 و تکلیف بوق بر جای رختد و نقد الرینه با رنانه و زین نقد
 ابتدا ر دیو کو چید بوله هر طرف نقد بید و سن چاستا بولک راهی
 اولی و اولی در نقد لرنده هر بری بر محله انساب ایله کس تا ضیق
 و کس تا بولک و کس تا ملقم لک الویب هر بری بر ملقم ایله اولی
 انا طولی و روم ایلی قدر لری بیقوب با قوب جلب سوال ایلی
 استا بولک ه بولک بال رو نقد و ایله بید او ایوب سفار لری
 مشغول اولی در رانسانف مقوله لری دخی سخن کون قهوه لری
 و سیر لری او عا کجوز و روم بنا ایلی ویشانس و طیفه لری
 اولی به

در این محله
 در این محله

اولیوب همان بذ اقلید و مراد خیا اجر قیدنده اولی لری
 بویله اولی بجه بک چاره همان الله تعالی حضرت بیک عنایت
 شریفه محنا جد برین بر کما استا بول انخیا برید رن کسکو
 کونستو با ناهز هر کس رن قنی الله عظیم الشان دن طلب ایلی
 دعب بر مقدار دخی طنشردند احوالی ایله تقیدده امر بوزرس
 کوندن کونیم انا طولی و روم ایلی دخی سعوی اولی قد و آکا نیند
 مورد و خیر اولی سه و لک ایدر نایب استا بولک از دنگ
 سبب اولی نالک طنشردن معور اولی قد و استا بولک از دنگ
 رفعتنه باعث اولی و مثال حسب حال بعضی باران اشوی کتاب
 اولی و کویوب مقصود کلیم و نتیجه مراد بینه معین اولی دخی
 ایلمنه و اصل اولی مسد بخی جمله دن بر الکلک تواریخ دیو ملقم
 و دخل ایدر سه بزل بر بیکم کویفته خور الشان کلور سه بوکا
 مناسب بر معنی بلیره سنده خنی کور

بوضه ایله سوزینه دخی کون
 ایلیک بر لای سفار نشی
 و بر قنی ای نقد
 ما ایلمدن
 کونیم
 کونیم

دقیق الحساب

60

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Uğur TATLISUMAK

Doğum Tarihi ve Yeri : 03.04.1977 / Konya

Medeni Durumu : Evli

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Ümraniye Endüstri Meslek Lisesi / İstanbul

Lisans Diploması : Selçuk Üniversitesi ikt. İdr. Bil. Fak. Kamu Yönetimi Bölümü

Yükseklisans Diploması :

Tez Konusu : Nizâm-ı Devlet Ve Nizâm-ı ‘asker Zımnında Tedbîr-i Cedîd
Adlı Eserin Transkripsiyonu Ve Tenkitli Metin Neşri

Yabancı Dil / Diller : İngilizce

İş Denevimi

Stajlar : Orman Muhafaza Memurluğu Kaş / Kemer - Antalya

Projeler : Orman Genel Müdürlüğü, Koruma Daire Başkanlığı,
U.N. I.C.P. Forest Projesi

Çalıştığı Kurumlar : Antalya Orman Bölge Müdürlüğü,
Orman Genel Müdürlüğü, Koruma ve Yangınla Mücadele
Daire Başkanlığı, Ankara
Konya Orman Bölge Müdürlüğü

Adres : Gazi Alemşah Mah. Aşık Ömer Sok. 18/7 42200 Meram/Konya

Tel. no : 0530 608 42 72

E-Posta : ugurtatlisumak@yahoo.com